

1970-чи илдән чыхыр.

ИБТИДАИ МӘКТӘБ ВӘ МӘКТӘБӘГӘДӘР ТӘРБИЈӘ

МЕТОДИК МӘГАЛӘЛӘР МӘЧМУӘСИ

№ 6 (46)⁸

НОЈАБР—ДЕКАБР

„АЗӘРБАЈЧАН МӘКТӘБИ“
ЖУРНАЛЫНА ӘЛАВӘ

МҮНДӘРИЧАТ

- А. Пышкало—Инкишаф етмиш социалист чәмијәтинин ибтидан мәктәби.
Л. Керимов—Алтыяшлыларын мәктәбә һазырланмасы мүнүм педагожи проблемдир

ЕПК-77

- Н. Асланов—Шәкирдләрин мүстәгил билик газанмаларына дидактик материалларын тәсири
И. Садыгов—Дидактик материаллардан истифаде
Р. Әлијева—Ријазийәт дәрсләриндә шәкирдләрин мүстәгил фаалијәтини нечә тәмин едирәм

Мәктәбәгәдәр тәрбија

- Мәктәбәгәдәр јашлы ушагларын ичтиман тәрбијәсинин вәзијәти вә ону јакшыландырмаг тәдбирләринә һәср олунмуш республика мүнәвиһәси
Р. Һүсејнова—Ушагларын мәктәбәгәдәр тәрбијәсини күнүн талабләри сәвијәсинә гаддырмалы
Р. Гулијева—Ушаг бағчаларында тәлим-тәрбијә ишләринин сәвијәси
Ч. Имадов—Мүвәффегијәтләри даһа да артыраг
З. Мустафајева—Сағлам, күмраһ вә шән ушаглар јетиндирәк
Мәктәбәгәдәр јашлы ушагларын ичтиман тәрбијәси вәзиб мәсәләдир

Мәсләһәт

- Һазырлыг синифләри үчүн програм материалларынын планлашдырылмасы
А. Раһимов, С. Мәммәдов—Ана дили
З. Османов—Ријазийәт
В. Хәлидов—Мусиги, нәгмә, ритмика

Јени китаблар

- Р. Һүсејнова—Фајдалы вәсәнт

«Ибтидан мәктәб вә мәктәбәгәдәр тәрбија» мәчмуәсинин 1977-чи ил нөмрәләриндә дәрч олунмуш материалларын көстәричиси

ИНКИШАФ ЕТМИШ СОСИАЛИСТ ЧАМИЈЈАТИНИН

ИБТИДАИ МӘКТӘБИ

А. М. ПЫШКАЛО

ССРИ Педагожи Елмләр Академијасы Тә'лимийн Мәзмуну вә Метод-
лары Елми Тәдгигат Институтунун ибтидаи тә'лим бөлмәсинин мүдир.
педагожи елмләр доктору, профессор

Өлкәмиздә Совет һакимијјәтинин
60 или әрзиндә һәр бир совет ада-
мынын шүүрлу һәјәты боју фәали-
јәт кәстәрән вә коммунизм чәмијјә-
ти гуручулуғу кедишиндә тәкмил-
ләшдирилән ваһид тәһсил-тәрбијә
системи јарадылмышдыр.

Ибтидаи мәктәб һәр бир шакирд
үчүн бәрәбәр имканлар тә'мин ет-
мәклә совет адамынын тә'лим вә
тәрбијәсинин үмуми системиндә сон
дәрәчә вәчиб рол ојнајыр. Бу дөвр-
дә шакирдләрдә әсасы гојулан би-
лик, бачарыг вә вәрдишләр бир чох
илләр әввәлчәдән инсан шәхсијјә-
тинин формалашмасы просесинин
мүвәффәғијјәтли кетмәсини, онун
дунјабахышыны, инкишафыны мү-
әјјәнләшдирмәјә имкан верир.

Ибтидаи сыйафләрдә әлдә едил-
миш кејфијјәтләр, билик, бачарыг
вә вәрдишләр үмумтәһсил мәктә-
биндә, јажуд дикәр мәктәбләрдә је-
мијетмәләрин сонракы тәһсил вә
тәрбијәсинин әсасыны тә'мин етмәк-
дә јанашы, һәм дә чох вахт јашлы
адамын практик, ичтимай вә пешә
фәалијјәтинин кејфијјәтинин мүәј-
јәнләшдирмишдир.

Мүәсир мәктәбдә ибтидаи тә'ли-
мин вәзифәләри үмуми ичбари орта
тәһсилни үмуми мәгсәдләри, кичик
јашлы мәктәбдиләрин јаш хүсусиј-
јәтләри илә шәртләнир. Совет
үмумтәһсил эмәк политехник мәктә-
бинин бу үмуми мәгсәдләри
Сов.ИКП Програмында мүәјјән-
ләшдирилмишдир. Мүәсир мәрһәлә-
дә ибтидаи мәктәб орта тәһсилни
үмуми системинин һиссәси, биринчи
һәлгәси һесап олунар.

Ибтидаи мәктәбин һәр бир фән-
нини өјрәнмәк шакирдләрдә әтраф
аләм һағтында елми-материалист
тәсәввүрләрин формалашмасыны вә
харичи аләми дәрк етмәк үчүн бача-
рыг вә вәрдишләрин јаранмасыны
тә'мин едир. Һәр бир финини вәзи-
фәләриндән бири кичик јашлы мәк-
тәбдиләрдә елми-нәзәри тәфәккүрүн
инкишафынын мүәјјән сәвијјәсини,
тә'мин етмәкдир. Бүтүн бунлар
исә тә'лимийн сонракы илләрин-
дә програмларын мүвәффәғијјәтлә
өјрәнилмәсинә шәраит јарадыр. Иб-
тидаи тә'лимдә әхлағ тәрбијәси сис-
теми, естетик вә физики тәрбијә,
ушағларын сағламлығынын муһа-
физә мәсәләләринә бөјүк диғгәт је-
тирилир.

Ибтидаи мәктәбин инкишаф мәр-
һәләләри вә оқуу бөјүмәкдә олан
нәслин тә'лим вә тәрбијәси саһәсин-
дә һаял олдуғу нәтичәләр өлкәмиз-
дә соснализм гуручулуғунун мү-
вәффәғијјәтләринин күзкүдәки кими
әкс етдирир.

Өлкәмиздә биринчи бешиллијин
мүвәффәғијјәтлә јеринә јетирилмә-
си нәтичәсиндә ибтидаи мәктәб
һәчминдә (дәрдиллик бир дәрәчәли
мәктәбләр) үмуми ичбари тәһсил
практик сурәтдә һәлл едилди. 1933-
чү ил јанварын 7-дән 12-дәк
УИК(б)П МК вә МИК-нин бирләш-
миш пленуму гејд етди ки, ССРИ-
дә ибтидаи мәктәб шакирдләринин
сәјы 1928-чи илдәки 10 милјондан
1932-чи илдә 19 милјон нәфәрә

чатды. Бунунла да өлкөдө үмүм ичбери ибтидан тә'лим һәјата кечирилди. Бундан сонра икинчи бешилликдән етибарән ибтидан мәктәби битирмиш бүтүн ушагларын једдилик үмүм ичбери тәһсилә чәлб едилмәси мәсәләси гојулду вә конкрет һәлл едилди.

Ибтидан мәктәбин икишаф хүсусијјәтләрини гүмәтләндирмәк үчүн, гејд етмәк лазымдыр ки, һәмин дөврдән мәктәбә 8 јашындан гәбул едилән ушаглар үчүн дәрдилик совет ибтидан мәктәбинин системи (мәзмуну вә методлары) јарадылды. Мүәсир ибтидан мәктәб системи мәһз һәмин бүгүнкү асасында тәкмилләшдирилди. О, билик, бачарыг вә вәрдишләрин битмиш билик, бачарыг вә вәрдишләр даирәсиндән ибарәт, сонрақы тә'лим вә практик фәалијјәт имканыны тәмин едән бир дәрәчәли мәктәб иди. Бурада кифәјәт гәдәр тамамланмыш рус вә ја ана дили, һесаб, чоғрафија, табијјат, ССРИ тарихи өјрәдилди. О заман ибтидан мәктәби битирән шәхс шәһадәтнамә алырды.

Сосиализм чәмијјәти гуручулугунда һәмин илләрин ибтидан мәктәбинин ролуну вә јерини јүксәк гүмәтләндирмәк лазымдыр. Ичбери олмага, о, ССРИ халгларынын әсрләр боју савадсызлығынын көкүнү гәт'и шәкилдә вә әбәди кәсди, тәһсил системинин даһа да икишафы вә кенишләнмәси үчүн шәрант јаратды.

Ибтидан тә'лим вә тәрбијә системинин сонрақы икишафы үчүн әввәлләр чар Русијасынын керидә галмыш мијли учгарлары олан совет республикаларында јарадычы педагожи гүввәләрин фәаллашмасы чох бөјүк рол ојнады.

Бизим өлкәмиз вә совет чәмијјәти сүрәтлә вә мүвәффегијјәтлә икишаф етди. Мәһз буна көрә дә үмүм ичбери једдилик тә'лим мәсәләси галдырылды вә тезликлә—халгымызын 1941—1945-чи илләрдә Бөјүк Вәтән мұһарибәсиндәки гәләбәсиндән сонра гәт'и шәкилдә

гојулду. Һазырда исә үмүм ичбери орта тәһсилин һәјата кечирилмәси вәзифәси һәлл едилмишди.

Бизим өлкәмиздә үмүм ичбери орта тәһсилин һәјата кечирилмәси халг маарифи вә педагогика елви гаршысында бир сыра мүрәккәб вәзифәләр гојмушдур. Бу вәзифәнин јеринә јетирилмәсиндән асылы олараг ибтидан мәктәбин ролу вә јери әһәмијјәтли дәрәчәдә дәјишәр. Белә шәрантдә артыг ибтидан мәктәб тәһсилин мүстәгил һәлгәси санамагдан вә шәкирдләрә әмәк һәјатына башламаг һүгүгу вермәккә мәһрум олур. Бу, ибтидан мәктәбин үмүм вә конкрет мәгсәдләринин вә вәзифәләринин дәјишилмәсинә әһәмијјәтли дәрәчәдә тәсир кәстәрә. Бунунла алағәдәр ибтидан тә'лим мәзмуну, методлары, вәситәләри вә формаларында чидди дәјишикләр баш верир.

Сәккизинчи бешиллијин башлангычында мәктәб тәһсилинин бүтүн системинин јенидән гурулмасы тәрурәти мејдана чыхды. Габагчы ибтидан мәктәб мүәллимаәри вә методистләр, халг маарифинин тәһсилатчылары артыг 50-чи илләрин ахырларында әһәмијјәтли вә гүмәтли тәчрүбә топламышдылар. Ибтидан тә'лим системинин јенидән гурулмасында Липетск вә Ростов вилајәтләри, Татарыстан вә дигәр республикаларын мүәллимләринин кениш шәһрәт тапмыш тәчрүбәси әһәмијјәтли рол ојнады.

Ибтидан тә'лим мәзмуну, практик тәчрүбәси вә характери алағәләр тәдгигат ибтидан тә'лим мүддәтинин бир ил ихтисар етмәк имканыны әсасландырмаға имкан верди. Беләликлә дә, кичик мәктәб-лиләрин тәфәккүрүнүн характеры вә хүсусијјәтләри, идрәк имканына һаггында дөврүмүзә гәдәрки асәлог вә педагогларын көһнәлиги фикирләри арадан галдырылды. Бу әсасда кәстәрилди ки, кичик мәктәб јашлы ушагларын габилитијјәти, гәдәја салынмыш тәфәккүр әсәсләр нәзәрдә тутуландан хејли јүксәклир. Она көрә дә вахтидә (1958-чи ил) партија вә һөкүмәтин гәдә-

сында мактабин һајатын тәләбин-
дән керн галмасы һаггында дедик-
ләри педагогика елминин вәзијјәти-
ни чох дүзкүн гијмәтләндирнрди.

Ушағын имканлары вә онун пси-
хикасынын хусусијјәтләринин нәзәрә
алан тәлимин нечә олмасы һаг-
гында көрүшләр дә принципиал дә-
јәшикликләр, һәр шејдән әввәл, га-
багчы педагогн тәчрүбә сәјәсин-
дә һазырланды. Һәлә 20-чи илләр-
дә Л. С. Выготски өз әсәрләриндә
гејд едирди ки, мәһз тәлимнин прак-
тикасында мә'лум олду ки, ибтидан
синифләрдә тәлимнин тәшкилине
дәир нәзәријјә гејри-ғәнаәтбәхш-
дир. Бу нәзәријјә көрә нә гәдәр
ки, кичик јашлы мактабчиләрин тә-
фәккүрү конкретлидији илә харак-
теризә едилир вә онларда үмуми-
ләшдирмә вә мүчәррәдләшдирмә
сәбилијјәти һәлә заифдир, ибтидан
синифләрдә шакирдләри, әсасән,
конкрет материал әсасында өјрәт-
мәк лазымдыр. Она көрә дә, о дөвр-
дә белә зәни едирдиләр ки, ибти-
дан синифләрдә, башлыча олараг
механики јаддашы истинад етмәк
лазымдыр, чүнки бу јашда ушаг-
ларда јаддашын һәмнин нөвү даһа
чох инкишаф етмишдир вә с. Бу
принсип үзрә гурулмуш тәлим тәч-
рүбәсинин тәһлил етмәклә Л. С. Вы-
готски белә бир нәтичәјә кәлмиш-
дир ки, ушагларын тәлим просе-
синдә инкишафы үчүн шәраит јә-
ратмајан, әксинә, онларын инкиша-
фыны сүн'н шәкилдә тутуб сахла-
јан јанашма тәчрүбәдә чох мөһкәм
јер тутур.

Ән јакшы мүәллимләрдә мүса-
либәләр, онларын тәчрүбәсинин өј-
рәнилиб үмумиләшдирилмәси, һәм-
чинин хусуси методик тәдгигатлар
белә бир инам јарадыр ки, ушаглар
даһа чох шеј едә биләрләр, онлар
башга чүр өјрәтмәк лазымдыр. Ән-
әвәни тәлим шәраитиндә ушаглар-
да мәшғәләләрә мараг күтләшир.
Ән'әнәви тәлим ушағын зәһнинә,
ғәлбинә, онун һәјатынын илк иллә-
риндән чидди шәкилдә еһтијач һисс
етдији зәрури гаданы вермир.

60-чы илләрин әввәлинәдәк олан
дөвр мактабин јенидән гурулмасы-

на билаваситә һазырлыг мәрһә-
ләси хими характеризә едилә би-
ләр. Һәмнин дөврә гәдәр методист
вә психологларын гүввәләри бир-
ләшдирилмиш, биркә тәдгигатлар
тәшкил олуимуш, шакирдләрин
кизләнмиш вә истифадә олуномајан
идрак имканларындан там шәкилдә
истифадә етмәјин јоллары, шакирд-
ләрин мәнимсәдикләри билик, ба-
чарыг вә вәрдишләрин јакшылаш-
дырылмасы истигамәтиндә тә'ли-
мин еффеќтлилијинин јүксәдилмә-
синин тә'мин едән шәраитин јара-
дылмасы, һәмчинин тәлим просе-
синдә шакирдләрин инкишафы са-
һәсиндә биркә ахтарышлар апарыл-
мышдыр.

Ибтидан тәлим саһәсиндә исла-
һата һазырлыг илләриндә ССРИ
ПЕА-нын тәлим вә тәрбијә проб-
лемләри лабораторијасы (рәһбәри
академик Л. В. Занков), кичик јаш-
лы мактабчиләрин психологикасы
лабораторијасы (рәһбәри ССРИ
ПЕА-нын мүхбир үзвү Д. Б. Елко-
вин вә В. В. Давыдов), хусусилә
психологика елмләри доктору Н. А.
Менчинскајанын тәдгигатлары ке-
нинш шөһрәт тапмышдыр. Онларын
тәдгигатлары билаваситә педагог-
ларын, дидактларын вә методистләр-
рин ишләри илә говушдуғундан диг-
гәти хусуси чәлб етмишдир. Һәмнин
тәдгигатларда мактабин имканла-
ры, бүтүнлүкдә вә ССРИ-нин ајры-
ајры мүттәфиг республикаларында
онун вәзијјәти даһа реал гијмәт-
ләндирилмишдир.

Өлкәмиздә ибтидан тәһсиялин
практикасынын дәјишилмәсинин
мәзмуну вә характерини, тәдрис
планы практикасынын дәјишилмә-
синин мәзмуну вә характерини (тәд-
рис планы, бүтүн фәйләр үзрә прог-
рамлар, дәрсликләр вә с.) мүәјјән-
ләшдирән әсас иш методистләрин
гүввәси илә јеринә јетирилмишдир.
Онлар өз ишләриндә, һәр шејдән
әввәл, совет мактабиндә тәлимнин
габагчы тәчрүбәсинин јакшы бил-
мәләринә, һәмчинин мактаб гаршы-
сында гојулмуш јени вәзифәләрин
һәялини тә'мин етмәјә гадир олан,
узун илләрдән бәри методикада
топланмыш зәнкин тәлим методла-

ры və vasitələrinə istinad etmişlər. Bunun üçün çoxillik kompleks tədqiqatın aparılması tələb olunurdu. Bu tədqiqatda ССРИ ПЕА-нын, həmçinin müttəfiq respublikalarının Елми-Тədqiqat Педагожи Елмләр Институтларынын алимлəri, müttəfiq respublikalarının халг маарифи тəшкилатларынын рəhbər ораңлары, габагчыл мүəллимлəri иштирак етmişләр. Ибтидан мəктəбин орағизмнндə көклү јенидəнгурма кими чəтин вəзифə гаршыја гојулмушду. Бу вəзифəнин јеринə јетирilməсиндə РСФСР ПЕА Үмуми Политехник Тəhsил Елми-Тədqiqat Институтунун ибтидан тəлим бөлмəsi (1968-чи илдəн ССРИ ПЕА Тəлимнин Мəзмуну вə Методлары Елми-Тədqiqat Институтунун тəркибинə дахил едилмишдир) чох мұһүм рол ојнамышдыр. Бурада РСФСР ПЕА-нын В. И. Ленин адына 315 нөмрəли, Москва шəһər 204 нөмрəли база мəктəблəринин коллективлəri тəрафиндəн һəјата кечирилən илк програм лəјиһəлəri ишлənмишдир. Елми ишчилəрин вə һəмин мəктəблəрин коллективлəринин сəји, эмəји сəјəсиндə експериментин илк мəрһəлəсиндə (1963—1966-чы иллэр) үчиллик ибтидан мəктəбин јени моделини практик шəкилдə јохламаг мүмкүн олду.

Сопракы мəрһəлэдə (1966—1969-чу иллэр) ССРИ ПЕА Тəлимнин Мəзмуну вə Методлары Институтунун ибтидан тəлим бөлмəsi илə РСФСР ПЕА Елми-Тədqiqat Психолокија Институтунун мүвафиг лабораторијасы, А. И. Кертсен адына Ленинград Педагожи Институтунун педагогика кафедрасы, Свердлов Педагожи Институтунун педагогика кафедрасынын əлбир иши мұһүм рол ојнады. Һəмин коллективлəрин биркə эмəји нүмүнəви програм лəјиһəлəri, тəдрис материаллары вə методик вəситəлəri гурашдырмаг, кениш өлчүдə експериментдə сынагдан кечирмэк имканы верди. Мүəјјəн дəјишикликлəрлə һəмин програм, дəрслик вə методик вəситəлэр стабил олду. Əввəлчə бу експеримент Белојарски, Суздал вə

Тоснен рајонларында, СССР РСФСР-ин 12 рајон вə шəһəрлəri (Москва, Кујбышев, Свердловск и с.) кечирилди. Апарылан иши нəтичəлəri үзрə Азəрбајжан, Молдавија, Əзбəkистан вə башга республикаларда үчиллик ибтидан тəлим системинин вə бууунла алағадан олараг јени програм, дəрслик вə методик материалларын һазырлағынын əсасы гојулду. Бу иши ССРИ ПЕА-нын рəhbərлији илə Елми-Тədqiqat Институтлары, Мүəллимлəri Тəкмиллəшдирмə Институтлары вə педагожи институтлары мүвафиг кафедралары апарды. Республикаларын əксəријјəти үчүн характерик һал програм вə дəрслилəрин тəртибинə танымыш ағиллəрин чəлб едилмəсидир.

Өлкəмизин мəктəблəриндə үчиллик ибтидан тəлимин јени мəзмунуна плавлы кечид 1969—70-чи дəрс илиндəн башланды. Тədqiqatтын нəтичəлəринин күтлəви практикаја тəтбиғи мүрəккəб проблем тəшкил едирди. Республика Маариф Назирликлəri вə Елми-Тədqiqat Педагогика Институтлары бу мүвəффəғијјəтлə һəл едиллэр.

Мүəсир ибтидан мəктəби дүжəри гijмəтлəндирмэк үчүн онун јени гурулмасынын истигамəтини, характерини вə нəтичəлəрини мүрəккəб лəшдирən əн мұһүм үмуми тəлмилəрə нəзэр салаг. Ондарын əсасына Сов.ИКП МК вə ССРИ Назирлэр Советинин 1966-чы ил 10 нəјабр тарихли «Орта мəктəбдə ишчелəһа да јəхшылашдырылмасы тəтбирлəri һəггында» гəраринда фəмалашмыш гəјдалар гојулмушду. Бу гəрардан шакирдлəрин һəлмə артыг јүклəнмəлəринин арадаг тəдирлəнмəсинə, ибтидан мəктəб програмларынын артыг тəфсирлəн, икинчи дəрəчəли материаллардан, тəдрис материалларынын тарарланмасындан (концентрация) вə «јериндə сəјмагдан» азад еилмəsi, методикаја вə тəлимин процесинин бүтүн һəлгəлəриндə кəјифијет дəјишиклији едилмəsi конкрет вəзифəлəрдəн ирəл илди.

Ибтидан мактабин јенидан гурулмасы илэ алагадар олараг мејдана чыхан эн вачиб дэјишклик шимлэрин эсасынын систематик ојранилмэсинэ V синифдэн дејил, IV синифдэн башланмасы олду. Дордиллик ибтидан мактаб училлијэ чеврилди. Нэтичэдэ сэккизиллик вэ орта умумтаһсил мактаби умуми ондиллик тэлим мүддэтини сахламакта алава бир ил элдэ етди. Јени програмларын тэтбигиндэн кечэн дээр эриндэ элдэ едилмиш тэчрүбэнин тэһлили бөјүк инамла кестэрир ки, училлик ибтидан мактабда шакирдлэрин јилэландикләри биликлэр вэ инкишаф онларын калачэк тэлимнэ үчүн эсаслы вэ элвэришли шэраит јарадыр, һәм дэ шакирдлэрин һазырлығы бүтүн кестэричилэр үзрэ дордиллик ибтидан мактабин кестэричилэрини өтүб кечир. Ибтидан синиф шакирдлэрини мәннимсэмэ фаизи буну ајдын сүбүт едир. Мәннимсэмэнин јүксэлмэси бүтүн фаилэр үзрэ өзүнү кестэрир (бах, ССРИ Маариф Назирлији коллекијасынын 4 апрел 1974-чү ил тарихли тэары). Белэ ки, РСФСР мактабларинин ибтидан синиф шакирдлэринин рус дилиндэн мүваффегијјэти 1970-чи илдэки (көһнэ програмла ишин сон или) 93,4 фаиздэн 1975-чи илдэ 99,5 фаизэ, ријазиијат үзрэ 97,7 фаиздэн 99 фаизэ чатмышдыр. 1967-чи илдэ ибтидан мактаби битирэнлэрин 15,6 фаизи сәһвэ јол верирдилэрсэ, 1975-чи илдэ белэ шакирдлэрин сајы 3,1 фаизэ енмишдир.

Буну гејд етмэк она көрэ лазымдыр ки, тэлимнэ јени мазмунуну ишлэјаркан биликлэрин сәнијјэсини јүксэлмэсини, ушагларда һәр тарафли мараг вэ габилијјэтин инкишафы үчүн шэраити јарадылмасы, охумага һазыр олмағын тәрбијэ едилмэси, бүтүн тәдрис-тәрбијэ просесини эффектлилијини эһәмијјэтин дәрәчэдә јүксэлдилмэси һазардә тутулмушду. Бунун үчүн мүәјјиләшдирилмиш мазмуна јенидан бахмаг, ону јениләшдирмэк вэ һәр бир синиф үчүн тәдрис материалынын иләр үзрә даһа сәмәрәли бөлүшдүрүлмэсини эсаслан-

дырмаг, тәлимнэ методларыны фааллашдырмаг лазым кәлирди.

Белә дэјишклијин эсасына, јухарыда дејилдији ки, совет мактабинин мөвмуд олдуғу иләр эриндә элдә етдији пәилијјәтләр, һәмчинин методист вэ психологларын тәдгигатларынын нәтичәләрнә гојулмушдур.

ССРИ ПЕА Тәлимнэ Мазмуну вэ Методлары Институту ибтидан тәлим белмәсини, Украина ССР, Ғазахстан ССР, Азәрбајҗан ССР Елми-Тәдгигат Институтлары ибтидан тәлим шөбәләрнә тәрәфиндән һәјатә кечирилән, тәлимдә тәтбиг едилән консепсијаны тәшкил едән педагожи мејар ишләмишдир:

— шакирдләрә тәклиф едилән јени, мүвафиг билик шакирдлэрин шүүрлу, практик (дәрсдә вэ ја дәрсдәнкәнар) тәләбатындан ирәли кәлмәли, онларда биликләрә мараг ојатмалыдыр;

— биликлэрин мәннимсәнилмәси ушагларын мәгсәдјөнлү фаалијјәти шэраитиндә мүәллимин онлары мүнтәзәм ојрандији сәмәрәли пријомларла баш вермәлидир;

— тәдрис фаалијјәтинин эсас шәрти шакирдлэрин јүксәк фааллылығы вэ мүстәғиллији илэ тәсдиг едилир, ләкин һәмин кејфијјәтләрә күчлү тәсир кестәрән мүәллимин көмәји илэ инкар олунмур. Бу заман тәлимнэ мәгсәдинә, мазмунуна вэ ушагларын идрәк марағынын формалашмасына мүвафиг тәдрис фаалијјәти мотивлэринин јарадылмасы мүһүм фәктор һесаб олунур. Бурадан да тәлимнэ јени метод вэ пријомларынын јарадылмасы, онларын фааллашдырылмасы, тәдрис фаалијјәтинин методик чәһәтдән тәһһиз едилмәсинин зәрурилији мејдана кәлир;

— тәлим просесиндә ушағын умумиләшдирмәјә еркән чәлб олунмасы мактабларин чох аз миғдарда мүшаһидәләри, практик вэ әгли фаалијјәти эсасында јеринә јетирилир. Бу заман конкретләшдирмәнин ојранилмәси һеч дә аз рол ојнамыр;

— јени биликлэрин мәннимсәнилмәси үчүн әввәл газанылмыш би-

ликларин татбиғи тәмин едилмәлидир. Бу, тәкрар вә мөһкәмләндирмә системинә әһәмийәтли дәрәчәдә тәсир көстәрир. Бу заман рәңкарәңк чалышмалардан кениш өлчүдә истифадә олунамалыдыр;

— һәр бир дәрәдә јенилијин элементләри олмалыдыр. Белә элементләр јалныз биликләрин кенишләнмәсинә дејил, һәм дә онун јени, гејри-ади шәраитдә татбиғинә имкан верир;

— тәкрар һәр бир дәрәдә, мүнәзәм апарылмалы, јалныз јадасалма дејил, дикәр әгли вә практик фәалијәтләр дә чәлб едилмәлидир, тәкрар үчүн хусуси дәрсләр шәклиндә вахт ајрылыр;

— дәрсләрин материалындан максимум дәрәдә шакирдләрин коммунист тәрбијәси мәгсәдләри үчүн истифадә едилир; бу заман муәллим шакирдләрин дүнјабахышынны формалашдыр; конкрет тәсәввүрләрә үстүнлүк вермәклә онлара имтиман-сијаси, әхлағи, естетик вә әмәк биликләри верир; ушағларда һадисәләрә, фактларә дүзкүн мунасибәт јарадыр, мәктәблиләри өз һәрәкәтләриндә һәмзин биликләри рәһбәр тутмаға, онлары тижмәтләндирмәјә алышдыр;

— әхлағ вә мәнәви өзүлүн формалашмасы кедишиндә биликләрин мәнимсәнилмәси бу заман ушағларын һиссләриндән истифадә едилмәсинә әсәсләнир.

ССРИ-дә ибтидан тәлимни јенидән гурулмасы тәчрүбәсинин нәтичәләрини чидди чәһдлә тәһлил етмәк нәтичәсиндә биз ибтидан тәлимни методик системинин тәкмилләшдирилмәсинин әсасына гојулан муһүм принципләри муәјјәнләшдирмишик. Бу принципләрин татбиғи мәктәбдә тәдрис-тәчрүбә просесинин даһа дә тәкмилләшдирилмәси үзрә мәгсәдјөялү ишин тәшкили вә апарылмасына, инкишаф етмиш социалист чәмијјәтинин үчиллик ибтидан мәктәбинин әсасына гојулмуш еһтијатдан истифадә едилмәсинә имкан верир.

Методикаја педагожи елмәр ки ми системли бахмағ идејасы бизим

консепсијамызын әсасыдыр. Белә јанашманын әрурилији јәгин на бир нечә онилликләр әрзиндә дәјишмәз галмыш ибтидан тәлимни мәгсәди вә мәзмунунун јенидән гурулмасы тәләбиндән ирәли кәлир. Тәлимни мәгсәди вә мәзмунунун әһәмийәтли дәрәчәдә дәјишмәси бүтөвлүкдә бүтүн методик системни гурулушунун тәһлилинин бир сүрә вачиб мәсәләләрини ирәли сүрә; бир тәрәфдән ону тәшкил едәр бүтүн компонентләрин мәзмунунун ашкара чыхарылмасы вә дәғигләндирилмәси, дикәр тәрәфдән онлар арасындакы муһүм әлағаләрин әрәнилмәси вә методик системни компонентләринин һәр биринә дикәрләри илә гаршылығлы әлағә бахмағ. Бизим фикримизчә, методик систем белә бир мураккәб гурулуш маликдир:

МЕТОДИК СИСТЕМИН ГУРУЛУШУ

Схемдә јалныз методик системни әсас компонентләри дејил, һәм дә онлар арасында икитәрәfli әлағә өз әксини тапмышдыр. Бу методик системдә һәр бир компонентни функцијасы муәјјән ганунаујғуларләра табедир. Биринчиси, бу, ганунаујғулар системинин өзүрә дахили гурулушу илә әлағәдәрлир. Белә ки, системни бир вә ја бир нечә компонентиндәки дәјишмәли бүтөвлүкдә бүтүн системни дәјишилмәси әрурәтини ирәли сүрә.

Иккинчиси, бу системин харичи алағаларинин ганунаујғунлуғудур. Бу ганунаујғунлуғ онунла мүәјјән килер ки, һәр һансы методик систем ола һалледичи тәсир көстәрән социал вә мәдәни фонда өз вәзифәсини јеринә јетирир. Системин бүтүн компонентләри һәм бүтөвлүкдә, һәм дә ајры-ајрылығда бу чүр тәсирә мәруз гала биләр.

Өлкәмиздә ибтидан тәлимни јетидән гурулмасынын кедиши процесиндә чәмијјат мәктәбә социал сарышин формалашдырмыш, һәр мејдән әввәл, һәр һансы фәсини тәлимнин мәгсәдини мүәјјәнләшдирмишдир.

Бизим сечдијимиз јанашмадан вә методик системин дикәр компонентләринә нисбәтән тәлимни мәгсәдини габагчыл мәвгејиндән белә бир нәтичә чыхыр ки, методик систем дахилиндәки һәр һансы дәјишиклик тәлимни мәгсәдинә аид олмалыдыр (белә ки, ибтидан тәлимни муми мәгсәдинин көкүндән дәјишләнмәси илә әлағадар тәлимни мазмунунун, методларынын вә системинин дикәр компонентләринин дәјишилмәси зәрурәти мејдана кәлтә). Бурадан тәлимни методик системинин тәкмилләшдирилмәсинин әрқазини принципи — мәгсәдјөнлүк принципи мејдана чыхыр.

Бүтөвлүкдә методик системин вә онун ајры-ајры компонентләринин тәкмилләшдирилмәсинин истигамәти вә нәтичәләри кичик јашлы мәктәбләрини тәлими мәгсәдләринин шәквәти олмалыдыр.

Ибтидан мәктәбин ән мүһүм вәзифәси шакирдләрини тәлими вә коммунист тәрбијәсини вәһдәтдә һәјәтә кечирмәкдир. Бу процесин чәһәтләриндән биринин вәзифләнмәси методик системдә форманын дәјишләнмәсинә (онун компонентләриндән бу вә ја дикәринин вәзифәләринин вә ја онлар арасында гаршылығлы әлағәнин позулмасына) кәтириб чыгарыр. Гејд едилмәлидир ки, ибтидан мәктәбин спецификасы ушағлашын педагожи тәсирләрә мүнәсибәти илә хусуси һәссаслығла бағлыдыр. Бурада методика даһа чох тәрбијә нәзәријјәси вә психолокија

илә әмәклашлығ едир. Она көрә методик системин тәкмилләшдирилмәсинин ән мүһүм принципи һәмни процесин дә психоложи вә педагожи елмләрин габагчыл навијјәтләрини нәзәрә алмағла тәлимни дидактик вә тәрбијәни чәһәтләринин вәһдәти принциpidир.

Методик системин тәкмилләшдирилмәси истигамәти системли јанашмадан ирәли кәлән тәләбләри нәзәрә алмаја билмәз. Гејд етдијимиз ки, системин компонентләриндән бириндә баш верән һәр һансы дәјишиклик башгаларында да дәјишиклијин едилмәси зәрурәтини ирәли сүрүр. Бунун јаддан чыхарылмасы бүтөвлүкдә системин гурулушуну дағыда биләр. Бурадан да тәлимни методик системинин тәкмилләшдирилмәсинин мүһүм принципи—гаршылығлы әлағә принципи ирәли кәлир: методик системин компонентләрини дәјишәркән бу дәјишиклијин бүтүн галадан компонентләрә тәсирини, онлары дәјишиклијә мәруз гојмасынын нәзәрә алынмасыны мүәјјәнләшдирмәк зәруридир.

Елә бурадача, гејд етмәк лазимдыр ки, бу принцип јалныз бүтөвлүкдә система дејил, һәм дә онун ајры-ајры һиссәләринә тәтбиғ едилә биләр. Ријазиијат үзрә јени методик системин јарадылмасына кәтириб чыхаран тәдгигатын кедиши процесиндә системин бүтүн гаршылығлы әлағәләринин зәрурилији нәзәрә алынмышдыр. Башға сөзлә, тамлығ (бүтөвлүк) адландырылмасы мүмкүн олан принцип һәјәтә кечирилмишдир: методик систем тәкмилләшдириләркән онун гурулушунун һәр бир елементинә фикир вермәк лазимдыр.

Гејд едәк ки, тамлығ тәләбинин һәјәтә кечирилмәси чох чәтиндир (Мәсәлән, методика елминдә «тәлим методларындан тәлимни мазмунуна» әлағәләри һалә лазымынча ашкар едилмәмишдир). Биз имкан дахилиндә тамлығ тәләбини јухарыдакы шәкилдә тәмин етмәјә сәј көстәрмишдик.

Тәлимни мәгсәди, мазмуну, гурулушу вә тәлим методлары мәсәлә-

лэри тә'лимий тәшкили формалары вә васиталэри проблемлэри белә тәһиллэ мә'руз галыр.

Нәһајәт, гејд олундуғу киими, нәзәр дә тутулан методик систем өз-өзүнә фәалијјәт көстәрмир, ләкин совет үмүмтәһсил мәктәплэри чәрчивәсиндә һајата кечирилир. Бу сәбәбдән методик системий һәр һансы чүр јенидән гурулмасы онларын һајата кечирилмәси имканларынын, ваһид тәдрис-тәрбијә просесиний дағылмамасынын нәзәрә алынмасы илә јеринә јетирилмәлидир. Бу јенидән гурулма органик шәкилдә мәктәбин фәалијјәтинә дахилдир. Она көрә дә методик системий тәкмилләшдирилмәси вариететлик принципни адланан тәләблә мүүјјәндәшдирилмәлидир: тә'лим системийни тәкмилләшдирилмәси совет мәктәбиндә јарадылмыш тә'лим-тәрбијә системийнә әсасланыр вә онун тәркиб һиссәсини тәшкил едир.

Методик системий тәкмилләшдирилмәси системий компонентлариний конкрет мазмунунун мүүјјәндәшдирилмәси вә ишләниб һазырланмасы јолу илә јеринә јетирилир. Бу ишин кедишиндә көстәрилән принципләр методик системий фәалијјәтиний мүүјјән едән конкрет методик вәзијјәтдә «ләјиһәләшдирилир». Бунула јанашы, тәсвир едилән әләһиний јалһыз бирчә истиһамәтдә тә'сир көстәрмәси нәтиһәсинә кәлмәк олмәз. Хатырлајаг ки, методик системий тәкмилләшдирилмәси принципни конкрет педагожи вә методик материалын нәзәри нәтиһәси киими мејдана кәлир.

Ибтидан тә'лимий јенидән гурулмасынын әсасына инкишафетдиричи тә'лим гојулур. Бу аһлајышын мүрәккәб вә чохчәһәтлј гурулушунда апарычы рол, шүбһәсинә, тәфәккүрүн инкишафына мәнсубдур. Бурада педагог вә психологларын белә бир көрүшү хүсуси әһәмијјәт кәсб едир: тә'лим системи вә јени «моделлә ләјиһәләшдирилән тәһсилни даһа дә тәкмилләшдирилмәси тәфәккүр типиний дәјишмәсиний «ағыллы диалектик тәфәккүр» олмәсынын нәзәр дә тутур.

Јени програм мәктәблиләрди тәфәккүрүнүн мәгсәдјәйлү инкишафетдирилмәси үчүн бир сыра шәраһәтләр әһәтә едир:

1) биликләрин мәнимсәниләшдирилмәсиний шүүрлулуғунун вә үмүмләшдирилмәсиний дәрәһәсиний јуксәлдән јени материалларын вә тәһсилләрин дахил едилмәси. Бурада әһәтә јазијјәт, синифәһарич гираһәт программа нәһәт вәрәғи характерик һесаб едилә биләр;

2) ајры-ајры суалларын өјрәнмәсиний јахылашдырма, тәһсилдурма, гаршы-гаршыја гојмәк үчүн јахшы имкан јарадан тә'лимий мазмунунун бәшгә чүр гојулмәси;

3) кифәјәт гәдәр дәрк едилмәси әзбәрләмәси зәрурәти илә бәһәс олан фәктик материалын иштирасы;

4) шакирдләрин идрәк фәһмијјәтиний, фәаллашдырилмәси, тәһсилә онларда мүстәғил ишләмәк иштирасынын формалашдырилмәсиний диггәт јөнәлтмәк зәруридир.

Тә'лимий систем вә методларын тәкмилләшдирилмәси үзрә шәраһәтләр просесиндә, мүүәллимләр вә методистләр инкишафетдиричи тә'лим идејасынын мәнимсәјир, әһәтә практик фәалијјәтләр арасында иштирасынын дәјишдијиний биләлир. Бу, билаваситә нәзәри биликләри тәдрис просесиндә хәбәрларын, әзбәрләмәсиний ролу вә јериний дәјишмәсинә кәтириб чыхарыр. Бәһансы тә'лимдә јадла сахлама әһәтә дәрәһә вәчиб олур, ләкин бу просес мүстәғил, хүсуси әзбәрләмә шәклиндә олмамәли, шакирдләрин истиһамәтләндирилмәсиний фәалијјәтиний елемәнти олмамәли. Белә фәалијјәтин тәшкили вә методик пријомларын јаранмәси, онларын иларә олунмәси мүәсир педагогиканын хүсусилә, методиканын актуал вәзифәләриндән бәрә һесаб олунур: мәсәлән, кичик јашлы мәктәблиләрә ријазијјәтин тәдрис просесиндә тәкварын ролунун дәјишиний дәјишмәси дәрәһәтләр материалын мазмунунун вә јериний әзбәрләмәсиний, дәрәһәтләр өзүрәтләшдирилмәсиний, онун гурулушунун тәдрис-әјәли вәсәитиний, онун әһәтәсиний, ролунун вә јериний әһәтәсиний.

ли дәрәчәдә дәјишмәсинә кәти-
б чыхарыр.

Јухарыда гејд едилән үмуми ме-
һәтибәт ибтидан мәктәбин тәдрис фән-
ләринин һәр бириндә барабәр дәрә-
жәдә һәјата кечирилә билмәз.

Ана дили тә'лиминдә дә дәјиши-
к баш верди. Бу, хусуслә, гира-
т тә'лиминә аиддир. Бурада илк
мәдәрәдә кичик јашлы мәктәблиләр
үчүн мүстәғиллијинин формалаш-
масына јөнәлдилмиш синифдәнх-
арәт гираәт дәрсләринин системини,
һәмчиси II синифдән етибарән тә-
дәришүнәслыг материалыны хусу-
слә тәдрис фәнни кими ајырмаг эә-
рәти мүәјјәнләшдирилди. Әмәк
дәрсләринин мәзмунуну јениләш-
дирмәк онлары јалныз шакирдлә-
рин бәрпаедичи фәалијјәти кими
баша дүшмә һалларынын арадан
сүрүлмәсине үчүн мәһсулдар
мәдәрәдәр едилди. Физики, естетик
тәрбијә саһәсиндә әсас јүкү дашы-
н фәнләр саһәсиндә дә хејли фәј-
залы иш көрүлмүшдүр.

Експериментин кедиши, хусуслә
үчүнлик ибтидан мәктәбин јени
программ вә дәрсликләринин күтлә-
мә тә'лимә тәтбиғи дөврүндә
(1969/70—1972/73-чү дәрс илләри)
ССРИ ПЕА Тә'лимин Мәзмуну вә
Методлары Институту, һәмчинин
хүттәфиг республикаларын педаго-
гик елмләр (мәктәпләр) институт-
ларынын ибтидан тә'лим шө'бәлә-
риндә јени дәрсликләрин мүәллиф-
ләри, шө'бәнин башга әмәкдашла-
ры тәрәфиндән дәрсликләрин тә'-
лим јүкүнү артырмасы, I—III си-
ниф шакирдләринин һәддән артыг
үләнмәсинә һалларына имкан ве-
рилмәмәсинә хусуси диғгәт јетирил-
мишдир: мәсәлән, I—II—III синиф-
ләр үчүн ријазийәт дәрсликләриндә
тәдрис материалыны дәрсләр үзрә
шәрһ едир, бу дәрсликләрә мето-
дик көстәришләр нсә ев тапшырыг-
ларынын һәмчини сон дәрәжә чидди
шәкилдә мүәјјәнләшдирир. Бүтүн
булар мүәллимә, дәрс һиссә мүди-
ринә, директора, методист вә ин-
спектора тәдрис јүкүнү дәғиг вә
дүзкүн тәнзим етмәк дәрслик вә ме-
тодиканын мүәјјәнләшдирдији сәр-
һәддән кәнара чыхмамаг имканы

верир. Бу, бүтүн тә'лим просесиндә
баш верән дәјишикликләрә әсаслан-
мыш тамамилә јени јанашмалыр.
Гејд етмәк лазымдыр ки, кичик
јашлы мәктәблиләрин тә'лим мето-
дикасындакы бүтүн јениликләр,
һәр шејдән әввәл, шүүрлү нәрдиш
вә бачарыглары тә'мин едән нәзә-
ри биликләрин ролуну вә јеринин
дәјишдирилмәси илә әлағәдардыр.

Әлкәмиздә ибтидан тә'лимин је-
нидән гурулмасынын мүасир мәр-
һәләсинин баша чатдырылмасы
бир анда, ејни вахтда кедән бир
просес дејилдир. Јени системин
әсас вәзифәсинин һәјата кечирил-
мәси просесиндә чатышмазлыглар
вә гүсурларла јанашы, бүтөвлүкдә
тәдрис-тәрбијә просесинин сәвијјә-
синин даһа да јүксәлдилмәсинин
јени элементләри дә өзүнү көстәр-
ди. Гејд едилмәлидир ки, ибтидан
тә'лимин јенидән гурулмасы дөв-
рүндә педагогик вә психологик тәд-
ғигатларда тәдрис фәнләринин фак-
тик мәзмунунун ашкара чыхарыл-
масына, тә'лимин јени методлары-
нын ишләниб һазырланмасына бө-
јүк диғгәт јетирилди. Мүәллимлә-
рин јени программаларла ишләмәјә
һазырланмалары да елә бу истиға-
мәтдә апарылды. Бу дөврдә нәзә-
ријә вә практикада тәрбијә проб-
лемләри бир гәдәр икинчи плана
чәкилди. Бунунла белә, үчүнлик иб-
тидан мәктәбин программаларынын
мүһүм идејаларынын һәјата кечи-
рилмәси, тә'лим методларынын
әһәмийәтли дәрәчәдә фәаллашды-
рылмасы вә тә'лимин јени вәситә-
ләринин даһа кениш өлчүдә тәтби-
ғи јалныз билик бачарыг вә вәр-
дишләрин кејфијјәтинин јахшылаш-
дырылмасынын әсас шәрти дејил,
һәм дә ушагларын үмуми инкиша-
фы вә тәрбијәсинин мүвәффеғийәт-
лә һәллинин әсасы, ибтидан тә'ли-
мин даһа да тәкмилләшдирилмә-
синдә еһтијат гүввәси олур.

Тәсәдүфи дејилдир ки, сон за-
манлар кичик јашлы мәктәблилә-
рин тәрбијәси проблеминин ишлә-
ниб һазырланмасы хејли фәаллаш-
дырылмышдыр. Сов.ИКП XXV гу-
рултајынын тәрарларында ирәли

сүрүлмүш коммунист тәрбијәси вә-
зифәларинин һәјата кечирилмәси
мәгсәдилә шәхсијјәтин ајры-ајры
фәвләрин тәдриси процесиндә фор-
малашан кејфијјәтләринин гурулу-
шу һаггында ајдын тәсәввүрә јија-
ләnmәк لازمдыр.

Мүасир тә'лимни зәрури шәртлә-
риндән бири коммунист тәрбијәси-
нин элементләринин (әхлаг тәрби-
јәси, естетик тәрбијә, әгли тәрби-
јә, эмәк тәрбијәси вә физики тәр-
бијә) гаршылыглы әләгәсидир. Неч
шүбһәси, тә'лим процесиндә диа-
лектик материалист дүнјакөрүшүн
вә атеизм тәрбијәсинин әсасыны
тәшкил едән, тәбиәт вә чәмијјәт
һаггында елми тәсәввүрләр вә ан-
лајышлар системинин топланмасы
вә мәнимсәнилмәси үчүн шәраитин
јаранмасы бөјүк әһәмијјәт кәсб
едир.

Тә'лим процесиндә конкрет пе-
дагожи ситуасијадан мүәллимни
бачарыгла истифадә етмәси тәрби-
јә проблеминин мүвәффегијјәтлә
һәллинин мүһүм факторудур. Пе-
дагожи ситуасија дедикдә, ушаг-
ларын һәјаты вә фәалијјәтинин
мүхтәлиф чәһәтләри; онларын кол-
лектив характер дашымалы олан
шәхси тәчрүбәси вә практик фәа-
лијјәти нәзәрдә тутулур. Мәктәбли-
нин тәдрис, эмәк фәалијјәтинин ич-
тиман мә'насынын гијмәти егоиз-
мин, фәрдијјәчилик әләмәтләринин
арадан галдырылмасына јөнәлдил-
мәлидир. Эмәксевәрлик тәрбијәси
вәрдишләр, совет адамынын өз
әмәјини јалныз шәхси мәнәфәи ха-
тиринә дејил, һәр шејдән әввәл,
халгын рифаһына сәрф едән шәх-
сијјәт әләмәтләри кими инкишаф
едир. Тәрбијә проблеминин дүзкүн
һәлли јарадычы ишләјән мүәллим-
ләрин ишиндә өз әксини тапыр.

Тә'лимни јени мәзмунуну шүүрлу
дәрк едән, онун тәрбијәви имкан-
ларындан там шәкилдә истифадә
етмәјә чан атаи габагчыл мүәллим-
ләрин гијмәтли тәчрүбәсинин дә-
риндән өјрәнилмәси, үмумиләшди-

рилмәси вә кенишләндирилмәси ү-
рә ишин сәвијјәси һәлә ашырдыр.

Әкәр шакирдләрдә коммунист
характеринин формалашмасына
әсасына гојулан емоционал тәрби-
кејфијјәтләрин формалашмасына
лазым нормаларынын илкин комму-
нист дәврәнышынын инкишафына
мөһкәмләндирилмәси нәзәрә алын-
мадан, јалныз шакирдләрин шәх-
суна интеллектуал тә'сир әсаси
түрүләрсә, тә'лим вә тәрбијә
вәһдәти проблеминин һәлликә
нашма биртәрәфли олар. Коммунист
мәгсәдәјәялү тәрбијәләндиричи
тәсирин објекти вә ја субјекти
чыхыш едәндә мәктәблинин
јәтинин инкишафы мүһүм
јәтә маликдир. Бу тәрбијәләндир-
чи тә'сир јалныз ушагларын
чәмијјәтлә дејил, һәм дә тәбиәтлә
шәхсијјәти нәтичәсиндә онлара комму-
нист мүнәсибәтинин формалаш-
масы процесиндә јарадылмалыдыр.

Тәбиәтлә үнсирјәт заманы
нын дәврәнышында јүксәк
нијјәт мотивләринин јаранмасына
мөһкәмләндирилмәси онун ичтиман
дәврәнышынын бүтүн чохчәт
формалары илә әләгәләндирил-
лидир.

Тәрбијә ишинин сәвијјәсинин
сәлдилмәси саһәсиндә мүәјјиз
тәр-
вәләр ибтидан мәктәблә
гәдәр тәрбијә арасында
јип тәдгиги вә һәјата кечирил-
илә әләгәдардыр. Бу заман
рәнкарәнклији (ушаглара
әтрафдакы ичтиманјјәтин тәрби-
едичи тәсирини) нәзәрә алм
зымдыр.

Тә'лимдән, бүтүн шакирд
үчүн мәчбури вахтдан канарда
нифдәнхарич вә мәктәбдән
тәдбирләр шәраитиндә мүасир
иллик ибтидан мәктәб инкишаф
миш социализм шәраитиндә
адамларынын тәдриси вә тәрби-
ининдә мәс'ул мәрһәлә олара
лыр. Бу мәктәбин тәкмилләш-
рилмәси иши мүәллим, методист
мәктәб рәһбәрләринин мүһүм
зифәсидир.

АЛТЫЈАШЛЫЛАРЫН МӘКТӘБӘ ҲАЗЫРЛАНМАСЫ

МУЪҮМ ПЕДАГОЖИ ПРОБЛЕМДИР

Ј. Ш. КӘРИМОВ

педагожи елмләр доктору

Алтыјашлылар проблеми педагог психологларын диггәтини чохал чәлб етмишдир. Һәлә вахтилә педагогу Ј. А. Коменски «Ана ушағы мәктәби» әсәриндә алтыјашлы ушагларын нәләрә малик олдуғларынны да мүәјјәнләшдирмәк чалышмышдыр. О, конкрет миҗаллар әсасында алтыјашлыларын сәввијјатын, физиканын астрономиянын, чоғрафијанын, хронологиянын, тарихин сijasәтин башлағчына јијәләнә билдикләрини кәстәрди (Бах. Ј. А. Коменски. Педагогик принципләр, Азәрнәшр, Бахы, 1941, сәһ. 107—108).

Ј. А. Коменски алтыјашлыларын ушаға дәрин һәвәс кәстәрдикләни, тәлимә һазыр олдуғларынны мүәјјәнләшдирмиш, онларын мәктәб тәлиминә башлама вахтыны кәчкәдирмәји гејри-ғануну һесаб етмишди.

Доғрудур, бөјүк рус педагогу К. Д. Ушински тәлимә 7 јашындан башламағы лазым билрди, ләкин алтыјашлы ушагларын мәктәбә һазырланмасына о да чидди тәләбә верирди.

Өлкәмиздә алтыјашлыларын мәктәбә һазырланмасы, 6 јашындан тәлимә башланмасы мәсәләси әрқәмли педагог вә психологларын диггәтини һәлә 50-чи илләрдә чәлб етмиш, бу сәһәдә чидди тәдқиқатлар апарылмыш, ләкин күтәлән шәкилдә һәјатә кечирилмәшдир. Һазырда өлкәмиздә башлағчон елми-техники тәрәғги, халық мадди вә мәдәни сәввијјәсинин арт-гат јүксәлмәси алтыјашлыларын мәктәб тәлиминә чидди һазырланмасы (јахын илләрдә 6 јашындан мәктәб тәлиминә башлағчон) зарурәтини ирәли сүрүр.

Ушағын мәктәбә һазыр кәлмәси синифдә педагожи просеси хејли

асанлашдырыр, үстәлик онлар синифдә-синифә програм материалларыны мүкәммәл мәнимсәјәрләр. Беләликлә, сәмәрәлилик артыр, кејфијјәт јүксәлир, ибтидан тәлимин гаршысында гојулмуш вәзифә мүвәффеғијјәтлә һәлл олунур.

Мәктәбә һазыр кәлән, програм материалыны шүүрлу мәнимсәмәкдән һәзә алаи шакирд мүәллимдән, валидејдән чәкинимир, сыхынты кечирмир, әсәбиләшмир. Белә ушаглар кәзмәк, әјләнмәк ојнамаг, рәғс етмәк, идманла, мүталиә илә мәшғул олмаг, доғма тәбиәтин көзәлликләрини дујмаг, гәлбән һисс етмәк, бир сөзлә, ушаг кими јашамаг үчүн вахт тапырлар. Онлар сағлам, күмраһ чевик, ирадәли, янамлы, шән јашајырлар. Мәһз белә ушаглар инсана һөрмәт вә мәһәббәтлә јанашыр, әмәји, әмәк адамларыны севир, әсил вәтән-парвар кими бөјүјүрләр.

Ушағын мәктәбә там һазыр кәлмәси мүәллимин вә валидејнин јүкүнү, гајғысыны да азалдыр. Артыг, мүәллим шакирдләри дәрәдән сонра сахлајыб онларла әлава мәшғәләләр тәшкил етмәли олмур, тәлим просесинин, програм вә дәрсликләрин чәтиялији һағгында валидејләрин килеј-күзары нәг гисмән азалыр.

Республикамызда алтыјашлыларын мәктәбә һазырланмалары үзрә иш илләрдән бәри апарылыр. Онларын бир гисми бу мәрһәләни ушаг бағчаларынын мәктәбә һазырлыг групларында кечирләр. Гејри-азәрбајҗанлы ушаглар (татлар, талышлар, ләзкиләр, сахурлар, аварлар, инкәләләр, күрдләр вә с.) үчүн тәшкил олунмуш синифләрдә һәр ил 16 миңдән артыг ушаг мәктәбә һазырланыр. Сон илләрдә бәзи шәһәр мәктәбләриндә алтыјашлылар һәфтәдә бир дәфә

мәшғәлә кечилән һазырлыг синиф-
ләрина чәлб олуурлар. Мәктәбләр-
рин әксәријјәтиндә исә I синфә кә-
ләчәк ушагларын һазырлыгы илә
ијун вә август ајынын ахырында
10 күн әрзиндә мәшгул олуурлар.
Бүтүн буларла јахындан таныш-
лыг алтыјашлыларын мәктәбә һа-
зырланмаларынын мәзмунунда да
системсизлијини, бәзи гәјри-елми-
лијин һәкм сүрдүјүнү, башлычасы
ваһидлијин олмадығыны көстәрир.

Һазырлыг синифләринин тәшки-
линдән башлыча мәгсәд ушагларын
мөвчуд програмларын тәләби ба-
хымындан мәктәб тәлиминә һазыр-
ламагдан ибарәтдир. Ушагын мәк-
тәбә һазырланмасы дедикдә, опун
сағлам, чевик, күмраһ бөјүмәси;
нитгинин (о чүмләдән ешитмә вә
динләмә габилитетинин) инкишаф
етмәси; харичи әләм һаггында са-
дә, реал тәсәввүрләрә малик олма-
сы; әшјалар үзәриндә мүшаһидә
апармағы, онлары тутушдурмағы,
тәһлил етмәји бачармасы; мүстә-
гил фикирләшмәји, садә үмуми-
ләшдирмәләр апармағы, бачарма-
сы; мәктәбә охумаға һәвәс көстәр-
мәси; әмәји севмәси, садә әмәк
тапшырыгларыны вахтында ичра
едә билмәси; башладыгы иши ја-
рымчыг гојмадан баша чатдырма-
сы; үмумијјәтлә, психоложи чәһәт-
дән мәктәбә һазыр олмасы нәзәрдә
тутулур.

6 јашлы әзәрбајчанлы ушагла-
рын мәктәбдә I синфә һазырланма-
лары саһәсиндә башга мүттәфиғ
республикаларда кифајәт гәдәр
тәчрүбә топланмышдыр. Әзәрбај-
чан ССР Маариф Назирлији Кол-
лектијасынын гәрарына әсасән бу
дәрс илиндән республикамызда
3 минәдәк 6 јашлы ушағы әһатә
едән 100-дән артыг синиф фәалијјәт
көстәрир. Һәммин синифләрдә һа-
зырлыгын мәзмуну ССРИ ПЕА
Тәлимин Мәзмуну вә Методлары
Институту, һәмчинин дикәр респу-
бликаларын елми-тәдгигат инсти-
тутларынын ахтарышлары вә тәм-
рүбаләри әсасында Әзәрбајчан
ЕТПЕИ-нин ибтидан тәлим вә
мәктәбәгәдәр тәрбијә шәбәси тәрә-
финдән һазырланмышдыр. Проб-

лемлә әлағәдар конкрет вәзифә-
ишләннб һазырланаркан респу-
бликанын јерли шәранти, мәктәбләр-
минин мадди базасы, ушагларын
һәртәрәfli, аһәндәр инкишаф
нәзәрә алынмышдыр. Мәһз уша-
ларын һәртәрәfli вә аһәндәр ин-
кишаф етдирилмәси тәләби тәдريس
планынын ашағыдакы шәраит-
тәртибинин зәрурилијини тәдريس
сүрмүшдүр: ана дили—һәфтәдә 3
саат, ријазитијјәтин өјрәнләнмәси
һазырлыг—һәфтәдә 3 саат, әр-
әләмлә танышлыг—һәфтәдә 4 саат,
бәдән тәрбијәси һәрәкәтли оуна-
һәфтәдә 5 саат, рәсм, јазма, ил-
пликасија—һәфтәдә 3 саат, гуна-
дырма—һәфтәдә 2 саат, музика,
нәғмә, ритмика—һәфтәдә 3 саат.

Тәдريس планы илк бахымында
6 јашлыларла ишин мәзмунуну
ишдин тәсәввүр етмәјә имкан верир.
Ушаглар кәркин синиф дәрс шәра-
итиндә дүшүнмәк, ағыр зәһини фә-
алијјәт көстәрмәк тәләб едән ча-
лышмалардан даһа чох сәрбастан
тәләб едән чалышмалар јериндә
ишдирмәли, һәфтәдә тәхминән 3
саат ачыг һавада олмалылар.
Белә бир шәрант ушагларын мәк-
тәб режиминә тәдричән алынмалары-
на имкан верир... Бу исә 6 јаш-
лыларла иш процесиндә
ишчә мәсәләләрдән биридир. Тә-
чрүбә көстәрир ки, нәинки алты-
јашлылар, һәтта једдијашлылар
ишсәси дә узун мүддәт мәктәб
режиминә алыша билмирләр. Оу-
нын арасында гарадинмәләр, кә-
ләчәк заманы ичәзәсиз клас-
данышанлар, синифдән чыхып
тәјәнләр, јејәнләр, сыхынты
рәнләр, һәтта арлајанлар
һазырлыг синифләриндә белә
дәр даһа чохдур. Бу, алты-
јашлыларын физики вә психоложи
инкишафынын хүсусијјәтләри
ишдир. Бу јәһәдә ушагларын
ријјәти чох һәрәкәтдә олмасы
шәјә марар көстәрмәји, суз
мәји севир.

Аиләдә алтыјашлыларын
ријјәти һәр күн телевизия вә
ода музигини динләјир, сәһәр
маһны охујур, рәс едир, рәсм
кир, тәбиәт материаллары ишдир.

таиф эмэк эмалијјаты апарыр. Мәктәбдә исә дөрд саат әрзиндә баларын һамысындан мәһрум илан ушаглары 45 дәгигә сакит алашмаја, үстәлик тәнәффүс-коридорун бир тәрәфиндә динара сәјканиб дајанмага вадар ширләр. Бу, ушаг үчүн ағыр чәза-дир. Дәрәдә һәр 10 дәгигәдән бир бәдән тәрбијәси дәгигәси кечирмәк, һисса, мараглы, күлмәли һадисә на-һал етмәк, ушагларә синифдә өзлә-рини сәрбәст апармаг һмканы вер-мәк, тәнәффүсләрдә кәчмаг ојна-рын ~~бәдән тәрбијәси~~ ләзимдыр.

Алтыјашлыларын аилә режими-нә мәктәб режими арасында тә-һин кечидин тә'мин едилмәси үчүн синифдә ушаг ојунчагларынын сах-тылмасы да вачибдир. Тәнәф-фүсләрдә, ритмика, бәдән тәрбијә-си, һәрәкәтли ојунлар мәшгәләләр-дә һәммин ојунчаглардан исти-фадә едилмәси, ушагларын физики инкишафында мүнһүм рол ојнајыр.

Һазырлыг синифләриндә тә'ли-мин мазмуну бүтөвлүкдә ушагла-ры мүнәффәғијјәтлә тә'лим алмага һазырламалы, лакин I синфин програмынын тәкрарланмасына иш верилмәмәлидир. Белә тәкрар-лусуилә ана дили вә ријазијјатын тәдриси илә әлағәдар мејдана чы-ға биләр. Она көрә дә мүнәллим һә-мин варислији индидән нәзәрә ал-малыдыр. Ана дили вә ријазијјат үзрә мәшгәләләр ушаглары I си-нифдә мүнәффәғијјәтлә тәһсил ал-мага һазырламалы, онларда илкин бәлик, бачарыг вә вәрдишләрин формалашмасыны тә'мин етмәли-дир.

Һазырлыг синифләри үчүн ана дили програмында дәрс илинин со-руна дәгигәдә 20—25 сөзү сүр'әт-лә охумаг вәрдишинин ашыланма-сы нәзәрдә тутулур.

Бу дөврлә алтыјашлылар чап-тарфләрдә јазмаг үзрә дә мәшг-ләчәкләр. Беләликлә, шакирдлә-рин гираат вә јазы техникасы үзрә илкин вәрдишләрә јијәләнмәләри, синифдә ана дили тәдриси систе-минин дәјишдирилмәси зәруратини сәли сүрүр. Белә ки, I синифдә дәрс илинин әввәлиндә ана дили

дәрелији үзрә гираат вә Азәрбај-чан дилинин тәдрисинә башланма-лы, лакин дил дәрсләриндә (тәхми-нән I рүбүн ахырынадәк) јазынын (әл јазысынын) өјрәдилмәси үзрә иш кетмәлидир.

Ана дили мәшгәләләриндә нитг инкишафы мүнһүм принципдир, ла-кин нитг инкишафы үзрә иши јал-ныз һәммин мәшгәләләрдә мәһдуд-лашдырмаг да дүзкүн олмәзды. Нитг инкишафы мәсәләләринә бү-түн фәиләрин тәдрисиндә, һәр бир мәшгәләдә, синифдәнхарич тәдбир-ләрдә, тәнәффүсләрдә дә чидди әһәмијјәт верилмәлидир. Беләлик-лә, нитг инкишафы јалныз ана ди-ли тәдрисинин дејил, бүтөвлүкдә һазырлыг синифләринин мүнһүм принципинә чәвилир. Һәгигәтән дә ушагын мәктәбә һазырланма-сында онун нитгинин инкишафы мүнһүм рол ојнајыр. Әтраф аләм үзәриндә мүнәһидәләр, әтрафда-кыларла үнсијјәт, бәдин әдәбијјат вә диһәр ушаг китаблары, шәкил-ләр, диафилмләр, кинофилмләр, дидактик ојунлар ушагларын нит-гинин инкишафына хидмәт едән мәнбәләрдир.

Ана дилинин өјрәнилмәси үзрә иш үч истигамәтдә апарылмалы-дыр. Савад тә'лими, мәгсәдјөнәл-дилмиш нитг фәалијјәти, ушаг ки-таблары үзәриндә иш. Нитг сәслә-ринин фәргләндирилмәси, дүзкүн тәләффүз, садә орфоепик норма-ларын, вурғунун көзләнилмәси, тә-ләсмәдән, чанлы, учадан, дәгиг, сәлис, кәркилик һисс етмәдән да-нышмағы өјрәтмәк зәруридир. Мәгсәдјөнлү нитг фәалијјәти дедик-дә сәс мәдәнијјәти илә јанашы, һәм дә лүғәт еһтијатынын зәһкикләш-дирилмәси, дәгигләшдирилмәси вә фәаллашдырылмасы, әшја аллары-ны, онларын кејфијјәти вә һәрәкә-тинин билдирән сөзләрин грамматик чәһәтдән дүзкүн ишләдилмәси, һәмчинин рабитәли шифаһи нит-гин инкишафы нәзәрдә тутулур. Рабитәли шифаһи нитгин инкиша-фы әввәлки мәрһәләләр үзәриндә гурулмагла рәһкәрәһк вә кеннш өлчүдә иш тәләб едән мүнһүм мәсә-ләдир. Охунмуш бәдин парчада

Һиссаларин јерләрини дәјишмәдән, тәкрарламадан ардычыл нағыл едилмәси, ше'рләрин ифадәли охунмасы, серија шәкилләр, сүжетли шәкилләр үзрә, мүшаһидәләр вә шәхси һајат тәчрүбәси әсасында, мүәллимин тәклиф етдија мөвзу үзрә һекаја гуруб данышмаг ушагын бу сәһәдә мәктәбә там һазыр олмасы демәкдир.

Бу вәрдишләр китаб үзәриндә иш просесиндә даһа да мөһкәмләнир вә кенишләнир. Бунунла јанашы, китаб үзрә иш ушагларда бәдди әдәбијјата, мütалиәјә һавас ојадыр, онларын коммунист тәрбијәсинә күчлү тәсир көстәрир.

Ријазиијатин гәдрисинә һазыр-
лыг дәрсләриндә башлыча мәгсәд
мүэјјән фактик билик, бачарыг
вә вәрдишләрин мәнимсәнилмәси
үчүн шәрантин јарадылмасыдыр.
Бу һазырлыг просесиндә ушагла-
рын идрак габилијјатинин инкиша-
фы, онларда һәмчинин дигтәтлийлик,
мүшаһидәчилик, һәвсәләлилик, сә-
лигәлилик, коллективчилик вә с.
шәхси кәјфијјәтләрин тәрбијә едил-
мәси нәзәрдә тутулур. Һазырлыг
синифләриндә ушагда, анализ син-
тез, мүгајисә, үмумиләшдирмә,
тәснийфетмә кими дүшүнмә әмәлиј-
јатлары ичраетмә бачарыгларыны
формалашдырмагдан ибарәт олма-
лыдыр. Бунунла јанашы, ушаглар-
да садә фигурларын вә элементләр-
ин дамалы дәфтәрдә чәкилмәси,
парчанын әл илә вә хәткешлә чә-
килмәси, контуруна көрә
һәндәси фигурун кәсилмәси, кәғыз
вәрәги гатламагла мүхтәлиф һән-
дәси фигурларын алынмасы, даирә-
ләрин, чохбучаглыларын вә башга
фигурларын рәнкләнмәси кими ба-
чарыг вә вәрдишләр формалаш-
дырылмалыдыр.

Ғазырлыг синифләриндә ушаг-лар бөйүклүк, миғдар мүнәсибәти илә (чохдур, азыр, һүндүрдүр, ал-чағдыр, ғысдыр, ғалындыр, назик-дир, кенишдир, дардыр вә с.) та-нынш олмалыдыр. Буңларын әсасын-да исә «о ғадәр чохдур», «о ғадәр азыр», «о ғадәрди» мүнәсибәтлә-ри, натурал әдәд вә сај тәсәвүрлә-ри формалашдырылыр.

Ријазиијатын тәдрисиһә һазыр
мәшғәләләриндә, һеч шүбһә
сәјмағы, ријазии ифадәләри оху
өјрәтмәк дә нәзәрдә тутулур.
ларын јазылмасы һсә I сиф
данылдыр.

Әтраф әләмдә танышлыг мәң-
леләринини башлыча вәзифәсе
ушагларын өсләрини әһәтә ес
һәјатын ашја вә һадисәләри
ында төсөвүрләрини занкәндә
дирмәк вә системләшдирмәк.
рын эхлаг тәчрүбәсини тәкмил
дирмәк, аиләдә, группа, күчәдә
тиман јерләрдә дүзкүн дәврә
вәрдишләрини формалашдырма
дан ибарәтдир.

Бу дәрсләрдә дә мәшһүләтләр матик принципі үзрә («Бизим миз», «Бизим мәңзил», «Бизим ва һәјәт», «Бизим мәктаб», «Миз достларым», «Бизим күчә», «Бизим јашадығымыз шәһәр» (Бизим гәсәбә), «Доғма өлкәмиз») тәқия едилмәлидир.

Бу мөвзуларын өйрәнилмәстән
истигамәтдә кедир: бир тәрәфдән
ушаглар ичтимаи һәјәтлә-
чәмийјәтимизин һәјаты, совет ки-
шисының әмәји, чәмийјәттә
ныш гәјдалары илә таных олур,
мүәјјән вәрдишләрә јиләни-
дикәр тәрәфдән, оялар та-
таных олур, онунла биләни-
үнсийјәтә кирир, доғма дияри-
биәти һаггында тәсәввүр-
зәнкинләшдириләр. һәр икә
гамәтдә иш бир-бири илә
ләтдә һәјәтә кечирилир.

Этраф аләмлә танышлыг үн
мәшгәләләрдә ушаглары јерлә
сиз елми мәлүматларла јук
олмаз. Мәшгәләләр динамик
тәһәррик харақтер дашымаз
нифдән даһа чох һәјәтлә
сәркидә, китабханада, тик
кечирилмәлидир.

Тэсвирн фэалијјэт үзрэ
эсас мэгсэди шакирдлэри
јэ алындырмаг, керчэклија
тик мүнэснбэт тэрбија
ибарэтдир. Рэсм, јапма
касија мэшгэлэлэриндэ
инчэсэнэтэ мараг тэрбија
үмүмтэхсил процесиндэ
чаг биликлэр формалашыр.

Гурашдырма машғәләләриндә асас мәгсәд ағач һиссәләриндән пластик материаллардан кағыздан шәһәләрын гурашдырылмасы үзрә шһин апарылмасыдыр. Гурашдырма машғәләләриндә ушағларын фәкрий фәалијјәтини инкишаф етәремәк, оларда тәлим фәалијјәтинин сәдә элементләрини формашдырмағ мүнһүм јер тутур. Бундан алава, ушағлары мүнхәлиф материаллар, оларын һиссәләри, тарлашдырилмәси илә таныш етәмәк, оларға әләтләрлә ишләмәк, техника тәһләкәсизлик гәјдаларына әмәл етмәк, әмәксевәрлик, сәлиһлилик, мүстәғиллик, коллективдә ишләмәк вәрдишләри ашыламағ нәзәрдә тутулур.

Нәғмә, мусиги динләмә, ритмика үзрә ишһин әсас мәгсәди ушағлары I сһинифдә мусиги дәрсләринә һаширламағдыр. Бунун үчүн ушағларын мусиги илә марағландырмағ, оларда мусигини динләмәк вә ојунала севинмәји тәрбијә етмәк һәһимдыр. Әлкәмһзин халғларынын мусигисини динләмәклә ушағларда һәһин халғларға мәнәббәт, вәтән сәвәрлик һиссләри тәрбијә олуыр. Програмда нәғмәләрә, рәгслә вә мусигили ојунларға һүсүси јер әриilir. Мәшғәләләрдә мусиги әрләринин характеринә ујғун бәһин парчалардан истифадә олулмағ ушағларда мусигинин поетик сәһәһәмәһини тәһмин едир. Ритмика машғәләләриндә мүнхәлиф характерли мусигинин характеринә, мусиги образларына мүнвәфиг һәһкәтләрин ичрасы тәләб едилir.

Һазырлығ сһинифләриндә физики тәрбијә машғәләләриндә ушағларын сәһләмдәһиһини, мөһкәмләһмәһкә дүзкүн инкишафынын тәһмин етмәһи вә әмәк гәһбилијјәтинин әһсәһдилмәһи нәзәрдә тутулур. Ојунала әләғәдәр оларға һәрәһи вәрдишләр вә физики кәһфијјәтләһи, физики машғәләләрә марағын тәрбијәһи, әһлағи-ирази тәрбијә һәһинифләләринин јеринә јетирилмәһи һәһһи һесаһб олуһнур.

Бүтүн бу ишләр ушағларын тәрбијәһини дикәр сәһәләри илә комәһһәк шәһкилдә апарылмалыдыр.

Бир гәдәр дә һазырлығ сһинифләринин тәһкили, она нәзәрәт вә рәһбәрлик мәсәләләри үзәриндә дајаһнағ.

Һазырлығ сһинифләринә ушағ бағчаларында тәрбијә әләмәһиш 6 јашы һәһмин дәрс илинәдәк (јахуд сәһнтјабрда) тамаһмәһнәһиш ушағлар гәһбул едилirләр. Ушағларын јаш һүсүсијјәтинин нәзәрә алаһрағ вә мүнәһлимин һәр бир шакирдлә мәнәһгул олмасына имкән јаратмағ мәгсәһдилә сһинифдә ушағларын сәһјинин 25 нәһфәрдән артығ олмаһмәһси нәзәрдә тутулмушдур. Бир гәјда оларға, һәһмин ушағлар күнүузадылмыш группара даваһм етмәһлидирләр. һәһмин группарда оларла тәдрис-тәрбијә ишләринин һүсүси тәрбијәһи апармалыдыр. Тәдрис-тәрбијә ишләринин учоту аһһи сһиниф журиалында үмүһи гәјдада апарылмалыдыр. Ушағларын бәһли, бачарығ вә вәрдишләри бәһл сһистеһми илә дејил, шһифаһһи рәһбәтләндирмә јолу илә гәһјмәтләндирилмәһлидир. Бу заһман, шүбһәһсиз, һәр бир шакирдин програм материалларынын мәнәһмсәһһилмәһси сәһһәһһиндә јол вәрдији нәһгсәһн да оларын нәзәринә чәтдырылмалыдыр. Шакирдләрә һеч бир еһв тапшырығы вәриlmәмәһлидир.

Һазырлығ сһинифләрини битирән ушағларын һәһмысы әләдә етдикләри нәһһиһчәдән асылы олмајаһрағ үмүһи гәјда үзрә I сһинифә гәһбул едилмәһлидир.

Һазырлығ сһинифләриндә дәрсләр сәһнтјабрын I-дәһи ојуһнун I-дәк (34 тәдрис һәһфтәһси) даваһм етмәһлидир. Тәһтил сһистеһми үмүһмтәһһсил мәкәтәһләринин иш сһистеһминә ујғун шәһкилдә нәзәрдә тутулур, ләһкин III рүбүн орталарында маәриф назирлијинин сәһрәһнчәһми илә даһһа бир һәһфтә тәһтил вәриilir.

Тәдрис һәһфтәһсини мүнәһдәһти әләһти күндүр. һәһфтәһһин орталарындакы күнләрдән бириндә машғәләләр јүһнкүләһшдырилмиш гәјдада кечилмәһлидир. һәһмин күн машғәләләр кәһһинти, ачығ һавада һәрәкәтли ојуһнлар, екскурсија, сәрки, театра, кинофильмә бахыш вә с. ибарәт ола биләр.

Дəрс мəшғəлəсинин мўддəти 45 дəгигə мўəјјəн едилмишидир. Ана дили вə ријазийјатын тəдрисинə Һазырлыға Һəср олунмуш мəшғəлəлэр алтыјашлылар үчүн чох јоручу ола билэр. Она кəрə дə ана дили мəшғəлəсинин 20-чи дəгигəсиндэн сон-ра ушағлара синиф дахилиндə тəнəффүс (сəрбəст кəзинти, бəдэн тəрбијəsi Һəрəkəтлери, чөрək, мейвə јемək, столүстү ојунлар ојнамағ вə с.) верилмəли галан 20 дəгигə исə ријазийјата Һəср олунмалыдыр. Ријазийјат дəрслери дə белə нөвбəли тəшкил олунмалыдыр. Ана дили вə ријазийјатын тəдрисинə Һазырлығ мəшғəлəлери имкан дахилиндə 2-чи, 3-чү саатлара салынмалыдыр.

Бүтүн булар нəзərə алынарса, Һазырлығ синифлери белə бир дəрс чəдвəли илə ишлəјə билэр.

I күн—1) рəсм, 2) ана дили, 3) ријазийјаты өјрəнмəјə Һазырлығ, 4) ачығ Һавада Һəрəkəтли ојунлар.

II күн—1) рəсм (аппликасија), 2) ријазийјаты өјрəнмəјə Һазырлығ, 3) ана дили, 4) бəдэн тəрбијəsi.

III күн—1) гурашдырма, 2) ана дили, 3) мусиги, нəғмə, ритмика, 4) ачығ Һавада Һəрəkəтли ојунлар.

IV күн—1) əтраф алəмлə танышлығ, 2) əтраф алəмлə танышлығ, 3) бəдэн тəрбијəsi 4) ачығ Һавада Һəрəkəтли ојунлар.

V күн—1) гурашдырма, 2) ана дили, 3) ријазийјаты өјрəнмəјə Һазырлығ, 4) мусиги, нəғмə, ритмика.

VI күн—1) мусиги, нəғмə, ритмика, 2) рəсм (јапма), 3) əтраф алəмлə танышлығ, 4) əтраф алəмлə танышлығ.

Һазырлығ синифлериндə тəдрис-тəрбијə ишинин мўвəффəгийјəти мў-əллим вə тəрбијəчилəрин методик Һазырлығыннын мўнтазəм артырыл-масындан чох асылыдыр. Бу проб-лемлə əлагəдар педагожи мəтбузт-да дəрч олунмуш нəзəri вə прак-тик материаллары диггəтлə өјрəн-мəк Һəр бир дəрс үчүн лəзым олан чəдвəллери, схемлери, карточкала-ры шəкиллери, моделлери, Һерб-арилери, ојунчағлары, ушағ китаб-ларыны дидактик материаллары əлдə етмəк мўəллимин тəхирəса-лынмаз вəзифəсидир. Бүтүн бун-

лар мəктəбин синиф бирлəшмəс-дə мўзакирə едилмəли, тəкмилл-дирилмəли, онларла ишлəмəс-јоллары дəгиглəшдирилмəлидир.

Һазырлығ синифлеринын мəтбуз-т вə вəзифəлеринын валидејил-изаҺ едилмəси, ушағ мəктəб и-анленин тəлəблериндə вəһидл-тə'мин олунмасы чох вачибдир. Ва-лидејиллери ушағларла јерлəр-сиз системсиз мəшғул олмалары, онлара дүзкүн олмајан гираəт и-јазы вəрдишлери ашыламалары, онлары Һəддэн артығ јормалары, гəтијјəн јол верилмəмəлидир. М-дəни лавраныш, шəхси кикјил, өзүнəхидмəт, Һəрəkəтли ојунлар, əтраф алəм үзериндə планлы и-шəһидəлэр, програм тəлəблери Һағгында валидејиллəрдə ајдым т-сəввүрүн јарадылмасына нəзəр-мəг лəзымдыр.

Мəктəб рəһбэрлери бу мўһим и-сəлəјə хүсуси чиддијјəтлə јан-малыдырлар. Ушағларын Һəртəрəф-ли Һəким мўəјинəсиндэн кечир-мəsi (дəрс илинин əввəлиндə м-тасындə вə ахырындə), синиф-отағларынын лəзыми асəдэвəт-тəдрис лəвəзиматы илə тəрби-олунмасы, режимə, хүсусилə д-чəдвəлиндə дүзкүн əмəл едир-алтыјашлылара үмүммəктəб и-ти вə гəјғысынын тəшкили Һəс-сəссығ тəлəб едир.

Һазырлығ синифлериндə мəш-лəлери тəшкили, биликлери и-рилмəsi просесини билəвəсиктə и-шəһиндə етмəк, мўəллимин фəн-јəтини Һəртəрəфли тəһийлəт дүзкүн истиғамəт вəрмəк, бирлəшмəдə, педагожи шурəл-онларын Һесабатыны диггəт-фајдалы мəслəһəтлэр вəрмəк дəрəчə вачибдир.

Республикамызда алтыјашлы-рын мəктəбə Һазырланмасы и-илк аддымлар атылып. Алты-лыларла иш ибтидан тəрби-тəкмиллəшдирилмəsi сəһəсиз и-ни вə чох мəсулијјəтли проблем-Бу проблемин мўвəффəгийјəти Һ-ли рəјон методкабинетлери вə а-ариф ишчилериндэн мўнтазəм в-зарəт вə рəһбэрлик кəстəрмəи т-лəб едир.

ШАКИРДЛЭРИН МҮСТЭГИЛ БИЛИК ГАЗАНМАЛАРЫНА ДИДАКТИК МАТЕРИАЛЛАРЫН ТӘСИРИ

Н. АСЛАНОВ

Губа району, Әрмәки кәнд орта мәктәбинини тәдрис ишләри үзрә
директор мұавини

Шакирдләрдә мұстәгил дүшүн-
мәк, мұһакимә жүрүтмәк бачарыны
тәрбиә етмәк үчүн дәрсдә мұстәгил
ишләрини тәшкили мұһүм әһәмијјәт
кәсб едир. Мұстәгил билик әлдә ет-
мәк просесиндә шакирдләрини билик,
бачарыг вә вәрдишләрини инки-
шафы илә јанашы дәрсин еффект-
лији дә жүксәлир. Бу заман ша-
кирдләр мұәллимин билаваситә иш-
тиракы олмадан, лакин онун нәзәр-
әти алтында јарадычы фәалијјәт
кәстәрирләр.

Шакирдләрин мұстәгил билик
әлдә етмәләриндә дидактик мате-
риалларын ролу әвәзолунмаздыр.
Дидактик материаллар дедикдә
әлк нөвбәдә шакирдләрин мұәлли-
мин нәзәрәти алтында мұстәгил је-
ринә јетирмәләри үчүн тәртиб
олунмуш мұхтәлиф мәгсәдди кар-
точкалар нәзәрдә тутулур. Белә ди-
дактик материаллары мұәллим
бүтүн фәиләр үзрә тәшкил едә би-
ләр: мәсәлән, I синфин ријазијјәт
дәрслији үзрә бүтүн материал
мөвзуларла алағәдар серијалара
бөлүнүр; һәр һансы серија илә
алағәдар мөвзу тәдрис олунаркән
шакирдләрин билик сәвијјәләри
әзәрә алынмагла 4 карточка пәј-
даныр. 2 карточка исә тапшырыгы
тә јеринә јетирән шакирдләр үчүн
әйтијат сахланылыр. Шакирдләр
тапшырыглары синиф дәфтәрлә-
риндә јеринә јетирирләр. Мұәллим
исә галай шакирдләрлә мәшғул
олур. Мүәјјән едилмиш вахт/ бит-

дикдән сонра мұәллим карточкала-
ры вә дәфтәрләри топлајыб, ишин
кәдиши һаггында синфә мә'лумат
верир. Карточкалар серијаларла
хүсуси зәрфләрә јығылыр. Зәрфин
үстүндә мұстәгил ишин мөвзусу вә
тапшырыгыни характери јазылыр.

Ибтидан синифләрин Азәрбајчан
дили дәрсләриндә дидактик мате-
риаллардан истифадә едилмәси
мұстәгил ишләрини тәшкили үчүн
ән сәмәрәли јолдур. III синфин дил
дәрсләриндә «Әвәзлик» вә «Фә'л»
мөвзулары кечириләркән карточка-
лардан истифадә едилир. Ашағы-
дакы карточкаларын һәрәсини бир
шакирдә вә ја сүрәтләрини артыр-
магла ејни тапшырыгы карточка-
лары бир нечә шакирдә вермәк
мүмкүндүр. Бу ишин мәгсәддән асы-
лы олараг дәрсин һәр һансы мәр-
һаләсиндә тәшкил етмәк мүмкүн-
дүр.

«ӘВӘЗЛИК»

Карточка № 1

Ашағыдакы чүмләләрдә ишәрә
әвәзликләринин алтындан хәтт чә-
кин вә суалларыны мұәјјәнләшди-
рин:

1. О, бизә Гафурун гәһрәманлы-
гындай данышды.
2. О кәнд бизим кәнддән кичикдир.
3. Бу кәндиң сују о дағын башы-
дан кәлир.
4. О, кәндимиздә һәким ишләјир.

Карточка № 2

(Ејни тапшырыгла)

1. О, планы вахтындан эввэл јери-нә јетирди.
2. О дағ бу дағдан учадыр.
3. Бу китаб о китабдан марағлы-дыр.
4. Бу, заводун габагчыл фәһләси-дир.

Азәрбајҗан дили дәрсләриндә «Лото» ојунунун тәшкили рүблүк материалын мөһкәмләндирилмәси вә биликләрин ашкар едилмәси үчүн јарарлы дидактик ојундур. Бу ојуну III синифдә II рүбүн ма-териалы үзрә белә тәшкил етмәк олар. Рүблүк материал үзрә 40 су-ал, шакирдләрин лүғәг еһтијатла-рынын артырылмасына хидмәт едән әлавә 20 суал тәртиб олунар (20 нәфәр шакирди олан синиф үчүн). Өлчүсү 20 x 10 см олан 20 карта үч суалын чавабы јазылыр. Суаллар исә 6x7 см өлчүдә карточ-калара јазылыр. Һәр шакирдә I әдәд карта верилир. Мүәллим әли-дә суаллар јазылмыш 60 карточка-ны гарышдырараг бир-бир охујур. Шакирд суалын чавабыны гаршы-сындакы картда ахтарыр. Әкәр ча-вабы варса, өзүндә олдуғуну бил-дирир. Мүәллимин тәләби илә ша-кирд чавабы дејир. Мүәллим кар-точканы шакирдә верир, о, чавабы-нын үстүнү өртүр. Чавабы тапыл-мајан карточка кәнара гојулур. Ојунун сонунда һәмин суаллар әт-рафында мүсаһибә тәшкил олунар, ојун давам етдирилир. Беләликлә, бүтүн чавабын үстү өртүлүр. 15 дәгигә әрзиндә III рүбүн материалы әсасән, тәкрат едилир вә мөһкәм-ләндирилир. Дәгиг чаваб верән бир нечә шакирдин билији гижмәтлән-дирилир. Карточкалары дәјишди-рәрәк ојуну бир нечә дәфә тәкрат етмәк олур.

II—III синифләрин тәбиәтшүнас-лыг дәрсләриндә шакирдләр һеј-ванлар алаһи, биткиләрин бир чох нөвү илә таныш олур, онларын әла-мәти вә хүсусијәтләрини өјрәнир-ләр.

Верилмиш биликләрин мөһкәм-ләндирилмәси мәғсәдилә «Лото» ојунунун бөјүк дидактик әһәмијјә-ти вардыр. Бунун үчүн 28x21 см

өлчүдә ағ картон көтүрүлүр, сү-үстүндә 7 x 7 см өлчүдә квад-рлар ајрылыр. Һәмин квадратлар-лар биринә шакирдләрә таны-олан вә олмајан чичәкләрин, ағ-ларын, бағ вә бостан биткиләр-шәкилләри јапышдырылыр. Һәм-шәкилләрин бир сурәти дә 7 x 7 см өлчүдә мүәллимдә олур. Мүәл-лимдәки карточкалары гарыш-рараг биткиләрин адларыны деј-Шакирд исә ону өз карточкалар-да ахтарыр, өзүндә олдуғда мү-лимә билдирир. Мүәллим Һәм-шакирдә јахышлашыб карточка-верир. Шакирд картын үстүнү Һ-мин шәкиллә өртүр. Биринчи гу-ран шакирд ојунун галиби һә-олунур.

Бир нечә дәгигә әрзиндә 15-јахын битки нөвү шакирдләр тә-финдән әләмәтләринә көрә тә-едилир. Ады чәкилән битки-бағ, бостан, мешә вә с. битки-масы, фәјдәси һаггында мүса-тәшкил етмәк фәјдалы нәти-рир.

«Лото» ојунларынын дидакти-әһәмијјәти дә чохдур:

1. Вахта гәнаәт едилир.
2. Бүтүн шакирдләр истәр-истәм-суаллар әтрафында фикирләш-олурлар.
3. Мүсаһибәдә 1—2 суала чә-верән шакирд архајышлашыр в-фәаллыг көстәрмир, «Лото»дә фәал олур.
4. Дәрсин аз бир һиссәсиндә р-лүк материалы јорғунлуг һисс-мәдән тәкратламағ мүмкүн олу-
5. Шакирдләрин идраки фәал-ти инкишаф едир.

Азәрбајҗан дили дәрсләри-шәкилли карточкаларын тә-шакирдләрин идрак фәаллыг-нин инкишафына әсаслы тә-тәрир: мәсәлә, «Сифәт» м-нун тәдриси просесиндә мү-белә бир рәнкли шәкил әдә-Памбыг тарласында бол-вар. Бир-бириндән хејли ара-машын памбыг јығыр. Мү-ашағыдакы тапшырыг јазыл-кағызы һәмин шәклин үст-нә јапышдырыр: «Сифәтә ағ 5-»

чүмлө тәртиб ет вә јаз. Һансы пам-
быгыған машын бөјүклүр?»

Биринчи памбыгыған машынын
и планда верилмәсинә көрә ша-
кирд онун дикәрләриндән бөјүк
алмасы гәнаәтинә кәлир. Сонрадан
әјрәнир ки, узагда олан чисимләр

һәмишә кичик, јажындакылар исә
бөјүк көрүнүр. Демәли, үч машын
ејни бөјүклүкләдир.

Белә чалышмалары мұхтәлиф ва-
риантлы карточкаларла апармаг
мүмкүндүр.

ДИДАКТИК МАТЕРИАЛЛАРДАН ИСТИФАДӘ

И. САДЫГОВ

Ағсу району, Бичо кәндиндәки орта мәктәбин мұәллим

Шакирдләрин тәфәккүр фәали-
јәтинин инкишафына көмәк едән
билик вә бачарыглар ашыламаг,
онларын үмуми инкишафыны тә-
јин етмәк мұасир дәрсин әсасыны
тәшкил едир.

Л. И. Брежнев јоллаш 1968-чи
илдә Үмумиттифаг мұәллимләр гу-
рултајындакы чыхышында биз мұ-
әллимләрә мұрачнәт едәрәк көстәр-
мишдир ки,... сиз ушаглара ријазия-
јаты вә јажуд тарихи, физиканы
вә јажуд ичтиманјјаты, һәр һансы
бир дикәр елми тәдрис едәркән,
әһинки онлара һәјатда олан билик-
ләри чатдырырсыныз, һабелә бу-
лулла бирликдә онлара ишләмәји,
манеәләри арадан галдырмагы, өзү-
вә тәнгидә јанашмагы, өз гаршысы-
на бөјүк мәгсәдләр гојмагы әјрә-
дирсиниз, башлычасы исә онлара
мүстәгил сурәтдә фикирләшмәји
әјрәдирсиниз: јалпыз вә јалпыз бе-
лә етмәклә наил олмаг мүмкүндүр
ки, кәнчләр бизим идејаларымызы
әзбәрләниш дәрс кими дејил, өз
шәхси бахышларынын системи ки-
ми гаврасындар.

Јени програм, биз ибтидан мәктәб
мұәллимләри гаршысында шакирд-
ләрә мүстәгил дүшүнмәји, чатыш-
мајан биликләри мүстәгил сурәтдә
әлдә етмәји, онлары мұхтәлиф ша-
рантдә јарадычылыгла тәтбиг етмә-
ји әјрәнмәк вәзифәсини гојур.

Бәзән шакирд охунмуш матери-
алдан мұәјјән нәтичә чыхармагы,
ону гијмәтләндирмәји тәләб елән
суалларла растлашдыгда вәзијјәт-
дән чыхмагы бачармыр. Елә буна

көрә дә шакирдләрә билик вермәк-
лә јанашы, онларда мұшаһидәчи-
лик, мүстәгил вә тәнгиди дүшүнмәк
кими идрак гәбилијјәтләрини дә
артырмалыјыг.

Бөјүк рус педагогу К. Д. Ушин-
ки көстәрир ки, «Һәмишәлик јадда
сахламаг лазымдыр ки, шакирдә
бу вә ја дикәр билији вермәк шәрт
дејил, онда мүстәгиллик арзусу
ашыламаг лазымдыр ки, о мұәллим-
сиз дә јени билији әјрәнә билсин.
Узун мүддәт јадда галан билик, о
биликдир ки, адам ону фәал вә шү-
урлу сурәтдә әлдә етмиш олсун».

Мән дәрсдә јени материалын мә-
нимсәниләмәсиндә, кечмиш биликлә-
рин мөһкәмләндирилмәсиндә вә он-
ларын вәрдиш һалына кечмәсиндә
мұхтәлиф әјани вәсант вә дидактик
материалдан да истифадә едирәм.
Дидактик материаллар шакирдлә-
рин мүстәгил дүшүнүб билик әлдә
етмәләрини сүрәтләндирир, онлара
өз биликләрини һәјата тәтбиг етмәк
бачарыгы ашылајыр.

И синифдә ана дили дәрсиндә
«Коллектив нәдир» мөвзусуну ке-
чәчәкдим. Шакирдләрә «коллек-
тив» сөзүнүн мәнасыны баша сал-
малы, бизим өлкәмиздә бу сөзүн
ишдә нечә вүс'әт алмасыны ша-
кирдләрин тәхәјјүлүндә чанләндир-
малы идим. Өзүмлә барабәр синфә
1974-чи илдә Москва «Маариф»
нәшријјаты тәрәфиндән бурахыл-
мыш «Маһсул јығымы» таблосуну
апармышдым. Шәкилдә синиф ша-
кирдләри өз мұәллимләри илә бир-
ликдә диррикдә ишләјирләр: кими

көк чыгарыр, кими сәбатлө көк да-
шыжыр, башгалары исә кәләм дэ-
рриди.

Мөвзуну елан етмәмишдән габаг
шәкли дивардан асыб бир нечә су-
алла шакирдләре мұрачнәт етдим:

1. Шәкилдә нә тәсвир олуи муш-
дур? 2. Ушаглар диррикдә нә едир-
ләр? 3. Онлар нечә ишләјирләр?

Шакирдлар фикирләшир. суал-
лара атрафлы җаваб верирдиләр.
Белә бир вәзијәтдә «сиз биркә иш-
ләјән адамлары даһа һарада көр-
мүсүнүз?» суалы илә шакирдләрин
әвәлки мұшаһидәләринә истинад
етдим. Бу суала бирдән җаваб верә
билмәдиләр. Онлар җәтин вәзијәт-
дә идиләр. һисс етдим ки, онларын
көзләринин гаршысында нәсә җан-
ланыр, арашдырырдылар. Нәһәјәт,
снинифдә әлләр галхды. Онлар кол-
лектив әмәји бригадада, колхозда,
фабрикдә, заводда көрдүкләрини
билдирдиләр. Бундан сонра јени
мөвзунун тәдрисинә башладым.
Үңки шәкил мәтнинин мәзмуну
илә бағлы олдуғундан мәзмунунун
мәнимсәнилмәси чох асанлашды.

Дәрсин ахырында јенә шакирдлә-
рә һәмнин шәкилдә мұрачнәт едәрәк
онлары мұстәгил нәтичә чыхарма-
га јөнәлтдим.

— Шәкилдә һансы фәсил тәсвир
олунур? (Пајыз).

— Нә үчүн бу нәтичәзә кәлди-
низ? (Отлар саралмыш, агачлар
јарпагларыны төкмүшдүр).

— Көрдүјүнүз мәһсуллар нә вахт
јығылыр? (Пајызда).

«Һәсәнин сәһви» һекајәсини ке-
чәркән мән шакирдләрә һәм Һәсә-
нин сәһвини баша салмалы, ша-
кирдләрә коммунист әхлагы кодек-
синдән — «Һамы бир нәфәр үчүн,
бир нәфәр һамы үчүн» принципини
ашыдамалы, һәм дә бөјүк рәһбәри-
миз В. И. Ленин һаггында шакирд-
ләрин билијини кенишләндирмәли
идим.

В. И. Ленинин 1920-чи ил мајын
1-дә Кремлдә кечирилән Үмүмрус-
ја имәчилијиндә иштиракы тәсвир
олунан шәкли, һәмчинин бир нәфә-
рин бағда ишләјән јолдашларына
көмәк етмәдији тәсвир олунан шәк-
ли јазы тахтасындан асдым. Табло-
лар үзәриндә сәссиз охудан сонра

1-чи шәкил үзрә мұсаһибәзә башла-
дым:

1. Шакирдләр нә едирләр? (Ма-
табин һәјәтини салыгәзә салырлар).

2. Бүтүн ушаглар ишләјирми?
(Хејр).

3. Икинчи шәкилдә нә тәсвир
олунмушдур? (Фәһләләр, әскәрлар
бөјүк тири чијинләринә алырлар).

4. Дигтәтлә бахын, о шәкилдә
кими таныјырсыныз? (В. И. Лени-
ни).

5. Һәр ики шәкилдә охшарлар
нәдир? (Коллектив иш кедир).

6. Бәс фәргли чәһәт нәдир? (1-чи
шәкилдә ушаглардан бири јолдаш-
ларына көмәк етмир).

7. Һансы шәкил сизин хошуну
кәлир? Нә үчүн? (11-чи шәкил. О-
да һамы, һәтта В. И. Ленин дә иш-
ләјир).

Шакирдләрин мұстәгилләјиши
артырылмасына ана дили дәрсин
јиндә верилмиш серија характеры
шәкилләр дә чох көмәк кәстирә.
Бу заман суаллары елә гојурам ки,
шакирдлар шәкли «көрмәзә», «со-
маға» алышылар. II снинфин иш
дили китабынын 234-чү сәһифәсин-
дә серија шәкилләр верилмиш.
Гыз мәктәбә кедир. Оун галәм
китабын арасындан јерә дүшүр. Бу
заман оун арлында кәлән сәһи-
гәләми тапыр. О, гәләми гызә вер-
ди.

Шакирдләри пионер сыраларын
кечирмәзә һазырлашдым. Һәм
шәкилләрдән дә бу мәгсәдлә исти-
фадә етдим. Ушаглара шәкли
дигтәтлә бахмаларыны вә онлар
вермәләрини тапшырдым. Шакир-
ләр дүшүнүр, шәкилләр арасында
әләгә јарадыр вә җалышырлар.
ки, онлар вердикләри ад даһа
гун олсун. Шакирдләрин чоху
шәкилләрә «Әсил пионер» башлыгы
вердиләр. Бундан сонра мәгсәд-
наил олмаг үчүн мұсаһибә ет-
дим:

1. Шәкилләрдә ким тәсвир
олунмушдур? (Пионерлар).

2. Нәдән билдиниз ки, олар
пионерлардир? — (Пионер һәм
бөјнуна гырмызы галстук баш-
лајыр).

3. Бурада пионер нечә һәрәкәт
едир? (Дүзкүн).

4. Нә үчүн? (Тапдыгы гәләми сәһибнә чатдыр).

5. Сиз нечә едәрдиниз? (Елчиними), (Шәкилдәки ушаглара да ад верилмишдир).

Пионер нечә олмалыдыр? (Пионер доғручу, дүз данышан, салигәли олмалыдыр).

Бундан сонра шакирдләр шәкилләрә әсасән һекајә гуруб данышдылар. Бири өз әләвәләрини етди, башгасы исә Елчинә мүнәсибәтнин билдирди.

Азәрбајчан дили вә ријазийәт дәрсләриндә кечилмиш материалын мустәгил өјрәнилмәси дидактик материалын башга бир нөвүндән—карточкалардан истифадә едирәм. Бу хәнә зәиф шакирдләрлә даһа чох мәшғул олмаға имкан верир. Ә'ләчәлар исә даим чәтиһәликлә үзләшир. Онларда дајаныб көзләмә һаллары һисс олунмур.

Әввәлләр дәрсләримдә тез-тез шакирд әспәмәсинин, јорғунлуғун, пычылтынын шаһиди олурдум. Чүнки мән һәддиндән артыг синифдә чох данышыр, һәр шеји өзүм изаһ едирдим. Методик мәтбуатлары, һәмкарларымызын габагчыл тәчрүбәләрини өјрәнәндән сонра дәрсләрә даһа јахшы һазырлашмаға башладым.

II синифдә Азәрбајчан дилиндән «Дејилиши илә јазылышы арасында фәрг олан сөzlәр» бәһсини кечәркән шакирдләримин билик сәвијјәсини нәзәрә алараг онларын сајына мұвафиг карточкалар һазырладым:

Карточка № 1

1. Дејилиши илә јазылышы арасында фәрг олан беш сөз де.

2. Биринчи сүтунда нечә дејилдијини, икинчи сүтунда нечә јазылдыгыны јаз.

3. Фәргләнән һәрфләрин алтындан хәтт чәк...

Карточка № 2

1) Белә јазылыр:	Белә дејилир.
М. сква	М.сква
К. лхоз	К.лхоз
К. мандир	К.мандир.

Бурахылмыш һәрфләри јеринә јаз.

2) Буналарә бәнзәр үч сөз тапыб јаз.

3) Сөzlәрдән икисини чүмлә ичәрисиндә ишләт.

Карточка № 3

1. Верилмиш сөzlәрдә дејилиши илә јазылышы арасында фәрг олан сөzlәри бир сүтунда, галанлары о бири сүтунда јаз:

совет, орден, мотор, вагон, лампа, китаб, зәнбил, совхоз, мұаллим.

2. Мұәллим вә китаб сөzlәрини чүмлә ичәрисиндә ишләт.

3. Мүбтәданын алтындан бир хәтт чәк.

Беләликлә, синфимдә олан «зәиф», «орта», «ә'ләчы» шакирдләр өзләринә мұвафиг карточкалар алды. Инди зәифләр башгасынын көмәјинә бел бағлаја билмәзләр. Һәрә өз карточкасы илә мәнтиги тәфәккүрү арасында фикир «чығыры» ачыр, нәһәјәт, фикирләрини дүрүстләшдирир.

Ријазийәт дәрсләриндә чалышырам ки, дәрс јоручу, чансыз, кечмәсин. Дәрсдә шакирдә нәји исә кәстәрмәк, онларын диггәтләрини һәмни әшјаја јөнәлтмәк вә әшјалар үзәриндә дүшүндүрмәк мұасир дәрсин башлыча хүсусијјәтидир. Шакирдләрә илк күндән пәјлама материаллары үзәриндә ишләмәк вәрдешләрн ашылајырам. Мүнәсибәт ишарәләрини ($>$, $<$, $=$) үчбучаглы даярәни вә с. картондан кәсдирәм.

II синифдә «Чохбучаглынын периметринин һесаблинамасы» мөвзусуну тәдрис едәркән синифә картондан кәсилмиш дүзбучаглы, үчбучаглы, квадрат вә чохбучаглы кәтирмишдим. Шакирдләрин мұшәһидәләринә вә өјрәндикләри биликләрә әсасланараг онларла ашағыдакы мұсаһибәни апардым:

1. Дүзбучаглынын (үчбучагын, квадратын) нечә тәрәфи вар?

2. Сиз елә һәндәси фигур таныјырсынызмы ки, онун тәрәфләринин сајы дөрддән чох олсун?

3. Гапалы сыныг хәтлә ачыг сыныг хәттин фәрги нәдир?

4. Сыныг хәттин узунлуғуну нечә һесаблајырыг.

Шакирдләрдән һәмни фигурлары столун үстүндән тапыб, адларыны

дејирләр. Һәр бир фигурун тәрәф-
ләринин сајыны шакирдләрнн тә-
хәјүлүндә даһа да чапландырмаг
мәгсәдилә «Динмәчә» ојунуну тәш-
кил едирәм. Мән столун үзәриндәки
һәр бир фигуру јухары галдырдыг-
да шакирдләр һеч бир сөз демәдән
картондан кәсилмиш ујғун рәгәм-
ләри әлләриндә јухары галдырыр-
дылар. Бу вахт «Парталарынызын
үзәриндәки фигурларын һәр бири-
нин тәрәфләри һансы сыныг хәтти
әмәлә кәтирир?» суалыны синфә ве-
рирәм. «Һапалы сыныг хәттә» ча-
вабыны алдыгдан сонра белә деји-
рәм: Сыныг хәттин узунлуғунун
тапылмасы гәјдаларыны јадыныза
салын. Сонра «периметр һәр һан-
сы бир фигурун бүтүн тәрәфләри-
нин узунлуғунун чәмидир» ифадәси-
ни вермәклә шакирдләрнн гаршы-
сында проблем гојурам: —Фикир-
ләшин, әлимдәки үчбучағын пери-
метринин нечә тапырыг? Бир дәги-
гәлик сүкутдан сонра проблемни
һәлли үчүн јардымчы суаллар ве-
рирәм. Јумшаг мәфтилдән һазыр-
ланмыш үчбучағын тәрәфләрини
ачырам. Сонра јенә әввәлки вәзиј-
јәтә кәтирирәм. Онлар «Үчбучағын
үч тәрәфи вар, һәмни тәрәфләрин
узунлуғуну ајры-ајрылыгда өлчүб,
сонра топлајырыг» чавабыны ве-
рирләр.

Јазы тахтасынын гаршысына
чағырылмыш шакирдләрдән бири
үчбучағы тутур. Беләликлә, онлар
үчбучағын периметринин һесабла-
јырлар. Бу ниш дүзбучаглы үзә-
риндә дә апардыгдан сонра онлар-
дан хәбәр алырам:

— Дүзбучаглынын периметрини
тапаркән бүтүн тәрәфләрини өлч-
мәк лазымдырмы? Онлар бунун ла-
зым олмадығыны мәнә сүбүт едир-
ләр. Кағыздан кәсилмиш дүзбучаг-
лынын гаршы тәрәфләрини бир-
биринин үзәринә гатлајараг «Дүз-
бучаглынын гаршы тәрәфләри бә-
рабәрди́р» дејирләр. Дидактик ма-
териаллардан белә истифадә зама-
ны шакирдләр онлара тохунур, тә-
рәфләрини сајыр, өлчүрләр. Һамы
чаваб вермәк истәјир.

Јени програм ријазижјатдан мә-
сәлә һәллине кениш јер верир. Ша-

кирдләрнн мүвәффеғијјәти мәсәлә
һәлл етмәк бачарығына көрә та-
мәтләндирилир. Мәсәлә һәлли про-
сесиндә шакирдләр јарадычы дү-
шүнмәји, мүһакимә јүрүтмәји өз
фикирләрини әсәсләндирип
өјрәнирлар. Шакирд мәсәләдә иш-
ләп, ахтарылан кәмијјәтләри, бә-
ларын һансы әдәлләрлә ифадә
олундуғуну, мәсәләнин суалына
мүәјјәнләшдирмәји бачармалыла-
р.

«Тәрс мәсәләләр» мөвзусуну и-
чәркән гаршыма шакирдләрнн та-
шылыглы тәрс мәсәләләрлә таныш
етмәк мәсәләсини гојмушдум. Јәни
тахтасында сол тәрәфдә 4, сағ тә-
рәфдә 6 көк, араларында «топла-
ншарәси вә «бәрабәрди́р», «суал»
ишарәси јазылмыш шәкилли карточка-
лары асдым. $4+6=?$ (көк). Ша-
кирдләрә јазы тахтасындакылар
әсәсан мәсәлә тәртиб етмәји та-
шырдым. Шакирдләрнн сөјләшмә-
рини үмумиләшдириб белә бир мә-
сәлә алдыг. «Бир дәстәдә 4 көк,
бириндә исә 6 көк вар иди. Һәр
дәстәдә чәми нечә көк варды?» Мә-
сәләнин суалына асанлыгла чаваб
вердиләр. $4+6=10$ (көк). Һәмни
ифадәни шакирдләрә јаздырырмын.
Бундан сонра ушаглара тапшыра-
рам. «Мәни дигтәтлә изләјин». Мән
үзәриндә «?» ишарәси олан карточка-
каны 10 рәгәми јазылмыш карточка-
каны «?» ишарәси олан карточка-
каны 4 көк шәкли чәкилмиш карточка-
каны үзәринә гојурам. Суал-чаваб алы-
рам:

1) 10 рәгәми нәји кәстәрир? (Һәр
дәстәдә олан көкләрнн сајыны).

2. Инди һәр дәстәдән олан көк-
ләрин сајыны билирикми? (Јәни
Инди ушаглара јени бир тапшырма
верирәм:

— Вериләнләрә вә суал ишарәси
на көрә мәсәлә дүзәлдин.

— Ики дәстәдә 10 көк вар.
Икинчи дәстәдәки көкләрнн сајы
6-дыр. Бу вахт шакирдләрә дүзбуча-
глы суал гојмагла көмәклик кәстә-
рирәм:

— Биринчи дәстәдә нечә көк вар
иди?

Мәсələ һәлл едилдикдән сонра шакирдләри икинчи мәсələни би-
рінчи мәсələдән нечә алынмасы
териндә дүшүндүрмәк лазымдыр.
Бу мәһул олан әдәди мә'лум, I
шалананы исә мәһул һесабы етдик.
Дәрсни јекунлашдырыб икинчи
мәсələнин тәрәс мәсələ олдугуну
адырам.

Шакирдләрнин әлдә етдикләри би-
ликләрин вәрдиш һалына кечирил-
мәсиндә дидактик ојунларын бөјүк
һәмийјәти вардыр. Дәрсләримдә
ири кәлдикчә «Динмәчә», «Әдәди
стафет», «Ән јахшы һесабычы»,
«Пилләкән», апа дили дәрсләриндә
«Мозанка», «Сөз зәнчири» ојунла-
шадан истифадә едирәм. Бу ојун-
ларын кечирилмәсиндә һазырлады-
м «Диггәт» електрик гурғусу
ишә чох көмәк едир. Гурғунун гу-
рғулушу беләдир: 50X40 см әлчүдә
дәһәр тахтасынын үзәриндә сол тә-
рәфдә картон јапшыдырылмыш.
Дәһәрәдән ашагыја лент кечир.
Лентин үзәриндә мисаллар јазыл-
мышды. Картонун үзәриндә ики
«пәнчәрә» вар, бири мисал, о бири
исә мисалын чавабы үчүн. Фанерин
сол тәрәфинә дәһәрә чәкилмишдыр.
Дәһәрәнин әтрафында 0-дан 9-а гә-
дәр рәгәмләр јазылыб. Мәркәздә
ишә әгрәб (бөјүк, кичик) вар.
Кичик әгрәб онлуглары, бөјүк ә-
грәб исә тәкликләри көстәрир. Фанер
тахтасынын архасына кичик транс-
форматор бағланылмышдыр. Бу
фанерин үзәриндә олан ики кичик
лампаһы ишыгландырмаг үчүндүр.
Лампалары јандырыб-сөндүрмәк
үчүн ики ачар гојулмушдыр.

II синифдә «Икирәгәмли әдәдин
биррәгәмли әдәдләрә вурулмасы»
мөвзусуну өјрәнмәк үчүн 3 саат
вахт верилиб. I саатда изаһлы ми-

саллар һәлл етдирмәлидир: Мәсә-
лә: $48 \cdot 2 = (40 + 8) \cdot 2 = 40 \cdot 2 + 8 \cdot 2 = 80 + 16 = 96$

III саатда исә шакирд анчаг мұ-
һакимә етмәли: икирәгәмли әдәди
мәртәбә топлананларынын чәми илә
әвәз едирик; топлананларын һәр
бирини һәмнин әдәдә вуруб алынған
нәтичәни топлајырыг. Дәфтәрдә
исә $48 \cdot 2 = 96$ јазыр. Шакирдләрнин
мұһакимәләрини икишәф етдир-
мәк, онларда мұстәгил билијә ји-
јәләnmәк үчүн бу мөвзужа верилмиш
2-чи, 3-чү саатларда «Диггәт» гур-
ғусу үзрә «Динмәчә» ојунуну апа-
рырам:

Әл дүјмәјә тохунур. «Суал» сөзү-
нүн үзәриндә јашыл ишыг јаныр.
Елә бу вахт «екранда» 24·3 ми-
салы көрүнүр. Шакирд һәмнин дәһи-
гә мисалын чавабыны тапмаг үчүн
фикирләшир. Бајагкы мұһакимә
башлајыр. 40—50 санијәдән сонра
јашыл ишыг сөнүр. Гырмызы ишыг
јаныр. Гырмызы ишыгын јанмасы
илә шакирдләрнин әлләри көрүнүр.
Чағырылмыш шакирд гурғунун га-
багына кәлир. Кичик әгрәби 7-нин,
бөјүк әгрәби исә 2-нин үзәринә
тушлајыр. Гырмызы ишыг сөнүр.
Әкәр шакирд чавабы дүз тапмајыб-
са, гырмызы ишыг көзәрир. Бундан
сонра икинчи «пәнчәрә» ачылыр.
Дүзкүн чаваб орада да јазылмыш-
дыр. Мисалын һәлли јохланылыр.

«Екранда» икинчи, үчүнчү вә с.
мисаллар көрүнүр вә һәлл олунур.

«Диггәт» гурғусундан ријазийјат
вә Азәрбајчан дили дәрсләринин
мұхтәлиф мөвзуларынын тәдрисни-
дә истифадә едирәм. Бу, мұасир
дәрсин гаршыја гојдугу тәләбләрин
јеринә јетирилмәсиндә мәним «кө-
мәкчим» олур.

РИЈАЗИЈАТ ДӘРСЛӘРИНДӘ ШАКИРДЛӘРИН МҮСТӘГИЛ ФӘАЛИЈЈӘТИНИ НЕЧӘ ТӘ'МИН ЕДИРӘМ

Р. ӘЛИЈЕВА

Исмајыллы шәһәриндәки 3 нөмрәли орта мәктәбин мұәллими

I синифдә ријазийјат дәрсләрини
елә тәшкил едирәм ки, шакирдләр
мұстәгил ишләмәк вәрдишинә јијә-

ләнсинләр. Бунун үчүн һәлә дәрс
мәһғәләләри башланмамыш ушаг-
ларын ријазийјат саһәсиндә һазыр-

лыгыны јохлајырам, онларын мек-таба келенедек газандылары бил-лик вэ бачарыгларыны ашкара чыхарыр, нэјэ гадир олдутларыны мүјјәнләшдирирам.

Јохлама заманы ушаглара тэх-минен ашагыдакы суал вэ тапшы-рыглары верирам.

1. Саја билирсэнми? (Ушагла-рын һәм дүзүнэ, һәм дә тәрсинэ вэ нечэјэ гэдэр сајдыгларыны јохла-јырам).

2. Әшјалары сајмаг бачарыгыны јохламаг үчүн столун үстүнэ дәф-тәр, гәләм, чөп вэ с. гојуб дејирәм:

— Бурада нечэ дәфтәр вар? Сто-лун үстүндәки гәләмлери сај вэ с.

3. «Бу гэдэр», «О гэдэр» анлајы-шыны нечэ дәрк етдикләрини јох-ламаг үчүн ушағын бир әлине 4 дәфтәр (5 чөп вэ с.) верирам вэ дејирам:

— О бири әлине дә о гэдэр ка-рандаш (гәләм вэ с.) кәтүр.

4. Демәк олар ки, шакирдләрин әксәријјәти әшјалары сајмагы ба-чарыр, ләкин «чохдур», «аздыр» ан-лајышларынын әдәди мәнасыны дүзкүн баша дүшмүр, ону бәзән мүгајисә едилән әшјаларын өлчү-ләри илә әлагәләндирир.

— Она кәрә дә әввәлдән һәр бир ушағын әшјаларын ики чохлуғуну нечэ мүгајисә етдијини (әшјаларын өлчүләринә кәрәми; онлары мүга-бил гојмагла, јохса сајмаг вэ алы-нан әдәди мүгајисә етмәклә), ту-тушдурдуғуну ајдынлашдырырам. Бу мәгсәдлә мүхтәлиф чәлышмалар-дан истифадә едирәм:

а). Рәнкләри мүхтәлиф, өлчүлә-ри ејни олан үчбучаглары мүгајисә етмәк, һансы чохдур? Гырмызы, јохса, сары үчбучаглар?

б) Рәнкләри вэ өлчүләри мүхтә-лиф олан үчбучаглары мүгајисә етмәк. Столун үстүндә 6 бөјүк гыр-мызы үчбучаг, 5 кичик кәј үчбу-чаг гојурам, һансы чохдур? Гырмы-зы, јохса кәј үчбучаглар вэ с. Әкәр рәнкләри мүхтәлиф олан әшјалары ушагларын әксәријјәти ән чох мү-габил гојма пријому илә әлагәлән-дирирсә, ејни рәнк вэ өлчүлү әш-јалары әдәтән сајмәг, алыннан әдәд-

ләри мүгајисә етмәклә тәјин ет-ләр. Ушағын бир әлине 5, о бири әлине 4 гәләм вериб сорушурам.

— Сағ әлиндә нечә гәләм (5)

— Бәс сол әлиндә ? (4)

— Һансы чохдур? (5 гәләм сол әлини галдырыр).

— Һансы аздыр? (О бири сол әлини галдырыр).

— Нә үчүн 5 гәләм 4 гәләмдән чохдур? (Чүнки 5—4-дән чохдур).

Бу мәрһәлә үчүн ушағын белә чавабы кифајәтдир. О, натурал сә-ра арлычыллыгында 5-ин 4-дән сонра кәлдији вэ ондан бир бөјүк олдуғу анлајышыны сәра асанлыгла мәнимсәјәчәкдир.

Белә мүгајисәләшдирмәни рән-кләри мүхтәлиф, өлчүләри ејни олан, рәнкләри вэ өлчүләри мүхтәлиф олан, ејни рәнклә, ејни өлчүлә е-ни мигдарла олан әшјалар үстүндә дә апарырам.

Гырмызы даирәләри сај: Нә-дир? (6)

— Гара даирәләри сај: Нә-дир? (6)

— Һансы чохдур? (Ејнидир, в гэдәрдир вэ ја бәрабәрдир).

Ушагларын һансы рәгәмләрә ја-за билдикләрини, ја јазылмыш рә-гәми вэ ја рәгәмин чап шәклини охуја билдикләрини јохладынан сонра әдәдләри диктә едиб апа-рдым вэ ја заманаларын тапшырырам. Со-ра исә рәгәмләри сыра арлычыл-лыгы илә јох, гарышыг шәклини кәс-риб) сорушурам:

— Бу нечәдир?

Топладығым мәлүматын үчүн-ну апарырам. Беләликлә, һәр бир шакирд һаггында мүјјән мәлүма-тым олур. Илк мәрһәләләрдә әш-јаларын һазырлыгларыны нәзәрә ал-магла чатышмазлыглары аралыг-галдырмаг, кәләчәкдә бачарыг-шакирдләри ашкар етмәк, тәләм-фәрдиләшдирмәк үчүн әсил тәһри-јараныр.

Һазырлыг дөврүндәки дәрслә-ри шакирдләрин әввәлки ријәзи һа-зырлыгларына әсасән билдиклә-ри мүстәгил јијәләнимәләри шәрәт-ләш-дир-мәк

кечирирам. Онлара билији һа-
вермир, эгли әмәкләрини ин-
шаф етдирәрәк танытдырырам.
Енин дөврләки биринчи дәрсин
«сәди «нечә?», һә гәдәр?» суалы-
әшјалары сәјмағы тәләб етди-
ушагларын шүуруна чатдыр-
ат, онлара әшјалары сәјмағы өј-
етмәкдир. Дүзүм кассасына 7 дан-
гојуб сорушурам.

— Орада нечә даирә вар?

Шакирдләр сәјырлар. чавабы
нечә шакирддән сорушурам.
амысы «7 даирә»—дејә чаваб ве-
р.

— Доғруданмы 7 даирәдир?

Онлар јенидән сәјыр, дедикләри-
јохлајыр, фикирләрини дүзкүн
олдуғларыны сүбүт етмәјә чалы-
ырлар. Шән әһвал-руһијә илә
«Бәли, 7 даирәдир»—дејә чаваб ве-
рләр.

— Кәлиң јохлајаг. Орада доғру-
дан да 7 даирә олдуғуну билмәк
үчүн нә етмәлијик?

— Јенидән сәјмалыјыг.

— Бирликдә сәјаг. Мән бир-бир
ишләрләри көстәрирам. Шакирдләр
мәдан сәјыр: 1, 2... 7 даирә.

— Ушаглар, нечә даирә олду?
7 даирә. Дүзкүн сәјдыгларына
јенин олдуғда, онларда инам јара-
ыр).

— Ахы, сиз сәјаркән 1 даирә, 2
даирә вә с. дединиз. Амма нечә да-
ирә олду? суалына «7 даирә»—дејә
чаваб вердиниз. Демәли, нечә? суа-
лына чаваб вермәк үчүн һансы са-
јы көтүрүрүк? (Сонунчу вә ја ахы-
рынчы сәјы).

Белә мәшғи фәрди сәјма мате-
риаллары үзрә бир нечә дәфә апа-
рырам, шакирдләр өз практик фә-
лијјәтләри әсасында јә'ғин едир-
ләр ки, сонунчу дејилән сәј һә гә-
дәр? нечә? суалына чаваб олур.
Сонра онлара синифдәки әшјалар
һаггында фикирләшмәји тапшы-
рырам. «Нечә пәнчәрә вар? Нечә
стол вар?» вә с.

Дәрслик үзрә иш заманы 4-чү
сәһифәдәки «Синиф отагы» вә гыр-
мызы көј даирәләрин шәкилләри
әсасында чохлу белә суаллар гур-
дурурам. Чалышмалар шакирдләри
хәләчәкдә мүстәғил мәсәлә тәртиб

етмәјә һазырлајыр.

Һазырлыг дөврүнүн һәр бир мәш-
ғәләсиндә сәјмаға аид чалышмалар
апарырам. Белә чалышмалар ушаг-
лардан мүстәғил мүшаһидә апар-
маг, мүгајисә етмәк бачарығы тә-
ләб едир. Сәјаркән әшјалардан һеч
бирини өтүрмәмәк, бирини ики дә-
фә сәјмамаг, сәјма нәтичәсиниң
әшјаларын јазылмасы сырасындан
асылы олмамасыны шакирдләрә бе-
лә өјрәдирәм:

— Көрүн мән дүзкүн сәјырам-
мы? Дүзүм кассасындакы 8 үчбу-
чаг көстәрә-көстәрә сәјыр, бирини
өтүрүрәм.

— 7 үчбучаг олду. Мән дүзкүн
сәјдыммы? (Хејр).

— Бәс сизчә нечә үчбучаг вар?
Сәјыб мәнә дејин.

Онлар сакитчә сәјыр, 8 үчбучаг
олдуғуну сөјләјирләр.

— Нә үчүн мән сәјанда 7, сиз
сәјанда 8 үчбучаг алынды? (Чүнки
сиз бирини өртмүшдүнүз).

Јазы тахтасы гаршысына 9 ша-
кирд чағырыр, онлардан бирини
ики дәфә сәјыб, 10 ушаг олдуғуну
сөјләјирәм... Һәр ики һалда доғру
нәтичәни ушаглар адыр, севинир,
беләликлә гүрвәләринә инам ар-
тыр.

— Демәли, нечә сәјмаг лазым-
дыр?

— Әшјалары өтүрмәдән, артыр-
мадан сәјмаг лазымдыр.

Әлбәтгә, шакирдләр ичәрисиндә
нә үчүн? суалына чаваб верәндә тә-
рәддүд көстәрән, дедијиниң дүзкүн-
лүјүнә гәти әмин олмајан, јә'ни
«јәгин сәһв етмишәм» дүшүнәнлә-
рә дә раст кәлирәм. Јақин ишин
сәмәрәли тәшкилиндә, фикри фәал-
лыг шәрантиндә белә шакирдләр
өзләрини јохламаға, сөјләдијини
сүбүт етмәјә имкан тапыр, онларда-
кы ирадәсизлик тәдричән арадан
галдырылып.

Шакирдләрин фәрди дүзүм кас-
сасына 5 даирә гојдуруб, әввәлчә
солдан саға, сонра исә сағдан сола
сәјдырырам. Сәјылма сырасындан
асылы олмајараг, һәр дәфә 5 даирә
алыныр, јазы тахтасынын гаршы-
сына 4 оғлан, 3 гыз чағырыб, ушаг-
лардан онлары әввәлчә солдан са-

ға, сонра сағдан сола; әввалча оғланлары, сонра гызлары, әввалча гызлары, сонра оғланлары сајмағы тәләб едирәм.

Беләликлә, шакирдләр өз практик фәалијјәтләри әсасында белә нәтичәжә кәлирләр ки, әшјаларын миғдары сајылма сырасындан асылы дејилдир.

Шакирдләрин әдадләри шуурлу сурәтдә вә тамамилә мүстәгил мүғәјисә етмәләри үчүн мүғабил гојма пријомундан истифадә едирәм.

Бу пријома аид мүхтәлиф чүр чалышмалар верирәм:

а) Шакирдләрә фәрди дүзүм кассасында бир сырада 5 үчбучаг, икинчи сырада 4 даирәни елә дүздүрүрәм ки, һәр үчбучағын алтында бир даирә олсун. Онлар 4 даирә илә 4 үчбучағын ујғун кәлдијини вә үчбучағын артыг галдығыны мүшаһидә едирләр. Демәли, үчбучаглар чох, даирәләр аздыр.

б) Үст-үстә гојмагла тутушдурмаг; 6 бөјүк гырмызы даирәләрлә кичик көј даирәләри тутушдурлуда бир шакирд чағырыб белә тәклиф едирәм: һәр гырмызы даирәнин үстүнә бир көј даирә гој. Онларын арасында ујғунлуг јараныр, һеч бири тәк галмыр. Демәли, онлар бәрабәрдир.

в) Ујғунлуг јарадыб 4 дәфтәр вә 5 гәләми мүғәјисә едирәм. Һәр дәфә бир дәфтәр вә бир гәләм көтүрүб, гутуја јығырам. Шакирдләр көрүрләр ки, 1 гәләм тәк галды. Демәли, гәләмләр чохдур, дәфтәрләр аздыр.

Әшјаларын сајы бәрабәр олмајан чохлугларын бәрабәрләшдирилмәси үзрә иши белә тәшкил едирәм. Фәрди дүзүм кассасында бир-биринин алтына дүшмәк шәртилә бир сыраја 4 үчбучаг, о, биринә 3 даирә гојмағы тәклиф едирәм. Белә суаллар верирәм.

— Һансы чохдур? (Үчбучаглар).

— Һансы аздыр? (Даирәләр).

— Онлары бәрабәрләшдирмәк олармы? (Олар).

— Нечә? (Тәк гәләм үчбучағын алтына бир даирә гојмагла).

— Гојун. (Шакирдләр 1 даирә алава едиб 4 үчбучаг вә 4 даирә олдуғуну сөјләјирләр).

— Гојдуғунуз даирәни көтүрүң. Даһа башга чүр онлары нечә бәрабәрләшдирмәк олар. (Артыг үчбучагы көтүрмәклә).

— Көтүрүн. Нечә үчбучаг вә даирә олду? (3 үчбучаг, 3 даирә).

Бу иши тахта гаршысына чалырылмыш 5 оғлан вә 4 гызын сәһнада да тәшкил едирәм. Шакирдләр белә нәтичәжә кәлирләр ки, әшјалары, сајы бәрабәр олмајан чохлуглары ики үсулла бәрабәрләшдирмәк олар: а) «артыг» әшјалары көтүрмәк, б) «артыг» әшјалар гәдәр аз олана алава етмәк.

Чалышырам ки, шакирдләрин әли вә практик фәалијјәтиндә бәрабәрләшдирмәк истифадә олунсун, онлар мүстәгил билик әлдә етмәк бачарығына јијәләнсиналар. Шакирдләр мүстәгил фикирләшмәји өјрәткән, онларын идрак фәалијјәтини арттырмаг үчүн дәрси јени тәләбә әсасында гурурам.

Ријазийјат дәрсләриндә проблемлик тәбии олараг мејлана чыккан. Ифадәләрин мүғәјисәсинә аид чалышмалар заманы шакирдләр «бөјүкдүр»: $7+2$ јохса $8+2$ суалга чаваб вермәк үчүн белә мүһәммәд јүрүтмәли олурлар. Һәм солда, Һәм да сағда ејни 2 әдәдини үстә кәлирләр, лакин бу әдәди солда 7-нин, сағда исә сәккизини үстүнә кәлирләр. 7 исә 8-дән кичикдир. Демәли, солда кичик әдәд, сағда икән бөјүк әдәд алыначагдыр. $7+2 < 8+2$. Әлбәттә, белә мүғәјисә һесабамаја әсасланыр, јә'ни $7+2 < 8+2$, $9 < 10$; $7+2 < 8+2$ олур, лакин чалышырам ки, шакирдләр һесабамаја апармадан да белә ифадәләри мүғәјисә етмәк бачарығы газансалар. $9-2 < 7-2$ ифадәләринин мүғәјисәси заманы һәр ики тәрәфдә ејни әдәд чыхырыг.

Лакин солда һәмни әдәди 9-дән, сағда исә 7-дән чыхылдығына кара $9-2 > 7-2$ -дир. Чүнки $9 > 7$ -дир.

Шакирдләрин ријазий тәфәккүрүнү никитә етдирмәк үчүн мәсәлә һәллини әһәмийјәти бөјүкдүр. Шакирдләр мәсәлә һәлли процесиндә чыхан суаллара чаваб тапмаг етру мә'лум кәмијјәтләри вә бунларын үзәриндә апарылачаг әмәли.

түзгөн едәркән мәнтиги нәтиҗәләр
шармаға мәҗбур олулар. Ша-
кирдләр дәрсликлә ишләмәҗи, ху-
сусән мәсәләләрн охуҗуб баша дүш-
мәҗи, һәлл үчүн әмәл сечмәҗи, ону
хасландырмагы белә өйрәдирәм.
Әввәлчә мәсәләни сөйләҗирәм.

Мәсәлә: Акифин 5 шары вар-
ды. О, шарлардан бирини Вагифә
верди. Акифин нечә шары галды?
Суал-чаваб юлу илә мәсәләнин мәз-
мунуну мәнимсәдирәм, бир-икн ша-
кирдә сөйләдирәм, сонра исә деҗи-
рәм:

— Биз нәҗи билирик? (Акифин
5 шары олмасыны).

— Даһа нәҗи билирик? (О, Ва-
гифә 1 шар верди).

— Билдикләримиз нечә адла-
тыр? (Мәсәләнин шәрти).

— Бәс нәҗи билмирик? (Акифин
нечә шары галды).

— Билдijимизә вә сорушулана
вә деҗилir? (Мәсәләнин суалы).

— Кәлиң мәсәләни һәлл едәк.
Онуң суалына чаваб верәк.

Җазы тахтасындакы җазылыша
хасән мәсәләнин мәзмуну тәкрар
олунур.

Акифин варды—5 шары.

Вагифә верди—1 шар.

Галды—? шар.

— Буну нечә билмәк олар? (5
шардан 1 шар чыхарыг).

— Нә үчүн чыхарыг? (Чүнки
Акиф әлиндәки 5 шардан көтүрүб
вермишдир. Онуң шарлары азал-
мышдыр).

— Әкәр әввәлки шарларын сәҗи
азалмышса, һансы әмәлдән истифа-
дә едәмәҗик? (Чыхма әмәлиндән).

— Мисалы бүтүнлүклә сөйләҗин.

— $5-1=4$ (шар).

— Демәли, Акифин нечә шары
галды? (4). Мәсәләнин чавабыны
деҗин.

— Акифин 4 шары галды.

Дәрсдә мәсәлә һәллине хусуси
әһәмиҗәт верирәм ки, шакирдләр
сонралар дәрсликләки мәсәләләр
үзәриндә өзләри мүстәгил ишләҗә
билениләр. Шакирдләрин диггәти-
ни вериләниләри вә ахтарыланлары
вә җа мәлүм олан вә олмаҗанлары

ашкар етмәҗә, онлар арасындакы
мүнәсибәтләре истинад етмәҗә җө-
нәлдирәм. Мәсәләнин мәзмунуну
дүзкүн дәрк едән шакирд һәлл
үсулуну өзүндә мүзәҗҗәнләшдирәчәк-
дир. Әлбәттә, белә мүстәгиллиҗә
шакирдләри тәдриҗән узун мүддәт
әрзиндә алышдырмаг мүмкүндүр.

Дәрсдә экс-әлагә материалларын-
дан истифадә етмәклә шакирдлә-
рин фәаллыгыны артырыр, онла-
рын мүстәгил ишләмәләринә имкан
җарадырам. «Топлананларын җердә-
җишмә хассәси»ни өйрәтмәк үчүн
үзәриндә 1—10 рәгәмләри җазыл-
мыш карточкалардан истифадә
едирәм. Топламада иштирак едән
адәдләрин тәкрарына ад рижәзи
имла апарырам. а) I топланан 5, II
топланан 4-дүр. Чәми тапыб көстә-
рин. б) I топланан 8, II топланан
8-дир. Чәми тапыб көстәрин. Ша-
кирдләр карточкаларыны җухары
галдырмагла чавабларыны билди-
рирләр. Онлара дүзүм тахтасында
белә мисаллары дүзмәҗи вә һәлл
етмәҗи тапшырырам.

$$4+3$$

$$2+3$$

$$3+4$$

$$3+2$$

Сонра суаллар верирәм: а) $4+3$
мисалында I топлананы көстәр. б)
II топлананы көстәр. в) Чәми көс-
тәр.

Бу тапшырыглар $3+4$ мисалы үз-
рә дә җеринә җетирилir.

Бу мисалларда топлананлар һан-
сылардыр? (4 вә 3; 3 вә 4).

— Онлар һаггында нә демәк
олар? (Топлананларын җери дәҗи-
шилмишдир).

— Чәм һаггында нә демәк олар?
(Чәм дәҗишилмәмишдир).

$2+3$, $3+2$ мисалларынын һәлли
дә белә аҗдынлашдырылыр. Буна
охшар чохлу мүстәгил чалышма-
лардан сонра шакирдләр мүзәҗҗән
нәтиҗә чыхарырлар. «Топлананла-
рын җерини дәҗишидикдә чәм дәҗи-
шилмәз».

Беләликлә, һәр бир шакирд өз
имкан вә габилиҗҗәти данрәсиндә
мүстәгил сурәтдә ишләҗир.

МӘКТӘБӘГӘДӘР ЈАШЛЫ УШАГЛАРЫН ИЧТИМА ТӘРБИЈӘСИНН ВӘЗИЈӘТИ ВӘ ОНУ ЈАХШЫЛАШДЫРМАГ ТӘДБИРЛӘРИНӘ ҺӘСР ОЛУНМУШ РЕСПУБЛИКА МҮШАВИРӘСИ

1977-чи илян јайында мәктәбәгәдәр јашлы ушагларын ичтиман тәрбијәсинин вәзијәти вә ону јахшылашдырмаг тәдбирләринә республика мүшавирәси кечирилмишдир. Мүшавирәдә мәктәбәгәдәр тәрбијә мүәссисәләринин, маариф органларынын ишчиләри, сәһә вә зирлик вә идарәләринин нүмәјәндәләри вә алимләр иштирак етмишләр. Мүшавирәни кириш сөзү илә МАМЕИИҢИ Республика Комитетинин сәдри М. Новрузов јолдаш ачмышдыр. О демишдир: Азәрбајҗан КП МК-нын вә Республика Назирләр Советинин мүвафиг гәрарларынын јеринә јетирилмәси илә әләгәдәр олараг мәктәбәгәдәр јашлы ушагларын ичтиман тәрбијәсинин вәзијәти вә ону јахшылашдырмаг тәдбирләри һаггында мәсәләјә һәср едилмиш бу мүшавирә алаһатлар бир дөврдә кечирилир. Сов.ИКП XXV гурултајынын гәрарларынын тәғәтлә һәјатә кечирән совет халгы Бөјүк Октябрын 60-чы илдинә бајрамынын халг тәсәррүфатынын бүтүн сәһәләриндә газанылан јүксәк наилијјәтләрлә гәршылајыр. Бу наилијјәтләр арасында республикамызын халг маарифи ордусунун да өзүнәмәхсус пәји вардыр. Тәдбир факты гејд едәк. Мәсәлән, мәктәбәгәдәр тәрбијә мүәссисәләри вә бәкәсинин кеиншләндирилмәси, онларын мадди-техники базасынын мөһкәмләндирилмәси сәһәсиндә мүвәфғәјјәтләр әллә едилмишдир. Хүсусилә Азәрбајҗан ССР Назирләр Советинин мүвафиг гәрарындан сонра республика колхозларында хејли ушаг бағчасы вә көрпәләр еви тикилиб истифадәјә верилмишдир. Кечән ил Нахчыван МССР-дә 200, ДГМВ-дә 50, Ағчабәдидә 592, Саатлыда 50, Сабирабада 350, Шамахыда 90 јерлик ушаг бағчасы вә көрпәләр евинин тикитгиси баша чатдырылмышдыр.

1975-чи илдән башлајараг кәнд тәсәррүфаты идарәләринә колхозларын малијјә-истеһсалат планлары, тәсәррүфатларын еһтијат гуһләри һесабына ушаг бағчалары вә көрпәләр евләринин тикилмәси үчүн вәсантин ајрылмасы һаггында көстәриш верилмишдир.

1976-чы илдә республиканын колхозларында мәктәбәгәдәр ушаг мүәссисәләринин артымыны сүр'әтләндирмәк мәғсәдилә назирлик вә тәсәррүфаты идарәләринә колхозлардакы мөвчуд биначалары тәһкүм едиб јарарлы һалә салмагла онлардан ушаг бағчалары вә көрпәләр евләри үчүн истифадә етмәк һаггында көстәриш верилмишдир.

Мүвәфғәјјәтләрлә јанашы, ону да гејд етмәк лазымдыр ки, һәзирдә республиканын кәнд еһалисинә маариф, сәһијјә, мәншәт, тәҗарәт, наһә хидмәти тәләбаты өдәмир. Сон илләрдә мәдәни-маариф, мәншәт объектләринин тикинтисинә хејли вәсантин ајрылмасы

ва бахмајараг, бир чох рајонларын кәнд тәсәррүфаты идарәләринин рәисләри бу вачиб ишлә чидди мәшгул олмурлар.

Колхозларарасы тикинти идарәләри 1976-чы илдә 355 әвәзинә 280 јерлик ушаг бағчасы тәһвил вермишләр ки, бу да һәмин тәшкилат тәрәфиндән габул олуимуш планын 79 фаззини тәшкил едир.

1975—1976-чы илләрдә колхозлар шурасынын гәрары илә республиканын 18 рајонунда итгисади чәһәтдән әәиф олан колхозларда иттифаг сығорта фонду һесабына 45 мәдәни-мәншәт мәктәбәгәдәр мүәссисәси вә пионер дүшәркәсинин тикинтисинә 2,2 милјон манат вә сәнт ајрылмышдыр. Сығорта фонду һесабына ајрылмыш һәмин вәсәнтдән һазырда 21 объектдә тикинти-гурашдырма ишләри апарылыр. Лакин Имишли, Кәдәбәј, Јардымлы, Чәбрајыл, һадруд рајонларына ајрылмыш вәсәнтдән һалә дә истифадә едилмир.

Республиканын план комитәси мөвсүми ушаг бағчалары вә көрпәләр евләрини даимиләри илә әвәз етмәк үчүн 1976—1980-чи илләрдә республиканын колхозларында 4 мин јерлик мәктәбәгәдәр ушаг мүәссисәләринин тикинтисини нәзәрдә тутмушдур. Лакин назиралијин нүмәјәндәләри Жданов, Шамхор, Физули, Ханлар, Ағсу, Ағдаш вә башга рајонларда мөвсүми ушаг бағчаларынын ачылмасы вәзијјәтини јохларкән ашкар етмишләр ки, белә мәс'ул ишә бә'зи колхоз рәһбәрләри һалә дә лагәјд јанашырлар.

Бүтүн бу чәтинликләрә бахмајараг, Маариф Назирлији Азәрбајҗан ССР Назирләр Советинин мүвафиг гәрарларындан ирәли кәлән вәзифәләри бундан сәйра да дөнмәдән һәјатә кечирәчәкдир.

Мүшавирәдә Азәрбајҗан ССР маариф назиринин биринчи мүавини Р. Ә. Һүсәјнова јолдаш мә'рузә етмишдир. һәмин мә'рузәни вә онун әтрафында кедән чыхышлары мүәјјән ихтисарла охучуларә тәгдим едирик.

УШАГЛАРЫН МӘКТӘБӘГӘДӘР ТӘРБИЈӘСИНИ КҮНҮН

ТӘЛӘБЛӘРИ СӘВИЈЈӘСИНӘ ГАЛДЫРМАЛЫ

Р. Ә. ҺҮСЕЛНОВА

Азәрбајҗан ССР маариф назиринин биринчи мүавини

Партија вә һөкүмәтимиз мәктәбәгәдәр тәрбијә системинин мәһкамләндирилмәсинә вә тәкмилләндирилмәсинә даим диғтәт јетирир, коммунизм гуран һәмчә һәләкәт һәртәрәfli инкишафына, сағлам вә күмраһ бәјүмәсинә бәјүк гајгы көстәрирләр. Бу гајгы һәјәтимызын Әсас Гануну олан Јени Конститусија-мызда бүтүн парлағдыгы илә өз әксини тапмышдыр. Конститусијанын 66-чы маддәсиндә охујуруг: «ССРИ Вәтәндашлары ушағларын тәрбијәсинә гајгы көстәрмәли, онлары йәтиман фајдалы әмәјә һазырламалы, социализм чәмијјәтинин даянғлы үзәләри кими јетишдирмәлидирләр. Әзалалар вәлидәјиләринин гајгысына галмалы вә онлара јардым көстәрмәлидирләр».

Сов.ИКП МК-нын Баш натиби Л. Н. Брежнев јолдашын XXV гурултаја Мәркәзи Комитәнин һесабат мә'рузәсиндә, гурултајын тәсдиғ етдији «1976—1980-чи илләрдә ССРИ халғ

тәсәррүфатынын инкишафынын әсас иттигамәтләриндә мәктәбләрини әлдә етдији мүваффағијјәтләрә јүксәк гајмәт верилиш, онунчу бәшиликдә халғ маарифинин гәршысында дуран әзәмәтли вәзифәләр елми шәһидә әсаслашдырылмышдыр. Л. Н. Брежнев јолдаш демшидир: «Коммунист тәрбијәси халғ маарифи вә пәшә һазырлығы системини даһа да тәкмилләшдирмәји тәләб едир. Бу инди, елми-техники интилаб шәраитиндә хусусилә вачибдир. Елми-техники интилаб әмәјә, демәли, инсанын әмәк үчүн һазырланмасына да әвәләжә инсәбәтән, башга бир характер берир. Бу чәһәтдән биз чох иш көрүрүк. Лакин көрүлмүш вә көрүлмәкдә олан ишләр бу сәһәдә һалә бүтүн мәсәләләри һалл етмир.

Хусусилә бүтүн үмүмтәһсил системини вә биринчи нәзбәдә орта мәктәби чидди сурәтдә даһа да тәкмилләшдирмәк ләзым кәлдији ајдындыр. Инсана ләзым олан биликләрин һөһм

«тибарилә кәскин шәкилдә вә сүр'әтлә артдығы индиги шәраитдә башлыча мәгсәд артыг мө'јјән гәдәр фактлары минимсәмәндән ибарәт ола бәлмәз. Әз биликләрини мүстәгил сурәтдә артырмаг, әлми вә сийәси информәсияның сүр'әтли ахынындан баш ачмаг бачарығы ашыламаг вәчибдир. Бурада биз бөјүк иш көзләјир. Әлбатта, бу иш еһтијатла, дүшүнчә илә көрүлмәли, мејданда оланлары кәрәкисиз јерә дағымага вә ја тәләстик гәрарлар гәбул етмәјә јол верилмәмәлидир. Бурада нә тәләб олунур? Көрүнүр һәм мүәллимләр һазырламаг ишн јажшылашдырылмалы, һәм тәлим методларының өзү һајатын тәләбләринә ујғулашдырылмалы, һәм дө мәктәпләр мүәсир тәдрис вәситәси илә, с чүмләдән ејани вәсантлә тә'мин едилмәлидир».

Сов.ИКП XXV гурултајында дејилмәш бу сөзләр ејилә мәктәбгәдәр тәрбијә системинә дө андир. Маариф ишчиләрини мүнһүм вәзифәләриндән бири дө мәктәбгәдәр јашлы бүтүн ушагла-рын ичтимай тәрбијә илә еһатә едилмәсинә наил олмагдан ибарәтдир. Ушаглар бизим кәләчәјимиздир. Тәсадүфи дејилдир ки, Совет Иттифагы Коммунист Партијасы вә Совет һокумәти көрпәләрини тәрбијәсинә даим гајгы кәстә-рирләр.

Өлкәмиздә ушаг бағчаларының шөбәкәсини кенишләндирилмәси, балача вәтәндашларын һәртәрәfli инкишафы үчүн мүнһүм тәдбирләр һәјата кечири-лир. Балачаларын ушаг бағчасы илә еһатә олунмалары, анаја, зәһмәткеш га-дына өлкәмиздә хусуси фикир верилди-јишә көзәл нүмунәдир.

Сов.ИКП XXV гурултајы мәктәбгә-дәр мүәссисәләрин шөбәкәсини инки-шаф етдирмәјән перспективәләрини тәс-диг етмишдир.

Онунчу бешилликдә өлкәмиздә 2,5—2,8 миллион јерли мәктәбгәдәр ушаг мүәссисәси тикиләчәкдир. Республика-мызда белә мүәссисәләрин шөбәкәсини кенишләндирилмәсинә бөјүк диггәт је-тириләчәкдир. Бешиллик әрзиндә рес-публикамызын шәһәрләриндә 30 миң-дән артыг јери олан мәктәбгәдәр ушаг мүәссисәсини тикитиси нәзәрдә ту-тулмушдур.

Чарн бешилликдә јерли советләр илә маариф органларының, идарә нә мүәссисәләрин гаршысында мәктәбгә-дәр тәрбијә очагларының шөбәкәсини даһа да инкишаф етдирмәк онларын мадди-техника базасыны даһа да мөһ-кәмләндирмәк тәрбијәни ишн кәфи-јәтинини вә сәмәрәлијини јүксәлдир-мәси гајгысына тәлмәк ишн бөјүк вә-зифәләр дурур. Азәрбајҹан КП МК вә республика Назирләр Совети мәктә-бгәдәр ушаг мүәссисәләрини ишнн јажшылашдырмаг, онларын шөбәкәсини кенишләндирмәк үчүн мұафиг гәрарлар

гәбул етмишләр. Бу гәрарларын һә-јата кечирилмәси илә әлағәдәр рес-публикада мәктәбгәдәр тәрбијә мүәс-сисәләриндә ишләрн јүксәк сәвијјәдә гу-рулмасы, мадди-техника базасының мөһ-кәмләндирилмәси, шөбәкәсини кениш-ләндирилмәси, кадрларын тәкмилләш-дирмәси саһәсиндә хејли иш көрүлмүшдүр. Бүтүн назирликләрини вә идарәләрини тә-лијиндә олан мәктәбгәдәр мүәссисә-лә методик ишләрн күчләндир-мәси вә онлара методик рәһбәрлијин јет-кәлдирилмәси, бу мүәссисәләрдә иш-тихаслы кадрларла тә'мин едил-мәси үчүн бир сыра тәдбирләр һәјата кечи-рилмишдир.

Азәрбајҹан КП МК-ның гәрарларын-да мәктәбгәдәр тәрбијәнин проблем-ларын ишләјиб һазырламаг саһәсини әлми идарәләрин вә али педагогик иш-тәһләрин, һабелә педагогик тәд-бирләрин кенишләндирмәк мәгсәдилә мәтбуат, радио вә телевизијанын гаршысында ә-риән вәзифәләрә бөјүк диггәт јет-рилмиш, мәктәбгәдәр мүәссисәләр үчүн методик вәсантин нәшриндәки кә-сәләр гејд едилмишдир. 1976—1980-и-ләрдә мәктәбгәдәр тәрбијәнин кә-сәлиф бөлмәләринә даир 16 адда вәсант вәсантин нәшр едилмәси нәзәрдә ту-тулмушдур.

Республиканын бүтүн назирлик вә и-дарәләринн јажындан иштирамы онунчу бешилликдә 65 миң ушаг үчүн олан мәктәбгәдәр мүәссисәси тикити-сә нәзәрдә тутулмушдур. Бундан башга хө-күмәт ушагларының мәктәбгәдәр тәр-бијәсини күчүндән јажшылашдырмаг мәгсәдилә колхозларын вәсант вәсант на мүәссисәләрин ачылмасына тәд-бир диггәт јетириләчәк. Белә ки, онунчу бешиллик әрзиндә колхозларда 22 миң јерли ушаг бағчасы истифадәјә кечи-рилмәлидир.

Ајры-ајры назирлик вә идарәлә-рин гаршысында ушаг бағчаларының тәр-ри аваданлыгга, ојунчагларла, кәс-пәрларла, габ-гачагга, мұәјјән едил-мәси нормалар үзрә јүксәк кәфијәтләр кә-сәләр илә тәһнә етмәк, тәд-бир хидмәти јажшылашдырмаг, мүәссисә-рин иштихаслы кадрларла тә'мин ет-мәси вә с. бу кими зәрури вә конкрет вә-зифәләр гәбулмушдур.

Доггузунчу бешилликдә мәктәбгә-дәр ушаг мүәссисәләрини ишннн јаж-шылашдырылмасы саһәсиндә наил нә-тијәләримиз бөјүндүр. Dogгузунчу бе-шилликдә мәктәбгәдәр мүәссисәлә-рин шөбәкәсини кенишләндирмәк кон-тинкенти үзрә халг тәдбир-ләри планыны јеринә јетирмәк саһә-синдә мұәјјән ишләр көрүлмүш, бир сә-рә диггәтләјиг тәдбирләр һәјата кечи-рилмишдир. Белә ки, доггузунчу бе-шиллик әрзиндә мәктәбгәдәр мүәссисә-лә ушагларын сајы 20 миң нәфәр-чәк артмыш, 1976-чы илдә ушаг ми-танкенти 130 миң нәфәрә чәт-дир-тилмишдир. Бунунла белә кәстәрмә кә-зимдир ки, мәктәбгәдәр мүәссисә-

ушагларын чалби саһесинде республиканың орта Умумиттифаг көстөричи-синдөн белә дә чох кәсини сурәтдә кө-рәдә галыр.

Ушаг континкенти үзрә халг тәсәр-үффаты планына көрә дә биз бир сыра иттифаг республикаларын көстөричи-синдөн керн галырыг. Фактлара мүнәвәт едәк. 1976-чы илдә Иттифаг үз-рә ушагларын үмуми саһына көрә мәк-тәбәгәдәр мүүссисәләрдә континкент 33,5 фанз, о чүмләдән шәһәрләр үзрә 32,5, кәнд үзрә 19,9 фанз, Азәрбајчан ССР үзрә исе 13,4 фанз; о чүмләдән шәһәр үзрә 25,5, кәнд үзрә 3,2 фанз етмишдир. Бу рәғәм гардаш Күрмүстан ССР-дә 23,3 фанз (шәһәр үзрә 36,6, кәнд үзрә 11,8 фанз), Ер-мәнистан ССР үзрә 27,3 (шәһәр үзрә 35,5, кәнд үзрә 14,5) фанздыр.

Белә кәсини керн галманын башлыча сәбәби мәктәбәгәдәр ушаг мүүссисәләрини тикити планынын Јеринә Јетирилмәмә-сидир. Тәәсүффә гәјд етмәк лазымдыр ки, мәктәбәгәдәр мүүссисәләрин тикити-син үзрә планын республикада кәсирлә-ринә Јетирилмәси артыг хроникни-налә чеврилмишдир. Тәкчә доггузунчу йилилик әрәндә он мин ушаг Јери-нан мәктәбәгәдәр мүүссисә тәкилиб ис-тифадајә верилмәмишдир. Пландә нә-рәдә тутулмуш 33 мин ушаг Јери әвә-шә чәми 23 мин ушаг Јерлик мүүссисә-дә тәкилмишдир. Инишәтчылар онунчу йилиллијин биринчи илиндә дә гәнаәт-ландиричи ишләмәмиш. 1976-чы илдә-дә әлән чәми 64 фанз Јеринә Јетирмиш-дир. 2.240 Јерлик мүүссисә истифадајә верилмәмишдир. 1977-чи илин беш йилдә тикити ишләринин вәзјјәти исе һеч бир тәғидә белә сыгмыр. Дәв-ләт капитал гојулушу чәри илин беш йил әрәндә чәми једди фанз мәнимсә-ләнмишдир! Бу исе о дәмәкдир ки, 1977-чи илин тикити планы да тәһлү-кә гаршысындадыр.

Азры-аҗры назирликләр вә идарәләр әрәфиндән апарылан мәктәбәгәдәр ушаг мүүссисәләри тикитисин дә лән-кәдир. Мәсәлән, Мәшә Сәнајәси Назир-лији, Тикити Сәнајәси Назирлији, Бәфт Кимјә Сәнајәси Назирлији, Кәнд Тәсәррүффаты Назирлији, Јејинти Сәна-јәси Назирлији, Газ Сәнајәси Назир-лији, Дәвләт Узүмчүлүк вә Шәрабчы-лыг Комитәси ушаг бағчалары ин-шасы планыны Јеринә Јетирмирләр. Бәр сыра назирлик вә идарәләр 1—2 ушаг бағчасы үчүн бина тикмәји өһдә-ләринә көтүрүр вә буну да вахтында Је-тинә Јетирмирләр, мүүссисәләрини ти-китисин илләрлә уздылыр.

Зәнимчә, мәктәбәгәдәр мүүссисәлә-рин тикитисинин планлашдырылмасын-дә ән чидди һөгсән ишләрин јалпыз дөрдүнчү нәртәлдә—илин гуртарма-

сына чәми үч ај галмыш башланылма-сыдыр. Инишәтчылар сөзүн әсил мә-насында ил әрәндә тикити объектиндә һеч бир иш көрмүр, әлләринә ағдан га-раја зурмүр, илин сон ајында тәһшәшә дүшүр, объект тәләм-тәләсин, чидди гу-сурларла истифадајә вермәјә чалышыр-лар ки, бу да объектин гојулмуш вахт-да истифадајә верилмәси илә нәтичәлән-ир.

Јухарыда дедикләримнәлә әләсәдәр олараг биз белә һесаб едирин ки, мәк-тәбәгәдәр мүүссисәләрини тикитисинин планлашдырылмасы вә гојулмуш мүд-дәтдә истифадајә верилмәси мәсәләси-ни Јериндән музакирә етмәк мәғсәдә му-нафиг олар. Бу мүүссисәләрин биринчи рүбдә вә кәчи иккинчи рүбдә истифада-јә верилмәсинә чалышмаг ишә бәјүк фајда верәр.

Бундан башга истиһсалат мүүссисә-ләринә өз вәсәитәриндән мүүҗән һис-сәсин ушаг бағчаларынын иншасына сәрф етмәјә нчәзә верилмишдир. Дәв-ләтән вердији бу имканлардан там ис-тифада едилмәси әһалинин мәктәбәгә-дәр ушаг мүүссисәләринә олан еһтија-чыны өдәмәјә имкан верәр.

Тикитинин кејфијәти мәсәләси дә бизн чох нараһәт едир. 1975—1976-чы илләрдә Чәлилабад, Көјчај, Күрдә-мир, Пушкин, Сабирабад, Сумгајыт, Кировабад вә Бақы шәһәрләриндәки тикити объектләриндә чидди гусурла-ра јол верилмишдир.

Тәәсүффә дәмәк лазымдыр ки, мәк-тәбәгәдәр мүүссисәләрдә апарылан ти-кити-тәҗмүр ишләриндә дә чидди чә-тинликләрлә гаршылашмалы олурут. Мәктәбәгәдәр мүүссисәләрдә инишәтчы-лар тәҗмүр ишләрини бир гајда олараг мәктәбләрдә тәҗмүр ишләрини гур-тардыгдән, сентјабрын 1-дән сонра башлајырлар. Бу артыг инишәтчыларда һечә дејәрләр, «ән'әнәјә» чеврилиб. Кә-рәсән онлар билмирләр ки, ушаг бағча-ларында да дәрә или сентјабрын 1-дән бәшланыр? Бу дәрәдә ушаг бағчасын-да башланан тәҗмүр ишләри тәҗлим-тәрбијә ишләрини мәзмунду гурмаға мане олур, вәлидејиләрин һағлы нара-зылығына сәбәб олур.

Бунунла әләсәдәр тикити-тәҗмүр идарәләринин јанында аңчаг ушаг бағ-чаларына хидмәт едән хусуси бригада-лар тәһшил етмәк мәғсәдә музәфиг оларды.

Халг маарифи органлары ушаг бағ-часы тикитисинә нәзәрәти күчләндәр-мәли, рајон вә зәһмәтнәш депутатлары Советләри ичраијә комитәләри гаршы-сында бунунла әләсәдәр чәсәрәтли мә-сәләләр галдырмалы вә онларын һәлли үчүн сәј кәстәрмәлидирләр.

Бу проблемләрнин һәлліндә республиканын пахта кәми Баныннан им-
каилары кенешдир. Ләкин бурада да
һәлли зәрури олан мәсәләләр чохдур.

Баныда ушаг багчаларынын тикити-
си инди әсәсән микрарајонларда апары-
лып. Бу биналар јашајын массивләри-
нин тикитәсиндә, хәли әзизәл ишә
едилер, әһали көчмәниш ушаг багчала-
ры истифадәгә верилер. Натичәдә исе
мүәссисә узун илләр кичик сәкиләри-
нан олуну көзләмәли олур.

Бизчә, ушаг мүәссисәләринин тикити-
тис планлашдырыларкан бөлкүгә, мү-
әссисәләрин һарада, нечә јерләшдирл-
мәсинә лазими фикир верилмир. Бу ба-
рәдә фикирләшмәк вахты артыг чат-
мышдыр. Дислөжәсинин дүзгүн апа-
рылмамагынын нәтичәсидир ки, Шаум-
јан рајонундагы 122 вә 150 нөмрәли
көпәләр еки-ушаг багчаларында 4 груп,
125, 172, 186 нөмрәли мүәссисәләрин
һәр бириндә ики груп багланмышдыр.
103 нөмрәли көпәләр еки-ушаг багча-
сында исе алты груп истифадәсиз гал-
мышдыр. Беләликлә, төкчә Шаумјан
рајонунда 29 груп комплексләшдирл-
мәнишдир.

Шәһәрин мәркәзи һиссәсиндә исе
әһалинин ушаг багчасына олан тәләба-
тыны өдәмәк чох четин вәзипәдир.
Мәвчуд ушаг багчаларынын шәбәкәси
кенишләндирә һалда тәләбат күндә-
күнә артыр. Группларда һәддиндә
артыг сыхлыг јаранмышдыр. Әһмадли
тәсәбәсиндә истифадәгә верилән 320
нөфәрлик јени объектин үмуми истилк
мәргәзи һазыр олмадығындан бөјүн
четилликләра раст кәлмишк. Бизә елә
кәлир ки, Баны шәһәр ичрайгә комита-
си рајон ичрайгә комитәләри вә халг
маарифи шәбәләри илә бирлиндә бу
мәсәләни музакирә етмәлидирләр.

Елми-техники тәрәггәнан сүр'әтлә
инишшафы бизим гаршымызда һәр күн
јени-јени тәләбләр гојур. Кәндә ушаг
багчасы инди төкчә ушагы гојуб кет-
мәк јери кими дејил, көпәнин һәр тә-
рәфли инкишафында бөјүк рол ојнајан,
олун сағламлыгы вә күмраһлыгы кеши-
јиндә дуран, сөзүн һәтигә мәнасында
әсил тәрбиә очагы кими лазимдыр.
Кәндә ашајан ушағын мәктәба багча-
дан кетмәси мәсәләси зәрури бир мәсә-
лә кими гаршыа гојулмышдыр.

Партија вә һөкүмәтимиз биздән
һәр тәрәфли инкишаф етмиш, сағлам вә
күмраһ ушаглар бөјүтмәји тәләб едир.
Олунчу бешиликдә гаршымызда дуран
әсәс вәзифәләрдән бири дә кәндә ушаг
багчасы шәбәкәсини кенишләндирмәк-
дән ибарәтдир. Бу, биздән республика
Назирләр Советинин јухарыда адыны
чакдајимиз тәрары да тәләб едир. Дә-
ләт һәһәтләр гојулуну һесабына тики-
лән биналардан башга тәрарда кәнд тә-
сәрруфаты назирлији гаршысында кол-
хозларда мәктәбәдәр мүәссисәләрин
шәбәкәсини кенишләндирмәк мәсәләси

дә бир вәзифә кими ирәли сүр-
дур. Белә ки, колхозларын вәсәти
сабына 22 мин ушаг јерлик мүәссисә
тикләмәлидир. Кәндә ушаг багча-
шәбәкәсини кенишләндирмәк
мәктәбәдәр ичтимал тәрбиә
дәви тәшкил едән колхоз вә совхоз-
рын үмумиттиғат бахышы бөјүн
ојнамышдыр. Бу тәғдирәләјт
Салјан рајону хусусиә фәргәнә
дир. Рајонун һәр бир колхозунда
ушаг багчасы ачылмышдыр. Бу
фәргәнә көрә Азәрбајҗан КИ
Салјан Рајон Комитәсинин биринчи
Н. Аббасов, ССРИ Маариф әлҗи
РХМШ мүдир Р. Рајев, иштә
нар методист, республиканын
мүәллими В.Сәлимов, һәбәләр
колхозларын ушаг багчаларынын
бәрләри мукафатландырыл-
Бундан башга, јакшы ишләри
Варташен, Көјҗә, Зағатала, Шү-
Губа вә башга рајонларын бир
ушаг багчаларынын мүдир вә тәр-
чиләри дә мукафатландырыл-
Бунлар бизи гәһәтләндирә
Кәндә колхоз вә совхозларын
һесабына ушаг багчалары шәбәкә-
кенишләндирилмәси мәсәләси һал-
һәл едилмәниш гәлимышдыр. Бәр
да оларат бизим республикамызда
колхозларын ушаг багчасы үчүн
мәһәлә оңдаларынә дүшән вәзифә
мин һесаб едир, онлары сағлам
вәсәт артырмаг гәҗысына гәли-
Сәһбәт бу багчанын колхозларын
ити һесабына пулсуз сағланыл-
кәдир.

Республикада тапшырыллары
јетирилмәси үчүн чалырмаг
ки, Х бешиликдә һәр колхозда
олмазса, бир даими ушаг багча-
сун, Республика Кәнд Тәсәрру-
Назирлији вә колхозларын раё-
мүһүм мәсәләни һәлліндә мәһ-
хымдан аһәһмәлидирлар.

Бизә белә кәлир ки, милјончу
колхозларын вә биринчи нөвбәдә
гадын олан, Агдам рајонунда
адына, Фүзүли рајонундагы 1 Ма-
на, Ушар рајонундагы «Совет А-
чан» вә онларча башга колхозлар
нөчиб ишин тәшәббүскары олмалы
тәбәгәдәр мүәссисәләрә колхозларын
тәләбатыны јакшы күндәрдә
өдәмәк үчүн әлләриндән кәләи
мәһәли, колхозларда олан ушаг
ларынын ишин јакшылашдырмаг
онларын мадди-техники базасын
кәмләндирмәк вә санитария-
шәһәртини јакшылашдырмаг үчүн
далы тәдбирләр муәјәндәләндир-
лар. Бу күнкү ығынчагдә
Кәнд Тәсәрруфаты Назирлији
мәһәдәсини данләмәк бизим үчүн
хош оларды.

Дәләт Үзүмчүлүк вә Шәһәр
Комитәсинин вә «Азәрбајҗан
рәвәз сәнајеси» Бирайјини
олан совхозларын әкәријәтинин
багчасы јохдур. Республикамызда

совхоз фаалијет көстөрдүңи бадда, чөң 12 миң ушагы эһата едөн 470 мүәссисә фаалијет көстөрүр. Сајыны чөх олмасына бахмајараг онларын һәр бири орта һесабла 25—27 ушагы эһата едир. Совхозларын мәктәбәгәдәр мүәссисәләринин тикинти планы илдә илә эчириләр. Совхозлар төкчә дәвләт капитал җоулүшү һесабына дејил, тәсәруфатдан әдлә едилән кәлирин дә һесабына ушаг бағчасы тикә биләр вә тишмәлидир дә. Анчаг бу җолла биз бу сәһәдәни чидди керялиңи арадан талдыра биләрик.

Мектебагадәр тәрбиә очакларыны
ушаг мебелләрн илә төчнәз атьмәк мәсә-
ләсә дә һаял олунманын бир проблем
анын гаршыда дурур.

Ушаг багчаларында жарарсыз हालда олан мебелли јениси илэ аавз едилмеси чохдан чатмышдыр. Ушаг мебели һазырламаг саһесинде ихтисаслашан Загатага мебел фабрики чох аз мигдар да мебел истеһсал едир ки, бу да һеч тәзэ ачылан көрһәләр еви-ушаг багчаларыны тәһиз етмәји имкан вермир. Һазырда фәалијәтдә олан багчаларын тәмириндән һеч данышмырыг. Плана эсасән ушаг багчалары үчүн фабрик илэ 400 мин манатлыг мебел һазырламалыдыр. Чари илин беш ајы әркиндә илэ фабрикдән чәми 30 мин 164 манатлыг мебел алышыг ки, бу да иллини планын 7,5 фазини тәшкил едир. Әкәр мебел истеһсалы бундан сонра да белә данам етдирилсә онда биз бир чох илләр әркиндә мовчуд ушаг багчаларыны лазымы меbellә тәмин едә билмәрик. Ону да тәјд етмәк лазымдыр ки, һазирликләрини са идарәләрин тәбелијиндә олан ушаг багчаларынын меbellә тәһиз олунмасы мәсәлеси дә Маариф Һазирлијинә һәвалә олунмушдур. Бурадан ајдын көрүнүр ки, ушаг багчаларынын меbellә тәһизин саһесиндә олан тәләбат бәјүкдүр вә бу мәсәлә чидди дүшүнмәји тәләб едир.

Фабрика чөмү 6 адда мебел бурахыр. чөмүд чох касыбдыр. Ушаг багчалары үчүн бурахылан мебел кики'ена ва естетиканын талабларинэ чаваб ыермеди. И ва чох ашагы кефифетде бурахылдыгы барада тез-тез хаглы шинажетлер шидирин. Бу мебеллер хазырланаркөн ушагларын бој көстөрчидлери де кызара алыныр.

Ушак багчаларынын физики авадан-
дыга да бајук ентјаачы бардыр. Лазы-
ми физики аваданлыгын олмамасы үзүн-
дөн педагогика коллективлөр бу мәшгә-
лелери јүксәк сәвијәдә апары билми-
шлын, сәһәнин тәһизиндә чәтишликлөр
тәһир, программы «Физики тәрбијә»
бәлмәсинин төләблерини јүксәк сәви-
јәдә јеринә јетирә билмирләр. Елә јы-
гынчаг олмур ки, бу барада сәһбәт кет-

мөсин. Ушагларын якишафында бөјүк
рол ойнаган физик вәсантин кутләви
истеһсалыны артырмаг вахты чоҳдан
чатмышдыр.

Виз Бакадакы 2 нөмрәли мебель фабрикасы бәлкү үмидләр бәсләйрдик. Бу фабриканың һазырлавыгы бәзн нумунәләр бир сыра тәклифләрдә бәһәндимши-дир. Ләкин бу үмидләр өзүнү догрутла-маја бязәр. Чүнки фабрик серникләрдә бир чүт мебель нумајини етдирир, күтлән истенсал заманы исә ашагы кеҗфи-јәтли мебель бурагыр. Бизә белә кәбир ки, бу проблемни колечәндә нечә һалл едиләчәһи барадә меһнә вә тахта е малы сәнајә Назирлијиниң нумајәндәси чы-хыш едерәк әтрафлы мәлумат верачәк-дир.

Ушагларын һәр төрәфли инкишафында бәйүк рол ойнаган, тәлимнн сәмәрәли-лиһини јүксәлден техникаи вәситәләрт-ушаг бағчаларының төһини дә һәлә-гајдаја салынымамышдыр. Маариф На-зирлији тәлимнн техникаи вәситәләрини өлдә етмәк үчүн 1975—1976-чы илләр-дә 150 млн манат вәсәит ајрылмыш-дыр. Лакин төһинизат идарәси бағчалы-ры чәми 87.450 манатлыг вәсәитлә төһ-низ етмишдир ки, бу да чәми 58.3 фа-из төһкид едир. Маариф Назирлији мәркәзләшдирилмиш фонддан кәләчәк-дә бу мәсәд үчүн вәсәит ајырмагы нә-зәрдә тутмушдир. Вәсәитин там дә сә-мәрәли бөлүшдүрүлмәси төһинизат ида-рәсиндән тәләб едилмәлидир.

Ушаг багчаларынын жумшаг аладан-дыгла тэчизин насбеттөн (ахшы вазифа) жет-дөдир. Лаккин бунуңла белэ түн балыч-ларын дөшөк вө һабелә пәнчәрә пәрде-леринин алдә едилмәси сәһәсиндә ча-тиңдикләрин олдугуңу да тез-тез еши-дириң. Нәдәнсә бә'зи багчаларын сифа-ришләрн дәрһал Јеринә Јетирилир, бә'-зиләри исе аяларла кет-кәлә салыныр. Ушаг багчаларынын инвентарла тәчһи-зи бәрәдә гејдин апарылмамзсы тәчһи-зат идарәсиндә артыг бир ән'әнә шәк-лиди алмышдыр. РКМШ-лардан алынған сифаришләр тәчһизат идарәси тәрә-финдөн лазымынча Јеринә Јетирилмир. Белә бир шәрәнтдә исе һәр бир рајо-нун конкрет тәләбләрини ајдындаш-дырмаг вө бу тәләбләрн Јеринә Јетир-мәк чоһ чәтиндир.

РХМШ-н Јаңыда тәсвирүфәт бұрола-
ры ушаг бағчаларының тәләбәтәни
мүәллимләшдириб тәһизәт идарәләри-
нә сифаришләр кермәлидирләр. Бу си-
фаришләрин бир нүсхәси асә нәзарәтин
дүәкүн апарылмасы үчүн Маариф На-
зирлијанин мәктәбәдәр тәрбиә идарә-
синә төғдиз олунмасының мәғсәдә мува-
фиғ һесаб едирик. Јаһини олар ки, тә-
һизәт идарәсиндә ушаг бағчаларында
хидмәт едән хусуси груп јарадылсын.

Бар неча калма да ушагыны јол јол-
дашы олан ојунчаглар баресинде. На-
мыја ајдындыр ки, ушаг дүнјаны ојун-
чаглар васитесиле дәрк едир. Ушаг ба-
чаларында ушагларын сенсор не элли

инкишафлары үчүн дидактик ојунчагларын, тикинти материалларынын олмасы кичибдир. Бүтүн бунлар ушаг багчаларында програма эсасен балачаларын дүзүкүн тәлим-тәрбије олунамалары үчүн эсасдыр. Лакин бу сәһәдә дә ушаг багчалары даим чәтинликләр гаршысында галырлар. Дүздүр, бу ојунчаглар фабрики сон заманларда ојунчагларын чешиндини нәзәрдән кечирмиш вә бир нечә јечн ојунчаглар истеһсал етмәјә башламьшдыр. Бу исә дөһиздә бир даһла демәкдир.

Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, фабрик республиканын милли хусусијәтларини әкс етдирән ојун вә ојунчагларын јарәдилмасы үзәриндә дүшүнмүр. Азәрбајҗан халг нағьдларынын мотивләри үзрә ојунчаглар бурахмыр. Азәрбајҗан бөдн эсәрләрини материаллары үзрә, һәбелә доғма дијарын көзәлликләрини әкс етдирән дидактик столүстү ојунлар ана дилиндә нәдәнсә јохдур.

Фабрикни јакшы бөдн тәртибатлы, көнүл охшајан, ушаг гәлбинә јол тапан нәфис ојунчаглар истеһсал етмәсини арзулајырыг.

Ојунчагларын республиканын һудудларындан көнардаң кәтирилмәси ушаг багчаларынын тәләбатына чаваб вермир. Тичарәт тәшкиләтларына исә ојунчаглары әһалијә сатмаг даһа әлверинлидир. Беләликлә, республиканын ушаг багчаларында програмын, тәләбләри үзрә зәрури ојунчаглар јох дәрәҗәсиндәдир. Бу исә педагогик просеси ләккидир вә ушагларын һөртәрәфли инкишафына мане олур.

Ушаг ојунчагларынын кәффијәтини јакшылашдырмаг вә чешиндини артырмаг Јүнкүл Сәнајә Назирлијинә һәвалә едилмишидир. Јүнкүл Сәнајә Назирлији Маариф Назирлијин илә бирлиндә бу проблемни тәаликлә һәлл етмәлидирләр.

Ајдындыр ки, ушагларын нормал инкишафында, сағлам вә күмраһ бөјүмләриндә гиданын дүзкүн вә раснонал тәшкил бөјүн рол ойнајыр.

Республика Назирләр Советинин мувафиг гәрарында мәктәбәгәдәр мүәссисәләрдә ушагларын дүзкүн гидаланмаларында чәдди нөгсанлара јол верилдији гејд едилмишидир. Гәрарда дејилир ки, Тичарәт Назирлијиндән вә Азәриттифагдан тәләб едилсә ки, ушаг багчаларынын јүксәк кәффијәтли вә лазыми әрзаглә тәмин етсинләр. Автомобил Нөглијаты Назирлијин илә бирлиндә ушаг багчаларынын әрзаг мәнсуллары вә мәркәзләшдирилмиш гәјдәдә тәмини мәсәләсини бирлиндә һәлл етсинләр.

Гәрардан сонра бу сәһәдә дәјишклин вармы?

Кәнд јерләриндә ушаг багчаларынын әрзаг мәнсуллары илә тәмини хусусилә бәрбад вәзәјәтдәдир. Назирләр Советинин гәрарындан сонра багчаларын

әрзаг тәмини проблеми илә әлағәдәр 20-дән артыг рајон вә шәһәрдә јәтлә әтрафлы таныш олмушуг. Натәҗ етибарилә ону демәк лазымдыр ки, әвәлләрдә олдуғу киби, инди дә ушаг багчалары кифајәт гәдәр тәзә сүд вә сүд мәмулати, әт, јумурта, тәрәһ, мейвә илә тәсадүфдән-тәсадүфә тәмин едилирләр.

Бу јакыңларда Бөрдә, Мирбәшир, Јевлах, Арҗабәди вә Шамахи рајонларында кәтирилмиш јохламалар истеһсалында ушаг багчаларынын 1976-чы илдин јарым илн әрзиндә әрзаг мәнсуллары илә пив тәмин едилдији ашыра чыхарылдымьшдыр.

Ушаг багчалары јәмәк үчүн әдәбият вәсәнтдән һеч дә тамамилә истеһсал едә билмирләр. 1976-чы илдә республика үзрә бу вәсәнтдән чәми 530 мин манат истеһсал олуимушдур.

Ушаг гидасынын тәшкили мәсәләсиндә мәсәләдир вә она јарәдичиләри јанашмагы тәләб едир. Ушаг багчаларынын лазыми әрзаг мәнсуллары тәмин едилмәси илә әлағәдәр оларак Бақы Халг Маариф Шәбәсиндә бөртә вә марағлы иш апарылып. Белә ки, бәр гејдә оларак һәр ај әрзагларын чешинләри вә норматив үзрә алынмиш әрзаглар нәзәрдән кечирялир. Белә иш үзрәлу ушаг багчаларынын лазыми әрзаг мәнсуллары илә вахтында тәмин етмәк үчүн нараһат олмаға, нөгсанлары ардаң галдырмаға, лазыми тәшкиләтларла әлағә сахламаға имкан верир. Ашыра едилмишидир ки, бәзи ушаг мүнәсәләри нормадан 8 дөфә артыг ишәтмәк мәмулати алмышдыр. Көрпәләр тәрәһләринин тәминаты дап пивдир. Оларын гидасы әксәр һалларда әрзаг тәшкил олунмур, нәтичәдә исә бәр сәра багчаларда көрпәләр групуна һәр бир ушаға нормада нәзәрдә тутулдуғундан 5 дөфә артыг әт вериләдир. Көрпәләрин инкишафында зәрури тәмин олан сүд исә нормадан 10 дөфәдән артыг вериләдир.

Тәҗә бу факт бәзи багча мүнәсәринин иш билмәдиләринин субутулар.

Бурадан белә бир суал мейдана чыхыр: Көрәсән бу мүәссисәләрдә чалышкы тибб ишчиләри вә санитария кимләри хадмәтинин ишчиләри нә фикирләдирләр? Ахы онлар ушаг гидасынын нормал тәшкил едилмәси үчүн чәдәдирләр.

Ушаг багчаларынын әрзаг мәнсуллары илә мәркәзләшдирилмиш формалар тәһиз етмәк дә мүнүм мәсәләдир. Лакин бу иш әлағәдәр тәшкиләтларла тәҗсирн үзүндән һәләлик һәлл едилмишидир.

Мәктәбәгәдәр мүәссисәләрин әрзаг вахтында тәмини мувафиг назирләр вә идарәләрин гаршысында мәсул вәзифәләр гәјур. Тәәсүф ки, бир сыра назирләр бу мүнүм мәсәләја һалә дә гејд јанашырлар.

Сон илгәрдә республиканын мәктәб-гәдәр мұәссисәләриндә тә'лим-тәрбиә ишләринин сәви]әси хе]дә]үксәлмишдир. Һазырда ушаг бағчаларында совет педагогикасынын пәвли]әтләринә әсәсләниш тәрбиә ишләрн комплекс тәрбиә програмы илә һә]ата кечирилмишдир. бу да ушагларын физики, әгли, әхлагн вә естетик инкишафына, һабелә мәктәб тә'лиминә һазыр олдларынә инкиан верир.

Јухарыда де]илди]и кими, ушагларда тәрбиә ишләринин сәмәрәлили]ини артырмаг мәгсәдилә бир сыра методик тәдбирләр һә]ата кечирилмишдир. Бу тәдбирләр ра]он вә шәһәр халг маариф шә'бәләринин, һабелә педагогик коллективләрин ушаг бағчаларында тәрбиә ишләринин нүнүн тәләбләрн сәви]әсиндә гурмәг үчүн мәс'ули]әтләрини хе]дә артырмыш, мәшгәләләрин мазмуну]ахшылашдырылмыш, тәрбиә ишиндә техникн васитәләрдән истифадә]ә кәниш]ол верилмишдир.

Ғабагчыл тәчрүбәдән истифадә ушагларын һәртәрәfli инкишафында өз мұсбәт тә'сирини кәстәрмишдир. Инди республикамызны бир сыра ушаг бағчаларында заикин тәчрүбә топланмышдыр. Белә ки Кировабаддакы 10 нөмрәли (мүдирн Л. М. Расуловадыр) көрәләр еви-ушаг бағчасында догма ди]ары балачалара сәвдирмәк сәһәсиндә дигтәтәлә]иш иш апарылып. Бу мәктәбгәдәр мұәссисәдә Азәрба]чан тәтбиги инчәсәниәтинин нүмунәләриндән нбарәт кушә дүзәлдилмишдир. Варташендакы 1 нөмрәли (мүдирн З. Баба]адыр) ушаг бағчасында балачаларын физики тәрби]әси сәһәсиндә мараглы иш апарылып. Бағчанын сәһәсиндә воле]бол вә боскетбол ме]данчалары дүзәлдилмишдир. Степанакертдәки 4 нөмрәли (мүдирн Е. Габриел]андыр) ушаг бағчасынын кәниш һә]әтиндә дигтәти чәлб едән «Ушаг әләми»]арадылмышдыр. Бурада идман сәһәси, о]ун кушәләрн, көлкәликләр вә с. ушаглара хидмәт едир. Баки шәһәриндәки 69 нөмрәли ушаг бағчасында (мүдирн А. Јегоровадыр) балачалар коллективчили, әмәксәвәрлик, вәтәнә мәнәббәт ру]унда тәрбиә едилрләр.

Сал]андакы 1 нөмрәли (мүдирн В. Салимовадыр) ушаг бағчасында балачаларын тәсвири фәали]әтинә хусуси ди]гәт]етирилр. Баки шәһәриндәки 83 нөмрәли (мүдирн М. И. Троицур) көрәләр еви-ушаг бағчасында]үксәк мәдәни]әт илк дәгигәдән нәзәрн чәлб едир. Көрәләр гру]унда иш нүмунәвә гурулмишдур.

Азәрба]чан ССР Маариф Назири]инин «Гәрәпфал» (мүдирн Л. Гошгаровадыр) ушаг бағчасынын адыны да ғабагчыллар сырасына чәкирләр. Бурада ушагларла һәртәрәfli тәрбиә ишләрн апармаг үчүн истәнилән шәрант]арадылмышдыр. кифә]әт гәдәр ә]ани тәдрис вәсанит, о]унчаглар, һәрәкәтди,

сүнәтли-роллә о]унлар үчүн атрибутлар тәрби]әчиләрн өз әлләри илә һазырланмышдыр. Бағчанын педагогик кабинетиндә кифә]әт гәдәр физики инкишафы проблемн үзәриндә кәниш иш апарылып. Бунун үчүн бағчада]ахшы шәрант]арадылмышдыр. Ушаг бағчасынын валиде]иләрлә әләгәси дә]ахшы тәшкил едилмишдир. Валиде]иләр кушәсиндә ата-аналары марагландыран]азылар верялр.

Бунунла кәстәрмәк лазымдыр ки, РХМШ рәһбәрләрн һабелә ушаг бағчаларынын педагогик коллективләрн тә'лим-тәрбиә ишләринин кә]фи]әтинин]үксәлтмә]ә һәлә дә лазими га]гы кәстәрмирләр.

Көрүндү]ү кими, ушагын күндәлик режиминын тәшкили онун физики инкишафында бә]үк рол о]на]ыр. Ләкин һеч дә бүтүн мәктәбгәдәр тәрбиә мұәссисәләринин ишчиләрн режим вахтларынын дәгиг]еринә]етирилмәсинә лазими фикир вермирләр. Бә]и ушаг бағчаларында груп отагларында һаванын тәнзим едилмәсинә риә]әт олунмур. Су просе]уралары һә]ата кечирилмир.

Апардыгымыз]охламалар кәстәрмишдир ки, Сумга]ытын 44, 55, 52, 53, Бакинны 70, 77 нөмрәли, Нахчыванын 3, 4, 6, 9 нөмрәли, Бәрдә, Агдәш, Сабирәбад, Саатлы вә башга ра]онларын ушаг бағчаларында сәһәр гимнастикасы, физики мәшгәләләр ушагларын инкишафы үчүн һәрәкәтли тәмирнләр вахтлы-вахтында кечирилмир. Бу и]ә ушагларда сүстлүк әмәлә кәтирир, онлар пассив олур, тәнбәлли]ә, фәали]әтсизли]ә алышырлар.

Ушагларын физики инкишафинда онларын мәдәни-кики]әна вәрдишләринә алындырылмалары да бә]үк рол о]на]ыр. Тәәссүф ки, бу сәһәдә дә нәрсаларымыз һәлә чохдур. Ушаг бағчаларымызда һәлә дә сәлигәсиз, пәгити тәрби]әчиләрә, бағчанын мәдәни, сәдигәли вә тәмиз сахланмасына ә]тинасыз]анашан мұәссисә рәһбәрләринә раст кәлмәк олар. Беләләриндән ушаглар нә кими мәдәни вәрдишләр ала биләрләр? Ушаг бағчаларынын, хусусән кәнд бағчаларынын ишчиләрн бә]зән 20—25 ушаг үчүн бир әл-үз дәсмалы асыр,]атачаг шә]ләрннин фәрди олмасына фикир вермирләр, ушаглар]емәк зәманы мәдәни вәрдишләрә алындырылмыр, өзүнәхидмәтдән истифадә етмирләр. Јәмәгдән әввәл вә сонра әлләри]умаға, фырчадан истифадә етмә]ә алындырылмырлар. Ушагларын кики]әна мәсәләләринин ә]ранилмәсинә аз әһәми]әт верирләр, валиде]иләр арасында лазими тәблиғәт ишләрн апармырлар. Белә вәзи]јәтә Бакидакы 76 нөмрәли, Кә]ча]ын бир сыра ушаг бағчаларында раст кәлмәк олар.

Ушагын инкишафында бә]үк рол о]на]ан кәзитиләрн мазмунлу тәшкил

едилмәси дә мәктәбгәдәр мүәссисәләр-
рин гаршысында дуран әсас вәзифәләр-
дән биридир. Казинтиһин һарада нә-
чә кечирилмәсине хусуси фикар верил-
мәлидир. Тәһрүбә көстәрир ки, ушагла-
рын казинтисини мазмунлу тәшкилинә
чалышан тәрбијәчиләр һәмшә јахшы
нәтичәләр әлдә едир, онларын тәрбијә
етдикләри ушаглар әтраф мүнәт һаг-
ғында кенш мә'лумата малик олур,
әтраф мүнәтә казинтини һәмшә сәбир-
сизликлә көзлә'ирләр. Тәәсүф ки, һеч
дә һәр јердә белә дејилдир.

Ушаглар чох һалларда казинти-
ә алибаш кедир, казинтиләрн чансыхы-
чы олур, тәрбијәчиләр онларла һә-
кәтли ојунлар тәшкил етмир, фәрди иш
апармыр, ушагларла сәрбәст ојунлар
верир, өзләри ишә бир јерә топлашып
ширин-ширин сәһбәт едирләр. Бир сөз-
лә казинти заманы бә'зи тәрбијәчиләр
ушаглары дејил, өзләрини тәмиз һа-
вада олмаларыны дүшүнүрләр.

«Идман әләнчәләри» бәлмәси демәк
олар ки, јаддан чыхып, велосипеддән,
конкиләрдән, бадминтон, столүстү тен-
нис, гөрөди киими ојунлардан истифа-
дә етмәк нәдәнсә һеч кимин јадына
дүшмүр. Белә дөвүлмәз һаллара тәзлик
лә сон гојулмалыдыр. Мүдир вә мето-
дистләр казинтиләрн мазмунлу тәш-
кили тајыксына галмајып, бу ишн тәр-
бијә програмынын тәләб етдији сәвијә-
дә гурмалыдырлар.

Мәктәбгәдәр мүәссисәләрдә ушагла-
рын естетик тәрбијәси чох зәрури мә-
сәләдир. Бу сәһәдә диггәтлә'нг муваф-
фәсијәтләрлә јанашы нөгсанлар да
чохдур. Вә'зән мусиги мәшгәләләри
формал характер дашыјыр, мәсәдәмү-
вафиг кечирилмир. Вә'зән ушаг баг-
чаларында мусиги мәшгәләләри програ-
мын тәләбләри сәвијәсиндә гурулмур.
Бақыдагы 130 нөмрәли Нахчывандагы
3 нөмрәли, Көјчај, Саатлы, Дөвәчи,
Товуз, Абшерон вә диһәр шәһәр вә
рајонларын ушаг багчаларыны буна
мисал көстөрмәк олар. Агдаш рајонун-
да Гарадағлы (мүдир Л. Гәдирова-
дыр), Дөһнә кәнд (мүдир Абубәкиро-
вадыр), 9 нөмрәли (мүдир У. Рәһимо-
вадыр) вә диһәр ушаг мүәссисәләриндә
мусиги мәшгәләләри тәсәдүфдән тәсә-
дүфә кечирилр. Јухарыда адлары чә-
килен бу багчаларын тәрбијәчиләрин-
дән Мәммәдова, Исмајилова 1977-чи
илин март ајынадәк бир дөна дә олсун
тәсвири фәалијәт үзрә мәшгәләләр
апармамышлар. Јухары группларда тәр-
бијә алаан ушаглар нарадашлар вә ба-
јаларла ишләмәји бачармыр.

Республиканын мәктәбгәдәр мүәс-
сисәләриндә Сов ИКП XXV гурулта-
јынын әхлаг тәрбијәси сәһәсиндә гар-
шыја гојдугу мүнүм вәзифәләрлә ала-
гәдәр балачаларын да әхлаг тәрбијәси-
нә инди хусуси диггәт јетирилр. Ахы
мәһз ушаг багчаларында балачалар ки-
чин јашларыннан е'тибарән дүзәлү-
дә, доғручулуга, коллективчилијә алынды-

рылыр. Бейналмиләл достлуг руһун
тәрбијә олунурлар.

Вунунла бәрәбәр гојд едән ки, баг-
чаларын әхлаг тәрбијәси сәһәсиндә
бә'зи нөгсанлар јол верилр. Бу нөг-
санлар өзүнү башлыча оларат тәрбијә-
чиләрин сөзү илә ишләри араһи
олан дујгусузлугдан барузә верир. Бә
һәр шәһәр аввал ондәи ирәли кәдир
ки, әхлаг тәрбијәчиләр ушагларла фәали-
јәтин мухтәлиф нөвү үзрә кечирил-
мәшгәләләр вәситәсилә дејил, сөз
тәсә илә, данышыг вәситәси илә
ләмир. Тәрбијәчинин бу әсас бәлмәси
тәрбијәчинин өзүндән јуксон әләнчә
көјфәијәтләре малик олмасы ушаглар
гаршысында өз һәрәкәтләринә мәс'у-
ләтлә јанашмагы тәләб едир.

Тәәсүф ки, тәрбијәчиләримизнә
әхлаг нормасына зидд һәрәкәтләре
кәлирин.

Вә'зи тәрбијәчиләрин вә багча-
диһәр ишчиләринин вәлидејиләр
һәдијәләр алмасы һансы әхлаг нөг-
сарына ујгун кәлир? Ахы ушаглар
һәдисәләрин чанлы шәһиди олурлар.
Сорушулур, вәлидејиләр тәрбијә-
ләре нә үчүн һәдијә вәрмәлидир?
Онларын ушагларла јахшы ишләри-
ринә көрәми? Ахы бу онларын күн-
дәс вәзифәсидир. Вә'зән дә тәрбијә-
ләр ушагларын көзү сабагында
бирн илә далашырлар. Сорушулур, һә-
рада рәһбәрн шәхси дә'ғәтәндә сә-
бәт ачмаға дәјәрин?

Ушаг багчасында апарылан иш-
ләр өз-өзлүјүндә реклам демәкдир. Јаһы
ушаг багчасынын адыны ешидәндә
вәлидејиләр олуи узағлыгындан
мир, мәһз көрпәләрини белә мүәссисә-
ләрдә тәрбијә олунмаларыны арау-
лар.

Пис ушаг багчасы вәлидејиләрдә
раһ һисси ојадыр. Белә мүәссисәләр
гәдәр чалышсалар да континкент
планын јеринә јетирә билмирләр. Бу
ушаг багчаларында континкент
јарытмаз јетирилмәсинин башлыча
сәбәбини мәһз тә'лим-тәрбијә ишләринин
ашагы сәвијәдә гурулмасы илә
едирик. Республиканын бир сира
вә шәһәр ушаг багчаларында
сәруфаты үзрә континкент
јарытмаз јеринә јетирилр. Тәһ-
1976-чы илдә Кяровабад шәһәр
континкент планы 571, Шакидә
Ләнкәранда 232, Көјчајда 326, Гяндә
да 185, Зағаталада 242 нәфәр
јетирилмишир. Бу рајонларын
багчаларында елә групплар
онларда 25 ушаг өзәзинә чәми 10-12
ушаг олур. Исмајиллы, Шамхор,
рајонларыншн, Әли Ба'рамлы шәһәр
нин планы јеринә јетирилмир. Бу
башта континкент планы үзрә
назирлијинә, малијә назирлијинә
лән мә'луматлара көрә 1976-чы
континкент куја 1.411 нәфәр
јеринә јетирилмишир. Балбуки
јә назирлијинә верилән мә'луматда
тәриилр ки, республика үзрә

мент планы 5.372 nəfər azdır. Kənd-
düyü kimi bizə verilən məlumatdan
3,5 dəfə çox. Belə hallara qarşı çid-
li mübarizə aparmaq lazımdır.

Hamıya məlumdur ki, kənd nəslin
tərbibəsində müəffəqiyyət əldə edil-
məsinə kadrlarla effektivitetli iş
aparmaq böyük rol oynayır.

Həç şübhəsiz ki, son illərdə peda-
gogik kadrların tərkibi həlli yaxşı-
laşdırılmışdır. Əksər 1975-ci il-
dən respublikamızın məktəblərdə tər-
biyə müəssisələrində çalışan 9,8 min
tərbijəçi və müdirdən biri və orta
təhsillisi 7,4 min nəfər (76,2 faiz)
idisə, 1976-cı ildə 10,1 min nəfər-
dən 8 min nəfəri daha və orta peda-
gogik təhsillidir ki, bu da 79 faiz təş-
kil edir. Bir cürə nazirlik və
idarələrin uşaq bağчаларында çalış-
an kadrların tərkibi bizim narahat
etməyə bilməz. Kadrlar seçilərkən je-
mə də bəzi əbədiyəliyələrə yol ve-
rilir. Hamıya məlumdur ki, 1975-ci
il iyun ayında güvəyə minimum xalq
məarifli haqqında Qanuna əsasən
respublikanın bütün nazirlik və ida-
rələrinin tabeliyində olan uşaq bağça-
larına kadrlar—tərbijəçi və müdir-
lər ancaq yerli rayon xalq məarifli
mərkəzlərinin əmiri ilə kəndərilmiş-
dir. Açıqı demək lazımdır ki, bu
səhədə də ciddi nəqsənlərə yol veri-
lir. Bəzi nazirliklərin və idarələ-
rin rəhbərləri PXMŞ-lərlə razılaş-
madan uşaq bağчаларына müxtəlif ix-
tisaslı kadrlar kəndərilirlər ki, bu da
təlim-tərbijə işlərinin lazımi sə-
viyyədə yerləşməsinə ciddi maneçilik
təşkil edir. Məarif organları nədənsə
bu məsələyə e'tinasız davranırlar.

Əksər 1976-cı ildə idarə və müəssi-
sələrin tabeliyində olan uşaq bağça-
larında tərbijəçi və müdirlərin sayı
230 nəfər artmışdır, onlardan 50
nəfərinin isə 25 faizinin pedago-
gik təhsili yoxdur. Gənc 180 nəfərə
kəldikdə isə bunların da ixtisası
başlıca, Tarixçilər, bioloqlar, iqm-
qachılar, agronomlar, maliyyə işçilə-
ridir.

Partiya rəhbər kadrlara tələbatı
daim artırır. Sov.İKP XXV qurul-
tağına hesabat məruzəsində L. N. Brej-
nev qollaşdırılmışdır: «Müasir rəhbər
işçi özündə partiyaçılıq dərin sə-
rişməliklə, intizamlılıq, təşəb-
büşkarlıq, işə jərədiçiliyi münasibətlə
üzvi ürətdə birləşdirməlidir».

Bu, eyni zamanda uşaq bağçasının
müdiri də aiddir. Uşaq bağçasının
müdiri işi mükəmməl bilməlidir.
Hər şeydən əvvəl o, öz kənd yaxşı
tərbijəçi olsun, tərbijəçinin işinə
nəzarət etməklə, təkcə kəstəriş ver-
məklə kifayətlənməməli, həm də nəq-
sənləri nəzərə alaraq gəldirməyi qol-
larını kəstərməyi bacarmalıdır.

Lətin təsəvvüf ki, bəzi PXMŞ-lər
rəhbər kadrların seçilməsinə məs-

uliyyətə jənaşımı, onların ideja-si-
jasi səviyyələrinin yüksəldilməsinə,
ixtisaslarının artırılmasına lazı-
mi fikir vermirlər.

Buna görə də bəzi uşaq bağчалары-
nın müdirləri işitilərə yol verir.
vəzifələrindən sün-istiğafə edir, gə-
rəzkarlıqla məşğul olur, təlim-tər-
biyə işlərinin yüksək səviyyədə yerləş-
məsinə lazımi fikir vermirlər. Tə-
kcə Bakı şəhərinin Nəsimi rayonu-
dan son iki-üç il ərzində yeddi bağça
müdiri vəzifəsindən azad olundu-
dur. Həmin rayonu 78 nəmrəli kənd-
lər eyni uşaq bağçasının açılışı
səhəsində əvvəlcə müdir dəyiş-
dirilib. Hazırda rayonu bir nəzə
uşaq bağçası həlli vaxtdır ki, müdir-
siz işləyir. Bəzən bağçanın bərdad
həlli qəmuş müdir cəzasız gəlir, jə
da onu cəhrgürlü müəssisənin rəhbər-
liyindən azad edib, aqrgürlü müəssi-
səyə e'tibar edirlər. Kənd PXMŞ
müdiri Gəsimov qollaşdır 2 nəmrəli
bağçanın müdiri A. Kərimovun jə-
ritməz fəaliyyətinə görə işdən azad
edərək onu 1 nəmrəli bağçaya müdir
təyin etmişdir. Bundan istisna edən
A. Kərimova indiki uşaq təhsilatla-
ra şikajət jəzir ki, razılıqla ol-
madan iş jərimi dəyişiblər. Mən öz
jərimdə işləmək istəjirəm.

Xalq məarif organları hər bir
rəhbər işçiyə Azərbaycan KP MK-nın,
onun Burosunun və şəxsən Sov.İKP
MK Siyasət Burosu üzvlüyünə namizəd,
Azərbaycan KP MK-nın birinci katib-
li H. Ə. Əliyev qollaşdırın jəritmə
ni, yüksək partiyaçılıq baxımından
tələbkarlıqla jənaşmalıdırlar.

Partiya kadrların hazırkı və
təkmilləşdirilməsi məsələsinə artan
tələblər baxımından jənaşırı və bu
işin təkmilləşdirilməsi məsələsi-
ni ən vacib məsələ kimi baxır.

Müəllimləri təkmilləşdirmə ins-
titutları və məktəblərdə metodik
mərkəzləri müxtəlif kateqoriyalı
məktəblərdə işçilərin təkmilləşdi-
rilməsi və metodik ustalılıqlarının
artırılması məsələsi ilə məşğul
olurlar.

Həç şübhə yoxdur ki, ancaq öz üzər-
lərində muntəzəm çalışın, ideja-si-
jasi səviyyələrini, metodik ustalılıqlarını
artırılması jərgəsinə gənc tərbijə-
çilər işdə böyük müəffəqiyyət gəzən
bilirlər.

Bununla əlavə olaraq məarif na-
zirliyi məktəblərdə tərbijənin müx-
təlif məsələlərinə aidd seminarlar,
metodbirlişmələr, konfranslar ke-
çirmişdir. Respublikanın 8 zonası
üzrə (Naxçıvan MəSR, DQMB, Bakı,
Kirovabad, Sumqayıt, Lənkəran, Ağ-
dam, Şəki) və dörd rayonda (Ağsəron,
Şamxor, Guba, Tovuz) konfranslar ke-
çirilmişdir.

Кадрларын курслар vasitəsilə təkmilləşdirilməsi məsələsi Mərkəzi Məallimləri Təkmilləşdirmə İnstitutu mövqiyasında olmur. Lakin Azərbaycan Mərkəzi Məallimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun məktəblərdə kabinetinin fəaliyyəti işçilərlərlə əldən olmuşdur ki, kabinet öz üzərinə düşən vəzifənin bəyük məs'uliyətini tam dərəcə etməmişdir. Tələb olunan kartoteka olmadığından hazırkı işində işləməmiş müddət (beş il) gətirən nəzərə alınmış. Bəzən eyni zamanda adamlar kursa tez-tez dəvət olunur, dərsləri isə heç də dərsmürlər. Kursların düzgün bölüşdürülməsinə az əhəmiyyət verilir, eyni zamanda müxtəlif kateqoriyalı müdirlər, tərbiyəçilər, musiqi rəhbərləri çağırılırlar. Azərbaycan MMTİ nəzərdə tutduğu planı illən-illə yerinə yetirir. Belə ki, 1975-ci ildə plan üzrə 360 nəfər əvəzinə 203 nəfər, 1976-cı ildə 250 əvəzinə 171 nəfər, çünki illə isə nəzərdə tutulmuş 300 nəfərdən beş əfərində çəmi 78 nəfər müdaxim çəlb olunmuşdur. MMTİ məktəblərdə tərbiyə işçilərinin hazırkı məsələsinin respublikanın digər təkmilləşdirmə institutları tərəfindən nəçə yerinə yetirildiyi məsələsinə də nəzarətsiz buraxılmışdır. Hər bir işçinin beş illən bir kurslara çəlb olunması üçün çalışmaq lazımdır ki, bütün müəllimləri təkmilləşdirmə institutları üzrə illə iki min nəfər kurslarda iştirak etsin.

Şəhər və rayon xalq maarif şöələrinin metodist və inspektorları üçün «Tərbiyə işinə rəhbərlik» işləndirilməsinin stili» və «Uşaq bağçasında tərbiyə proqramının həyata keçirilməsi»ə dair seminar olmuşdur.

1976-cı ildə keçirilən seminarlarda, metodbirlişmələrdə məktəblərdə tərbiyənin «Məktəb hazırkı gruplarının işi», «Ergən uşaqların tərbiyəsi», «Uşaq bağçasında sağlamlığın mühafizəsi», «Əmək tərbiyəsinin metodikasası» əsər sahələrinə toxunulmuş və metodbirlişmə 1500 nəfərdən artıq iştirak etmişdir.

Bu məsələnin vacibliyi, nəzərə alınaraq onuncu beşillikdə məktəblərdə tərbiyə üzrə «Uşaq bağçası tərbiyəsinin kitabxanası» silsiləsində 16 adda metodik vəsait buraxmaq nəzərdə tutulmuşdur.

1977-ci il Sov.İKP XXV qurultayının tarixi qərarlarının yerinə yetirilməsi, Böyük Oktabr sosialist inqilabının 60 illik jubile'ini qeyd etmək və gələcək üçün işləndirilməsi və SSRİ-nin yeni Konstitusiyası ilə əlamətdardır. Belə əlamətdar tarixi günlərin şahidi olmağın da da cəhəklənməsi, xalqın maddi rifahının da da yaxşılaşdırılması, ümidimiz, sabahımız və gələcəyimiz olan sovet uşaqlarının şəhər və qəribə yaşaması üçün bütün güvələrimizdən dəfə əməliyyatla istifadə etməliyik.

УШАГ БАҒЧАЛАРЫНДА ТӘ'ЛИМ-ТӘРБИЈӘ

ИШЛӘРИНИН СӘВИЈӘСИ

Р. ГУЛИЈЕВА

Азәрбајҗан ССР Маариф Назирлији Мәктәбәгәдәр Ушаг Мүәссисәләри Идарәсинин рәиси

Доггузунчу бешилликдә вә онунчу бешиллийн икинчи или әрзиндә республикамызын халг тәсәруфатынын бүтүн саһәләриндә олдуғу кими мәктәбәгәдәр тәрбиә саһәсиндә дә диггәтәләјиг наилијәтләр газанылыб.

Азәрбајҗан КП МК-нын вә республика Назирләр Советинин мүвафиг қарарларындан кечән дәвә әрзиндә республика мәктәбәгәдәр тәрбиә мүәссисәләри ишәнин күнүн тәләбләри сәвијәсиндә гурулмасы, һәмин мүәссисәләрин

жерлик, Агдзшда 50, Сабирабадда 50, Гутгашендә 50 жерлик бир, Товузда һәрәси 50 жерлик ики ушаг мүүссисәсинин һәлә дә ачылмама-сыны нә илә изаһ етмәк олар?

Бу мәсələ бир сыра назирликләрин, о чүмлэдән зәһмәткеш депутатлары Советләри ичранјјә комитәләринин гаршысында галдырылмалы вә һәлли үчүн чидди сәј көстәрилмәлидир.

Көнд тәсәррүфаты, мешә, тикин-
ти, нефть, эт-сүд, јејинти, газ, сәна-
јеси назирликләринин вә башга на-
зирликләрин ушаг бағчаларынын
иншасы чох пис вәзијјәтдәдир. Ти-
кинти илләрлә ләнкидилір. Бир
чох назирликләр бағчалары там
ујғунсуз биналарда јерләшдирір,
шәбәкәни кенишләндирмәк гәјғи-
сына галмырлар.

Дөвләт үзүмчүлүк вә шәрабчылыг комитәсинин 238 бағчасынын жалныз 19-у биртипли ләјинә үзрә тикилмиш биналарда јерләшдириләр. Галанлары, јә'ни 93 фәзи там јарарсыз биналардадыр. Бу системдә елә бағчалар вардыр ки, фәзәлијјәти дөврүндә (20 ил мүддәтиндә) бир дәфә дә олсун бинада тә'мир иши апарылмамышдыр. Белә вәзијјәт јалныз тикинти тәшкилатларынын лагәјд мүнәсибәтләри илә дејил, маариф ишчиләринин мәсәләјә чидди јанашмамалары илә изаһ едилмәлидир. Һәр бир тикинти объектини хусуси нәзарәт алтына алмалыыг. Лакин маариф мүдирләри елә фикирләширләр ки, бина тикилиб һазыр олмајана гәдәр мәс'улијјәт јалныз тикинти тәшкилатларынын үзәринә дүшүр. Шүбһәсиз, бу јалныш фикирдир. РХМШ бу сәһәјә нәзарәти күчләндирмәлидир.

Контингент планының кәсирлә
жеринә җетирilmәсinnә мане олан сә-
бәбләрден бири дә ба'зи җерләрде
ушаг бағчасы үчүн тикилән бина-
лардан тамамилә башга мәгсәдләр
үчүн истифадә едилмәсидир: мәсә-
лән, Сумгайтда бағча үчүн тикил-
миш биналарда мусиги мәктәби,
район халг мәһкәмәси, поликлиника
җерләшир. Мәһз буна көрә дә белә

Р. Нүсөйнова жолдаш өз ма'рузе-
синде республиканын мектеп багалар
тарбия муассисаларинда т'лим-
тарбия ишларинин везијјети ва ону
даһа да такмиллашдырмајын јолла-
ры барда атрафлы данышды. Мән
ушаг бағчаларында т'лим-тарбия
ишларинин јакшылашдырмаг учун
зачинб олан масалаларден даныш-
маг, ишда четинлик төрадән, һалли
түрүри олан бә'зи масалалар үз-
ринде дајанмаг истәјирәм.

Мәрузэдән дә көрүндүү кими, тон илләр республикамызын мәктәбгәдәр мүәссисаларындә тә'лим-тәрбијә ишләринин сәвијјәси хејли үксәлмиш, совет педагогикасынын һаилијјәтләринә әсасланмыш тәрбијә ишләри комплекс тәрбијә програмы илә һәјата кечирилмишдир ки, бу да ушагларын әгли, әхлағи әә естетик инкишафына, һабелә мәктәб тә'лиминә һазыр олмаларына имкан верир. Артыг өз көзәл һаилијјәтләри илә нәинки республикада, һәтта онун һудудларындан чох узагларда танынмыш ушаг мүәссисаларымыз аз дејилдир. Лакин мәгсәдимиз тәкчә јахшы ишләрини ми мүзакирә етмәк дејилдир. Нәзәринизи зарури мәсәләләрә чәлб етмәк истәјирәм.

Бизи эн чох нараһат едән проблем кичик јашлы ушагларын мәктәбгәдәр муәссисәләрә чөлби мәсәләсидир. Мә'рузәдән көрүндүјү киби, бу сәһәдә умумиттифаг көстәричиләрдән чох керидә галырыг. Сумгајыт, Әли Бајрамлы, Шәки шәһәрләриндә, Исмајыллы, Агсу, Шамхор, Дзшкәсән, Умар рајонларында план кәсирлә јеринә јетирилди. Бунун башлыча сәбаби, һәр шәјдән әввәл, тикинти планынын вахтында јеринә јетирилмәсинә истәр шәһәр, истәр сә дә кәндлә лагәјд мунасибәтдир. Көјчәјдә 140

бөйүк бир шәһәрдә континкент планы кәсирлә јеринә јетирилир. Гах районунуң 26 Бақы комиссары адына колхозун бағча үчүн ајрылмыш бинасы һадәсә истифадәсиз галмышдыр. Фүзули адына колхозун бағча бинасында башга мәгсәдләр үчүн истифадә едилір. Киров адына колхозун ушағ бағчасы үчүн тикдији бина исә санаторијаја чеврилмишдыр.

Дөвләт үзүмчүлүк вә шәрабчылығ комитәсинин вә Азәрбајҗән мейвә-тәрәвәз бирлијинин һесабында олан совхозларын әксәријјәтиндә ушағ бағчасы јохдур.

Бақы, Сумгајыт шәһәрләриндә, һәтта Абшәрон районунда әһалинин ушағ бағчасына олан тәләбинин өдәнилмәси чох пис вәзијјәтдәдир. Мәркәздә мөвчуд олан ушағ бағчаларынын шәбәкәси кенишләнмәдији һалда, тәләбат күндән-күнә артыр. Группларда һәддән артығ сыхлығ јараныр, һалбуки тәкчә елә Бақы шәһәриндә мәркәздә тикилән биналарын биринчи мәртәбәләриндән бу мәгсәдлә истифадә етмәк вә ја бирмәртәбәли бағча биналарыны сөкүб јеринә јени типли бағчалар тикмәк олар. Микро-рајонлардакы ушағ шәбәкәләриндә исә ушағ чатышмадығындаи групплар ачылмыш. Бир-биринин јанында тикилән белә ушағ мүәссисәләринин кәләчәк 10—15 илдә там истифадәјә верилмәси нәзәрдә тутулурса, һазырда вәзијјәтдән чыхмағ үчүн һансы јоллар ахтарылыр?

Дәрс илинә һазырлыға, бу мүәссисәләрдә әсаслы вә чари тәмир ишләринин вахтында вә кәјфијјәтлә апарылмасына өкәј мүнәсибәт бәсләнилир. Тәмир ишләри ајларла, илләрлә ләнкидилир. Бир гәјдә оларағ бизим мүәссисәләрдә тәмир ишләри мәктәбләрдә тәмир гуртардыгдан сонра апарылыр ки, бу да тәрбијә ишләрини јүксәк сәвијјәдә гурмаға, ушағларын истирахәтинин нормал тәшкилинә мане олур. Јахшы олар ки, тикилти идәрәләринин нәздиндә, бағчаларла машғул олан хүсуси тәмир бригадалары јарадылсын.

Һадәсә, тәсәррүфат рәһбәрләри

ушағ бағчаларынын өз вәсантларына һесабына ачылмасыны һеч истәмирләр. Сон илләр колхозларынын иғтисадиијјатынын јахшыландырылмасына бахмајарағ, һәлә әксәр колхоз рәһбәрләри ушағ бағчалары үчүн биналар тикмәк планлашдырмышлар.

Һәр бир ушағын бағчада тәрбиә алмасы ананың дөвләтә верилән мәнфәәтдән беш дөфә учуз бәлә кәлир. Әлбәттә, республикамызда бу мәсәләне баша дүшән рәһбәрләри аз дејилдир. Елә әһәтәрәк Салјан рајонуну. Сон илләр рајонун бүтүн совхоз вә колхозларында даими ушағ бағчалары ачылмышдыр. Көнд ушағларын гәјгыны јахшы тәшкит етмәк үчүн рајон үмумиттифағ бахышында гәлиб чыхмышдыр.

Јолдашлар! Мәктәбәгәдәр мүәссисәләрдә ушағ континкентини там сабит сахланылмасында мүәссисәнин ләзими аваданлығ, мейвә әрзағ мәһсуллары илә тәһһиз олмагынын ролу бөјүкдур. Бу јанларда јүнкүл сәнајә нәзирлије системиндәки 2 нөмрәли мебел фабрикасини кичик ушағлар үчүн һаһалдығы мебелләрлә таныш олар. Һәһигәтән чох јахшы зәиғлә баһарланмышдыр. Бизим тәшкилатлар верилмиш мебелләрин кәјфијјәти исә чох ашағы олмагла, кичиләк вә естетик тәләбләрә нәваб верилә. Фабрик сәркиләрдә әлә нәв мебел нүмајиш етдирир, күтләви итеһеалат процесиндә исә кәјфијјәт ашағы дүшүр. Зағаталадан кәлиш мебелләр исә Бақыја чатышып тахта галағына чеврилир. Мебел фабрикаләриндә ушағларын бағча нәзәрә алынмыш.

Бағчаларымызда јумшағ аздылыға, габ-гачаға вә ојунчаға әһтијач чохдур. Һәлә дә елә бағчаларымыз вардыр ки, чарпајы чатышмамазлығы үзүндән ушағлар ики-ики јатыздырылыр. Стул, диван, стәкан, нимчә вә с. азлығ етмәк.

Көрпәләр группларында ушағлар кобуд, галын стәканлардан, ирәк шығлардан истифадә едирләр. Сонда етираф етмәлијик ки, республикада, хүсусән Бақы шәһәриндә әл-

бағчалар бардыр ки, онлар لازими
саданлыгларла артыгламасы ила
тәмин едилдикләри, хусуси гај-
ажешликлә әһәтә олундуғлары
адада гоншудуғдакы ушағ мүәсси-
синдә исә һеч бир шеј олмур. Ада-
та, буну бағча мүәллимләринин
бачарығлы вә бачарығсыз олмала-
ры ила изаһ едирләр. Бурада бир
кәһнә һәгигәт олса да, һәммин фи-
һәрлә там разылаша билмәрик.

Бә'зи бағчаларын сифаришләри,
кәдәнсә дәрһал јеринә јетирилир.
Бәзиләри исә ајларла кет-кәлә са-
шыр. Бурада бөјүк алашыл-
мазлығ бардыр. Биз бу мәсәләни
тәһһизат идарәләриндә ајдынлаш-
дыраркән ушағ бағчаларынын ин-
женерларла тәһһизат барадә гејдиј-
јағын апарылмадығы мә'лум ол-
ду. РХМШ-лар сифариш верәркән
мәктәбагәдәр мүәссисәләрин тәлә-
бини ајрыча гејд етмирләр. Опа
кәрә дә чох заман мәктәбјаны ин-
тернат вә ја интернат мәктәбләр
үчүн нәзәрдә тутулан инвентар,
таб-гачағ бағчаја верилир. Ма-
ариф шө'бәләри сифариш верәркән
бағчаларын тәләбини ајры көстәр-
мади вә сифаришин бир нүсхәсини
нәзарәт етмәк үчүн маариф назир-
лијинә көндәрмәлидирләр. Шта-
тында јүзә јахын ишчиси олан тә-
һһизат идарәсиндә бағчаларын еһ-
тијачыны вахтында едәмәк үчүн
хусуси шө'бәнин јарадылмасы да
зәруридир.

Ајдын бир һәгигәтдир ки, ушағ
хәричи әләми ојунчағлар вәситә-
силә дәрк едир. Ојунчағлар ушағ-
ларын артан тәләбинә чаваб вер-
мәли, һәм дә јүкәк чешидли ол-
малыдыр. Јүнкүл санаје назирли-
јинин вә ојунчағлар фабрикинин
ишчиләри ила мәсәләләри ајдын-
лашдыраркән мә'лум олду ки, Ба-
кы ојунчағлар фабрикинин бурах-
дығы мәһсулу јалпыз чох аз бир
фанзи республикада галыр, галан
һиссәси исә башга республикалә
көндәрилир. Фабрикин бурахдығы
ојунчағлар, әсасән, көрүнүр ачығ
сатыша көндәрилир. Чүнки онла-
ры бағчалар дејил, әсасән, пәрәкән-
дә сатыш марағландырыр. Ола-
рын истәһсалынын чох һиссәсини

баһа гијмәтән милли калыңчыклар,
узун түклү ојунчағлар тәшкил
едир ки, онлар нә санитария, нә
кикијәна, нә дә естетик тәләбләрә
чаваб верир. Бә'зи ојунчағларын
заһири көрүнүшү адамда икраб
һисси ојадыр, ушағы горхудур.

Ушағларын нормал иккишафын-
да, сағлам вә күмраһ бөјүмәлә-
риндә гиданын дүзкүн вә сәмәрәли
тәшкили дә бөјүк рол ојнајыр. Тә-
әссүфлә гејд едилмәлидир ки, Азәр-
иттифағын, тичарәт назирлијинин,
дикәр тичарәт тәшкилатларынын
вә автомобил назирлијинин е'тина-
сызлығы үзүндән бу мүнүм мәсәлә
унудулур, она иккинчи дәрәҗәли
ни кими бахылыр. Мәктәбагәдәр
мүәссисәләр лазими вә кејфијјәтли
әрзағ мәһсуллары ила јарытмаз
тәһһиз едилир. Кәнд јерләриндә
ушағ бағчаларынын әрзағ мәһсул-
лары ила тә'мини лап јарытмаз-
дыр. Мүхтәлиф чешидли әрзағ
мәһсулларынын олмамасы үзүн-
дән менјулар сабит сахланылмыр.
Бағчанын јахынлығында олан
фермадан ушаға тәзә сүд вермәк
әвәзинә, бағча ишчиләри сүд алмағ
үчүн рајон мәркәзинә кедир вә
чох вахт гатышдырылмыш сүд
алырлар.

Бағчаларын әрзағ мәһсуллары
ила пнс тәһһиз олунмасына бахма-
јарағ бу мәсәлә бир дөфә дә олсун
нә бағча ишчиләри, нә дә маариф
шө'бәси тәрәфиндән рајонун мұва-
фиг тәшкилатлары гаршысында
галдырылмышдыр.

Нараһатлығ доғуран башга бир
чәһәт менјунун тутулмасына бағ-
ча мүдирләри вә тибб ишчиләри-
нин е'тинасyz јанашмаларыдыр.
Адатән көрпәләрә вә бағча јашлы
ушағларә бир менју тутурлар. Хә-
рәк бир газанда бишир. Көрпәләрә
бә'зән говрулмуш әт, котлет, гутаб
пиражкы вә с. верилир.

Ушағ бағчадан сәвә гајыданда
валидејиләринин илк суалы «бу
күн нә өјрәнмисән?» олур. Вали-
дејиләрин бу суалы бизи дәриндән
дүшүндүрмәлидир. Бу, тәрбијәчи-
дән чох бөјүк мәс'улијјәт тәләб
едир. Тәәссүф ки, бә'зи РХМШ
рәһбәрләри, һабелә бағчаларын

педагожи коллективлери тәлим-тәрбија ишинин кејфијјетинин јуксәлтмәјә лазыми гајгы көстәрмирләр. Режимә дүзкүн әмәл едилмир, иш планлары мәзмунсуз тутулур, тәрбијәчиләр мәшгәләләрә лагәјд јанашырлар. Күндалик мәтбуаты изләмәјән, педагожи усталығыны артырмајан тәрбијәчи ушаға нә верә биләр? Бағчаларда һәлә дә сәлигәсиз, пинти тәрбијәчиләрә раст кәлмәк олур.

Абшерон рајонунун 16 вә 17 нөмрәли бағчаларынын көрпәләр группунун ушаглары чылпаг бәдәилә, галын мүшәнбә үстүндә јатыздырылыр. 16 нөмрәли бағчада ијун ајында бағчанын бүтүн пәнчәрәләри полиетилән пардәләрлә өртүлүр, групп отаглары чарники хатырладыр. Ушаглар һавасыз отагда, галын јорған алтында јатырлар.

Көјчај рајонунун ушаг бағчаларында сәһәр јемајини кечикдирмәк, режимә риәјәт етмәмәк, мәшгәләләри ардычыл вә әјани апармамаг, планлашдырма заманы ушагларын јаш хусусијјәтини нәзәрә алмамаг әдет һалыны алмышдыр вә с.

Бир нечә илдир ки, ушаг бағчаларына тәлим-тәрбија ишинин сәвијјәсини галдырмаг мәгсәдилә методист штаты верилиб. Амма методистләр әксәр һалларда дүзкүн сечилмәдијиндән тәрбијәчиләрә һечбир методики көмәк көстәрмирләр. Она көрә дә бә'зән орта тәһсилли методист, али тәһсилли тәрбијәчијә көстәриш вермәли олур. Сизчә бу көстәришин нә әһәмијјәти ола биләр. Мәктәбагәдәр мүәссисәләрдә ушагларын сағламлығы, тәһлүкәсизлији гајгысына галмыр, лакин бош вахтынын баша чатмасыны көзләјирләр.

Бакынын 121 нөмрәли көрпәләр еви-ушаг бағчасында тәрбијәчиләр ушагларын дејил, өзләринин тәмиз һавада олмаларыны дүшүнүрләр, ушаглардан исә ағача дырмашан ким, бир-бирини ауран ким, бә'зән дә евә гачыб кедән ким.

Бақыдакы 167, 192, Сумгајытдакы 51, 52 53 нөмрәли ушаг бағча-

ларында, групп отагларында табири јумаг үчүн вә ја тәрбијәчиләр чәј ичмәси үчүн електрик плиталарда су гајнадылыр. Сумгајытда 11, 44, 46 нөмрәли бағчаларында ведрә, тас, газан вә с. ушагларын әл-үз јујан отагларында, бағчаларын башы үстүндә сахланылыр.

Јухарыда адлары чәкилән вә зәкәр бағчаларда бә'зән мебеллар дивара бәркидилир ки, бу да нәрһатчылыг доғурур.

Әзизбајов рајонунун 131 нөмрәли ушаг бағчасында нәзарәтсизлик вә јерә чатмышдыр ки, күндүз јујан су заманы тәрбијәчи вә хадимләр ушаглардан әввәл јатырлар. Тәрбијәчиләрин өз вәзифәләрини бәләмәс'улијјәтсиз јанашмалары чәкил мұзакирә олунмалы вә лазыми чәтә тәдбирләри көрүлмәлидир.

Бә'зи тәрбијәчи вә мүдирләр бир-бири илә бәһсә киришәләр, гијмәтли даш-гашла, бәр-бәхшәләр кејимләрлә ишә кәдирләр. Һәлбуки, тәрбија ишиндә белә һалларә јетверилмәмәлидир.

Һамыја мә'лумдур ки, кәчәк ишәлини мүвәффәғијјәтинин әлдә етмәси үчүн кадрларла кејфијјәтсини иш апарылмасы вә онларын дүшүнә јерләшдирилмәси бөјүк рол ойнайыр. 1975-чи ил ијул ајында гүвәһар минмиш халг маарифи һағтында гануна вә ејни заманда Азәрбајҹан ССР Назирләр Советинин мәктәбагәдәр мүәссисәләр һағтында мувафиг гәрарына әсасән республиканын бүтүн назирлик идарәләринин табелијиндә олған ушаг бағчаларына кадрлар атған јерли маариф органларына разылығы илә көндәрилмәлидир. Ачығыны демәк лазымдыр ки, бу сәһәдә нөгсанлара јол верилмиш рәһбәр кадрларын һазырлығына е'тинасыз јанашырлар. Елә буһа нәтичәсидир ки, бә'зән бағчалар ајларла, һәтта илләрлә мүдирсиз галыр. Бу һал Бакынын Нәсәк рајонунда бир ән'әнәјә чеврилмишдир. Һазырда рајонун дөрд бағчасына (156, 146, 75, 78) ики мүдир рәһбәрлик едир.

Бә'зи назирликларин вә идарәлә-
рәһбәрликләри маариф шә'бә-
си илә разылашмадан ушаг бағ-
чаларына мүхтәлиф ихтисаслы
кадрлар көндәрирләр. Бу да тә-
рбијә ишләринин лазими сә-
вәјәдә гурулмасына чидли мане-
стик төрәдир. Маариф органлары
иә нәдәнсә, бу мәсәләјә е'тинассыз
шашырлар.

Товуз рајонундакы үзүмчүлүк вә
тәрбиңчылыг трестинин табелијиндә
ушаг мүәссисәси вардыр ки,
иә да 39-нуи мүдйри ихтисас
тәһсилли дејил. Белә һаллара Киро-
вабадын ушаг бағчаларында да
тез-тез раст кәлирик. Һалбуки То-
вус онларла, Кировабадда исә 200
нәфәр кадр нөвбә көзләјир.

Азмејнатәрәвәзсәнајә системиндә
ушаг бағчаларда бириллик мүһаси-
ят курсуну битирмиш агрономлар
вардыр. Бурада 172 нәфәр педаго-
г ишчидән 76 нәфәринин, јә'ни 40
пәизинин педагожи, 10 фаизинин
иә орта тәһсили белә јохдур. Рәһ-
бар кадрларын тәркиби хусуси на-
һәһатлыг доғурур, 68 нәфәр бағча
мүдириндән 30 нәфәринин, јә'ни 40
пәизинин педагожи, 4 нәфәрин исә
иә орта тәһсили белә јохдур.
Белә һаллара нефт-кимјә сәнајеси
системиндә дә раст кәлмәк олар.

Бақы шәһәринин маариф шә'бә-
синдә нөвбә көзләјән али ихти-
сас тәһсилли кәңчләр, ушаг бағча-
ларында исә али ихтисас тәһсилли
ишчиләр, бачарыглы тәрбијәчиләр
олдуғу һалда, ушаг бағчаларындан
бир нечәсиндә мүдир вәзифәси
бошдур.

Бундан алава, назирлик вә ида-
рәләрин табелијиндә мүәјјән гәдәр
ушаг бағчасы олдуғу һалда, на-
зирликларин вә идарәләрин өзүндә
иә бу сәһәјә ајрылмыш ишчи јох-
дур, ја да ајрылмыш ишчи ихтисас
сәһиб дејил.

Кадрларын курслар васитәси илә
тәкмилләшдирилмәси мәсәләси илә
әсәсән, мүәллимләри тәкмилләш-
дирмә институту мәшғул олур.
Маркәзи Мүәллимләри Тәкмил-
ләшдирмә Институтунда картотека
олмадығындан һазырлыг ишиндә
гојулмуш мүддәт (5 ил) гәтијјән ая-

зәрә алынмыр. Бә'зиләри курса тез-
тез, бә'зиләри исә 10—15 илдә бир
дәфә чағырылыр. Курсларын дүз-
күн бөлүшдүрүлмәсинә аз әһәмиј-
јәт верилир. Бә'зән мүхтәлиф кате-
горијалы ишчиләр, тәрбијәчиләр,
мүдирләр, мусиги рәһбәрләри ејни
заманда чағырылыр. Курслара һа-
зырлыг әввалчәдән кетмәдији үчүн
чох һалларда мүдәвимләрин бөјүк
бир һиссәси курса кәлиб чыхмыр-
лар. Институтун мухтар республи-
ка, вилајәт, Кировабад шәһәрлә-
риндәки институтларла алағәси зә-
ифдир.

Ишимиздәки нөгсанларын баш-
лыча сәбәби республикада мәктә-
бәгәдәр тәрбијә илә мәшғул олан
елми идарәләрин, методкабинетлә-
рин, идарә вә назирликларин бир-
бириндән хәбәрсиз ишләмәсидир.

Сов.ИКП МК-нын Баш катиби,
ССРИ Али Совети Рәјасәт һеј'әти-
нин сәдри Л. И. Брежнев јолдаш
коммунизм гуручулуғунда совет
гадынларынын әмәјини јүксәк ги-
мәтләндирәрәк, партијанын XXV
гурултајына МК-нын һесабат мә-
рузәсиндә демишдир: «Халғымы-
зын бөјүк ишләриндән данышаркән
бу ишләрдә совет гадынларынын
иә кими рол ојнадыгларындан бәһс
етмәмәк олмаз. Вәтәнимиз өз пәи-
лијјәтләри вә гәләбәләри илә бир
чох чәһәтдән гадынларын фәдакар-
лығына вә истәдадына борчлудур.
Гурултајымызын кәләчәк үчүн ич-
тиман һәјатын бүтүн сәһәләриндә
мүәјјән едәчәји мүһүм вәзифәләрин
јеринә јетирилмәсинә дә шанлы га-
дынларымыз, шүбһәсиз, бөјүк көмәк
көстәрәчәкләр».

Өлкәмизин бүтүн гадынлары ки-
ми республикамызын гадынлары
да партијанын бу јүксәк е'тимәди-
ны ләјиятинчә гијмәтләндирир, әмә-
ли ишләри илә доғрултмаға чалы-
шырлар. Бах елә она көрә дә биз
маариф ишчиләри гадынларын фә-
дакар әмәјинә өз әмәли ишимизлә,
онларын бизә е'тибар етдикләри
ушагларын тәлим вә тәрбијәсини
јүксәк сәвијјәдә гурмагла чаваб
вермәлијик.

МУВЭФФЭГИЈЈЭТЛЭРИ ДАҢА ДА АРТЫРАГ

Ч. ИМАНОВ

Нахчыван МССР маариф назири

Жолдашлар! Соң илләрдә халг тәсәрруфатынын бүтүн саһалариндә, о чүмләдән елм, маариф вә мәдәнијјәт саһасиндә бөјүк дәјишикләр баиш вермишдир. Булу мухтар республиканын да тимевалында көрмәх олар. Инди мухтар республикада кениш тәһсил системи шәбәкәси, мәктәбәгәдәр вә мәктәбдән-кәнар ушаг мүәссисәләри јарадылмышдыр. Нахчыван шәһәриндәки бағчаларын һамысы, рајонларда вә кәндләрдәки мәктәбәгәдәр ушаг мүәссисәләринин 70 фанзи јени тикилмиш биналарда јерләшпир. Нахчыван шәһәриндәки 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, нөмрәли бағчаларын биналары 1960-чы илдан сонра тикилән јени типли биналардыр.

Мухтар республиканын маариф органлары мәктәбәгәдәр ушаг тәрбијә мүәссисәләриндә тәлим-тәрбијә ишләрини јакшылашдырмаг, онлары Сов.ИКП XXV вә Азәрбајчан КП XXIX гурултајларынын гәрарлары вә дикәр мувафиг гәрарлар әсасында гурмаг үчүн бир сыра тәдбирләр көрүб һәјата кечирмишләр. Мухтар республикада ушаг тәрбијә мүәссисәләринин иши дәфәләрлә Азәрбајчан КП Нахчыван Биләјәт Комитәсиндә, Нахчыван МССР Али Совети Рәјасәт һејәтиндә, Нахчыван МССР Назирләр Советиндә музакира едилмишдир. 1976-чы илдә вә бу илин 6 ајында ушаг тәрбијә мүәссисәләринин иши 8 дәфә Нахчыван МССР Маариф Назирлијинин коллективсында музакира едилмишдир. Көрүлмүш тәдбирләрин нәтијәсидир ки, республикада ушаг тәрбијә мүәссисәләринин ишиндә бир сыра јениликләр әмәлә кәлмиш вә ишләр хејли јакшылашмышдыр.

Жолдашлар! Инди мухтар республикада 33 мәтәбәгәдәр ушаг тәрбијә мүәссисәси фәалијјәт көстәрир. «Республикада гадын сағламлығы-

нын муһафизәси һаггында» Азәрбајчан ССР Назирләр Советинин 21 јанвар 1976-чы ил тарихли 28 нөмрәли гәрарына мувафиг олар. Нахчыван МССР Назирләр Советинин 29 сентјабр 1976-чы ил тарихли гәрарына әсасән Нахчыван МССР Сәһијә Назирлијинин ишиндә олан 9 ушаг бағчасы да Маариф Назирлијинә верилиб. Бағчаларда ушагларын тәрбијәси вә 200 нәфәрдән артыг тәрбијә методист мәшғул олуру.

Бағча јашлы ушагларын мәшғулә, һазырланмасы мәсәләси һеч заман индики гәдәр диггәти чалыб әмәлишдир. Һазырда ушаг бағчалары-көрпәләр евләринин гәршиһиндә чох муһүм тәхирәсалынамаз шәрифәләр дурур. Бу да өлкәимиз кичик вәтәндашларынын — кәдрли јин гуручуларынын коммунист тәрбијәси руһунда тәрбијә вә мәшғулә тәлиминә һазырланмасы мәсәләсидир. Нахчыван шәһәриндә јерли шәһәр мәктәбәгәдәр ушаг мүәссисәләри шәһәрдәки мәктәбләрлә сәләғәдә ишләјир. Белә ки, шәһәримиздәки 1, 8 нөмрәли ушаг бағчалары 6 нөмрәли мәктәблә, 2 нөмрәли ушаг бағчасы 3 нөмрәли мәктәблә, 3 нөмрәли ушаг бағчасы 4 вә 5 нөмрәли мәктәбләрлә, 4 нөмрәли ушаг бағчасы 7 нөмрәли мәктәблә, 9 вә 10 нөмрәли ушаг бағчалары исә 2 вә 9 нөмрәли мәктәбләрлә алағә сахлајыр. Мәктәб һазырлыг групунун тәрбијәчи муәллимләри тез-тез бағча јашлы ушаглары мәктәбләрә екскурсияларда апарырлар.

Мухтар республикамызда фәалијјәт көстәрән ушаг тәрбијә мүәссисәләриндә өз ишини күнүн тәләбләри сәвијјәсиндә гуран вә ушаг бағчасы програмынын тәләбләрини јеринә јетирән тәрбијәчи муәллимләримиздән бир нечәсинин адыны ифтихар һисси илә чәкмәк олар. Нахчыван шәһәр 1 нөмрәли ушаг

Бағчасындан Севил Садыгова, Нәз-
иҗә Гасимова, 3 нөмрәли ушаг
бағчасындан Пәри Хүсәинова, 4
нөмрәли ушаг бағчасындан Хәдичә
Әлимәрданова, 6 нөмрәли ушаг
бағчасындан Фантина Гурбанова,
Мүшкүнәз Нүмбәтова, 7 нөмрәли
ушаг бағчасындан Бәсти Әскарова,
Аһүдзә Әләкбәрова, 8 нөмрәли
ушаг бағчасындан Бәяз Нәчәфова,
Зәмфира Бағырова, 9 нөмрәли
ушаг бағчасындан Севкили Мәһди-
ева, Илич гәсәбә ушаг бағчасы-
ндан Фөвгиҗә Бәхшәлиева, Чулфа
шәһәр 2 нөмрәли ушаг бағчасы-
ндан Лаура Нияҗева вә башгалары
белә тәрбијәчиләрдәндир. Фәрида
Шәфијева, Хәдичә Әлимәрданова,
Зәмфира Бағырова вә Бәяз Нәчә-
фованын иш тәчрүбәләри бағчала-
рымызын педагожи коллективләри
арасында кеңиш јаҗылыр.

1977-чй илдә мухтар республика-
мызда мәктәбәгәдәр ушаг тәрбијә
мүәссисәләри ишчиләринин ики дә-
дә семинар-мүшавирәси кечирил-
мишдир. Иҗун аҗында Азәрбајҗан
ССР Маариф Назирлијинин нүма-
ндаләри илә бирликдә Нахчыван
шәһәриндә республика мәктәбәгә-
дәр ушаг тәрбијә мүәссисәләри иш-
чиләринин әхлаг тәрбијәси мәсәлә-
ринә һәср олунмуш үч күнлүк се-
минар-мүшавирәсиндә динләнил-
миш мәрузә вә чыхышларда тәрби-
јәчиләр өз иш тәчрүбәләриндән да-
нышмышлар. Мүшавирәдә Нахчы-
ван 6 нөмрәли ушаг бағчасынын
тәрбијәчиси Фантина Гурбанова-
нын «Ушагларда Ленинә мәһәббәт
һиссини тәрбијә едилмәси», Чул-
фа шәһәр 1 нөмрәли ушаг бағчасы-

нын мүдири Елмира Сејидованын
«Ушагларда Совет Ордусуна ма-
раг вә мәһәббәт һиссини тәрбијә
едилмәси», Нахчыван шәһәр 1 нөм-
рәли ушаг бағчасынын мүәллим
Севил Садыгованын «Әхлаг тәрби-
јәси үзрә валидејиләрлә апарылан
иш» мәвзуларда мәрузәләри ма-
рагла динләнилмишдир.

Мүшавирә күнләриндә бағча јаш-
лы ушагларын әл ишләриндән иба-
рәт сәрки тәшкил едилмиш. «Ид-
ман бајрамы» кечирилмишдир.

Гејд етмәлијәм ки, мухтар рес-
публикада мәктәбәгәдәр ушаг тәр-
бијә мүәссисәләринин ишиндә һәл-
дә нөгсанлар вардыр. Белә ки, бағ-
чаларымызын ихтисаслы кадрлар-
ла тәмин олунмасы мәсәләси та-
мамилә һәлл едилмәмишдир. Тех-
ники вәсант, әјләнчәләр, мүмари-
сәләр үчүн материаллар чатыш-
мыр. Ушаг бағчаларымызын стол
вә стуллар, чарпајылар, идман
аваданлығы, ојунчаглар, ушаг әдә-
бијјаты, бәрк вә јумшаг инвентар-
лар вә әрзаг мәһсуллары илә тә-
минаты да күндәлик тәләбаты өдә-
јәчәк сәвијјәдә дејилдир вә с.

Көстәрилән кәсир вә нөгсанлары
арадан талдырмаг үчүн Нахчыван
МССР Маариф Назирлији вә онун
јерли органлары бундан сонра да-
һа сәјлә чалышчаг, мухтар рес-
публиканын мәктәбәгәдәр тәрби-
јә мүәссисәләриндә тәлим-тәрбијә
ишини күнүн тәләбләри сәвијјәсин-
дә тәшкил етмәк үчүн әмәли тәд-
бирләр һәјата кечирәчәк вә бу са-
һәдә бүтүн гүввәләри сәфәрбәрлијә
алачаглар.

САҒЛАМ, КҮМРАҢ ВӘ ШӘН УШАГЛАР ЈЕТИШДИРӘК

3. МУСТАФАЈЕВА

Шәки ШХМШ-нин мәктәбәгәдәр тәрбијә ишләри үзрә инспектору

Өлкәмиздә һәр бир ушағын хош-
бәхт һәјатыны тәшкил етмәк ком-
мунизм чәмијјәти гуручулуғунун
ән мүһүм вә нәчиб вәзифәләриндән
биридир. Инсан тәрбијәси ән кичик
ушаг јашларындан башлајараг

узуң сүрән мүрәккәб просесдир.
А. С. Макаренко демишдир: уша-
ғын тәрбијәси ушаг дүнјаја кәлән
күндән башламалыдыр. Чүнки,
көрпә өзүнүн ушағлыг илләриндә
физики вә психи инкишафынын мү-

рәккәб бир јолуну кечир. О, сүр-
әтлә бөјүр, чәкис артыр, бәдән
гурулушунда организмн физиоло-
жи әсасында ушагларын физики
чәһәтлә һәр тәрәfli инкишафы
үчүн зәмин јарадыр. Бу јаш дөв-
рүндә ушагын дүзкүн тәрбија едил-
мәси онда атраф һәјаты дәрк ет-
мәк үчүн бөјүк әһәмијјәти олан
һисс органларынын (көрмә, ешит-
мә, һисс етмә, дад билмә габил-
јәтинин) интенсив инкишафына
сәбәб олур. Ушагда севинч вә гор-
ху кими мүсбәт вә мәнфи һиссләр
әмәлә кәлир, бунунла алағадар
олараг ушаглара фәрди јанашмаг,
онларда олан мүсбәт һиссләри мөһ-
кәмләндирмәк, мәнфи һиссләри
арадан галдырмаг лазымдыр.

Мәктәбгәдәр тәрбија мүәссисә-
ләриндә көрпәләрлә тәрбија ишини
дүзкүн тәшкил етсәк, о заман ушаг-
лар бир-биринә чох тез јахынла-
шар вә мөһрибанлашар, гаршылыг-
лы алағә нәтичәсиндә характерин
бүтүн мүсбәт әләмәтләри формала-
шар. Көрпәләрин сағламлығынын
торунмасы вә мөһкәмләндирилмәси,
вахтында физики, психи һиссин
инкишафы үчүн лазыми шәрәитин
јарадылмасы, ушагларда үмуми
һәрәкәтләрин вә әшјаларла рәфта-
рын, јахын адамлара мүсбәт емо-
сионал мүнәсибәтин формалашмасы,
илли ахырында онун ајры-ајры сөз-
ләри баша дүшмәси вә тәләффүз
едә билмәси үчүн нитгә јијәләнмә-
си һәјатын I илиндә ушагын тәрби-
ја едилмәси гаршысында дуран ән
мүһүм вәзифәдир.

Ушагын һәјатынын дүзкүн тәш-
килиндә режим әсас шәртдир. Бе-
лә ки, дүзкүн күн режимин вә ушаг-
лара гуллуғ, јашлыларын һәр бир
ушаға сакит вә дигтәтли мүнәсибә-
ти, мөһрибан нәвазишлә данышыг
тону бир јаша гәдәр ушагларын
тәрбијәсиндә башлыча рол ојна-
јыр. Ушагын емоционал вәзифәти,
фәаллығы вә атрафдакылары дәрк
етмәси онун вахтында једиздирил-
мәсиндән вә јахшы јатмасындан
чох асылыдыр. Күн режимин уша-
гын мувафиг јашыны, сағламлыг
вәзифәтин тәрбијәчи һәр бир дөв-
рә јухунун вә ојаглығын мүддәти-

ни, онларын мүәјјән ардычлығы-
ны вә нөвбәләшдирилмәсини тә-
мин етмәлидир. Белә ки, јухун
сонра једиздирмә, једиздирмә
сонра ојаглыг, бундан сонра нөв-
ти једиздирмәгә гәдәр јуху вә
белә бир режим тәтбиг едилмәсиз
көрпә ушагын тез-тез ағламасын
сәбәби олан һәјәчанланма ара-
галдырылыр. Ону да гејд етмәк
лазымдыр ки, бир группа мүхтә-
јаш режимин оларса, бир јарым
груп ушагларынын ојаглыг
ејинилә вә ја гиәмән о бири јарым
груп ушагларынын јуху дөв-
тәсадүф едирсә, белә режим уша-
лары јорулмагдан горујур. Уша-
лары јарым группарла сакит је-
диздирмәк, онларла мәшгул ол-
мә һәр бир ушаға даһа чох дигтә
етирмәк үчүн имкан јарадыр.

Көрпәләрин ојаглыг дөв-
нечә тәрбија иши апармаг олур.

Манеждә ушагын јашына вә ин-
кишафына ујғун ојунчаглар
јулмалы вә тәдричән онлары дөв-
дирмәк лазымдыр. Тәрбијәчи уша-
ларын узун мүддәт ејини вәзифәти
галмаларына вә манеждә 5—6
фәрдән артыг ушагын олмасын јо-
вермәмәлидир. Чүнки 5 ајдан
сонра онлар вәзифәтләрини дөв-
ләр. Ојаглығын ахырында јор-
манын илк әләмәти көрүндә
ушагы јатылдырмаг лазымдыр.
Ушагын јашлыны ешитмәси,
сәсинә, башга ушагларын сәслә-
нә гулағ асмасы үчүн группа сакит
шәрәит јарадылмалыдыр.

Көрпәләрлә ојун вә мәшгул-
рин кечирилмәсиндә бачы-тәрби-
чиләр бөјүк рол ојнајырлар. 10—12
ајлыг ушагларла бачы-тәрбијәчи
һәјатын биринчи илиндә ушаглар-
ла апарылан ојун-мәшгул-
бөјүк јашлы ушагларын мәшгул-
ләри илә бир сыра үмуми әләм-
ләри вардыр. Ојун-мәшгул-
бачы-тәрбијәчинин тәшәббүсү
һәр бир ушаға ајрылыгда, күн
зиндә бир нечә дөфә апарылыр.
Ушагларла ојаглыг дөврү заман
манеждә вә ја дөшәмдә мәшгул
олмаг мүмкүндүр: мәсалән, јо-
ојунчагы, сәсләнән фырфыран,
гурулан ојунчагы вә с. кәстәрмә-

за, адландырмагла көрмәни вә ешитмәни инкишаф етдирмәк ләзымдыр.

5—6 ајлыг ушагларда мусигија сәссаслығын тәрбија едилмәси мәгдәујгүндур; мәсәлән, тәрбијәчи ин, сакит маһны охујур вә пианинода чалыр, ушаглар үмуми чананма вә тәбәссүмдә мусигија рәғбәт көстәрирләр, тәрбијәчи охуја охуја шахшахы сәсләндирир, бајрагы јелләндирир, ушагларын дигтәрини өзүнә чәлб едир.

Ушаг һәјатынын икинчи илиндә тәрбија инш дүзкүн гурулурса, ушағын психи вә физики инкишафы дүзкүн давам едир. 2 јашына чатмыш ушағын 20 сүд диши, организмн температурунун јакшы тәним олунмасы, савламлишдырма тәдбирләри кечирәркән сујун температурунун ашағы салынмасына имкан верир.

Ушағын икинчи јаш или 3 әсәс килијјәтдә характеризә олунур: 1. Данышмаға башлајыр. 2. Јеријир. 3. Әшјаларла даврашышын садә үсулларына јијәләнир.

1 јарым илдә нитги анламағ даһа үстүнлүк тәшкил едир.

II јарым илдә исә фәал нитгин инкишафында әһәмијјәтлән дәјишкликләр олур. 2 јаш ушагда 200—300 сөз еһтијаты олур. Бу јашда ушагларда әшјаја фәал тәсир көстәрән тәфәккүрүн рүшәјмләри јараныр. Әшјаларын һәрәкәти әсасында тәсвири ојунларын ән садә нәвләри мејдана чыхыр. Јаш јарымдан сонра ушаглар өз ојунларында јалныз јашлыларын она хүсуси көстәрдикләри һәрәкәтләри дејил, әтраф мүһитдә көрдүкләрини дә әкс етдирирләр. Демәли, ушаг һәјатынын икинчи илиндә ајры-ајры ушагларын инкишафынын сүр'әти вә характериндә әһәмијјәтли фәргләр мүшаһидә едилир. Буна көрә дә тәрбија просесиндә һәр бир ушағын фәрди хүсусијјәтләрини нәзәрә алмағ зәруридир. Көрпәләрин бағчаја гәбулулу тибб бачысы апарыр, онлары муајинадән кечирир (Гәбул мүддәти бир саатдан чох олмамалыдыр).

6 ајлыгдан 1 јаш јарыма гәдәр ушаглар күндүзләр ики дәфә јатырлар. Она көрә бир группа тәрбија олунан ушаглар мүхтәлиф режимлә сахланылыр. Кичикләр күндә ики дәфә, 2 јашы тамам олан ушаглар бир дәфә јата биләрләр.

Бу јашда ушаглара мәдәни-кикијеник вәрдишләрин верилмәси вә тәрбија едилмәси ән вачиб мәсәләләрдән бири һесаб едилир. 2-чи илин I јарысында ушагда өзүнүн стулда отурмасыны, мүстәгил финчандән чај ичмәсини мөһкәмләндирирмәк ләзымдыр. Бундан башга гаһыгдан истифадә, хәрәји мүстәгил јемә, једикдән сонра стулулу өз столунун алтына итәләмәк, әлләри сујун алтына тутуб јумағ кими вәрдишләрә алышдырмағ ләзымдыр. Бу јашда ушагларла һөкмән үнсиджәтдә олмағ, онларла данышмағ, ојнамағ вә онлары әзизләмәк кими тәрбија ишләри ушагларда јакшы әһвал-руһијјә ојадыр вә онларын инкишафына көмәк едир.

Бу јашда ушагларда мүхтәлиф һәрәкәтләр инкишаф етдирилир. Дүз истигамәтдә јеримәк, дөшәмә үзәриндә гојулмуш тахта үзәриндә јеримәк кими һәрәкәтләр тәрбија олунур. Бундан башга, топу дијирләтмәк, ашағы, јухары атыб-тутмағ, бөјүк топу узара атмағ, тир үстүндән ашмағ, ипин алтындан кечмәк кими һәрәкәтләр дә тәрбија олунур.

1 јаш 6 ајдан 2 јаша гәдәр ушагларда әшјаларла һәрәкәтләр дә инкишаф етдирирләр. Ушагларда әшјаларла һәрәкәт заманы онлара јалныз бир-биринә әкс олан өлчүләри фәргләндирмәк дејил, аз тәфәвүтү олан өлчүләри дә фәргләндирмәк бачарығыны формалашдырмағ, јә'ни әввәлчә үч, сонра бир-бириндән тәдричән кичилдилән 4—5 һалгадан галачыг дүзәлтмәк вә јакуд бир-биринин ичинә кејиндирилмиш матриошканы гајда илдә јығмағ, ән кичик, ән бөјүк сөзләри анламағ вәрдишләри вә с. вермәлијик.

Бундан башга, ушагларда садә әшјалардан истифадә етмәк бача-

рыгы тәрбијә олунур: Мәсәлән кәнарда дуран бир топу узун чубугла италәјиб јакына кәтирмәк, шәффаф сынмајан ојунчаглары чубугла италәмәк, суда үзән ојунчаглары торла чәкиб чыхармаг вә с.

2 јашында олан ушаглар үчүн тәрбијәчи ојунчаглары онлара көстәрмәдән маһныја мувафиг һәрәкәтләри ифа едәрәк охумалыдыр. Бу јашда ушаглар маһныја ујғун маршла кетмәли, ајаглары јухары галдырмага чалышараг јеримәлидирләр. Бу јашда ушагларла һәфтәдә 2 дәфә мусиги мәшгәләси кечирилер. Ушагларда әсас һәрәкәтләри инкишаф етдирмәк үчүн онлары һәрәкәтли ојунлара тәһрик етмәк: арабаны сүрмәк, топла ојнамаг, пилләкәпә, тәпәјә чыхмаг, вә дүшмәк, чығырла јүјүрмәк, ири пластмас ојунчагларла јуңкул шарла вурмаг, һәр бир ушағын һәрәкәт етмәсинә фикир вермәк, ушагларын һәрәкәтләрини тәкмилләшдирмәк, бир-бирини италәмәмәји, бир-биринә мане олмамагы өјрәтмәк лазымдыр. 2 јашына чатмыш ушағы әввәлләр ајрылыгда, мәлүм олан бир пещә һәрәкәтләри ојунда гаршылыгылы, алағәли, ардычыл һәрәкәтләр шәклиндә јенидән ојнамага өјрәтмәк (кукланы једиздирмәк, јатырмаг вә с.) ојунда чатышмајан әшјаны әвәз едән алава ојун материалы кими сужетли ојунчаглардан истифадә етмәк (мәсәлән, сабун әвәзинә кубик, термометр әвәзинә чөп вә с. көстәрмәк) лазымдыр.

Бу ушаглар үчүн дә бүтүн бајрамлар тәнтәнәли гејд олунур. Онлар да мухтәлиф кичик ојунлар, рәгеләр ичра едирләр.

3 јаша кечмиш ушагларда исә әсәб системинин инкишафы давам едир. Бу јашда олан ушагларын әтраф мүнитә бәләдчилији кенишләндирмәк, тәбиәт һадисәләринә вә әтрафдакы әшјалара мараг вә диггәт тәрбијә етмәк, ушагда әшја вә һадисәләр, онлар арасындакы садә аламәти формалашдырмаг. Әјани фәал тәсир көстәрән тәфәккүрү вә нитг муһакимәләринин ән садә нөвләрини инкишаф етдирмәк лазымдыр. 3 јашлы ушагларла вали-

дејиләрә вә јакын адамларла, тәрбијәчи мәһәббәт, јашлыларын сәһнә гулаг асмаг вәрдишини тәрбиә етмәк, ушагларла рәғбәт һиссә етмәг, әввәлчә јанашы, сонра биркә мәшгул олмаг бачарыгы тәрбијә етмәк лазымдыр. Әшја вә ојунчагларла, биткиләрә, һејванларла гајгыкеш мунасибәт тәрбијә едилер.

Ушаг һәјатынын үчүнчү кези характер чәһәтләр булардыр:

1) јашлыларын көмәји отагда һәрәкәтләрин ичрасы истигаметдә фәаллыг, мүстәгиллијин ифасынның ән садә формалары;

2) әјани фәал тәсир көстәрән тәфәккүрүн сонракы инкишафын әтраф мүнит, нитг муһакимәләриниң бәсит нөвләринин тәзәһүрү;

3) ушаглар арасында мунасибәтләрин јени формаларынын јарамасы, тәкликдә вә јанашы ојунлардан биркә ојун фәалијјәтинин ән садә формаларына кечид вә с. Ушаг һәјатынын үчүнчү илиндә ушагларын фәалијјәти мухтәлифләнер. Онлар тәлими вә әмәк тапшырмаларыны фәргләндирмәји өјрәтилер. Онларда фәалијјәтин рәшк тәсвиришин рүшәјмләри (рәсәм, пышдырма вә гурашдырма) кәчирилер.

Бу јашда ушағын нитги бәләрәк вә һәмјашыдлары илә үнсийјәт асәтәси олуб, онун даврашын тәғдим етмәја башлајыр: мәсәлән, онларын һәрәкәтләрини идарә етмәк вә она мүәјјән тәләбләр етмәк. Бу јашда ушаглар үчүн тајминни күн режими мүәјјән олунур. Илин исти чағында евдә, бағчада, сојуг вахты евдә, бағчада вә с. Исти күнләрин башламасы илә алағәли ојунлар вә мәшгәләләр бинадә әшја һәјә көчүрүлүр. Әкәр саһә күнәдән, тоздан вә сәс-күјдән муһакимә едилирсә, јуху вә јемәк дә ачыг вада тәшкил едилер.

Ушагларын бәдәнләринин физики чәһәтдән мейкәмләндирилмәси үчүн ғышда отагда гапы-пәчәкни ачыг гојараг, јәјдә исә ачыг вада кимнастика кечирилмәли. Сәһәр кимнастикасы һәр күн саһа топланышындан сонра кечирилер.

Бу яшда ушаглар эшянын, атамларын, ата-ананын, багчадагы ишчилерин адларыны билмәли-дирлар. Онлар үчүн тәбиәт һадисә-ринин мүшәһидәсини тәшкил ет-мәк (мәсәлән, гуш учур), диггәтлә-рини һаванын дәјишмәсинә чәлб-етмәк лазымдыр.

Бундан башга, ушагларда шән-дәвал-руһијә жаратмаг, онлары сәхит вә диггәтли олмаға, лазым-дан ојунчагы сечмәжә алындыр-маг лазымдыр. Белә ки, бу яшда ушаглар ојунчагы өлчүсүнә, фор-масына рәнкинә көрә фәргләндир-мәји бачарыр, даһа сонра тикинти материалларынын бир нечә форма-нын адландырмагы билирләр. Ушаглар ојунчагдан дүзкүн ис-тифадә етмәк, сындырмамаг, јерә-удламамаг кими вәрдишләри вер-мәк лазымдыр. Бу яшда ушаглар-да мусигили дидактик ојунлар да-шарылыр. Күндүз јухусундан сон-ра ушагларын араулары илә мүх-тәлиф ојунлар да кечирмәк олар. Бу яшда чатмыш ушаглара мәшгәлә-р дә кечирилиз. Белә ки, онлар-да сәхит отурмаг, фикри дағым-маг, гулаг асмаг, бөјүкләрин мүра-дәтнә чаваб вермәк кими бача-дылары инкишаф етдирмәк ла-зымдыр: мәсәлән, һәр күн сәһәрләр-да группда мәзмундан асылы олараг 12—15 дәгигәлик давам едәп 2 мәшгәлә кечирмәк олар. Бу шәрт-дә ки, 10—12 нәфәрлик ики јарым-група бөлмәк лазымдыр. Мәшгәлә-

ләр һәмишә ејни группда апарылыр. Бир группда кечир, 5 дәгигә тәһәф-фүсдән сонра икинчи јарым група кечирилиз.

Бу дәврдә нитг вә әтраф мүһитә бәләдлик үзрә бир сыра мәшгәлә-ләри кечмәк олар: мәсәлән, бина-нын бајрамгабагы бәзәдилмәси, күчә вә мејданчадан гарын јығыл-масыны, ушагларын хизәклә сү-рүшмәләрини, чајда чиммәләрини тәшкил етмәк олар. Ушаглара ис-тифадә олунап бәдни әдәбијјатын сијаһысыны јазмаг лазымдыр. М. А. Әлизадәнин «Чырчырама», Ш. Әһмәдовун «Гыш кәлир», Заһид Хә-лилин «Телефон», Маршакын «Кү-ләк», М. Сејидзадәнин «Ушаг вә довшан» вә с. әдәбијјаты әлдә ет-мәк олар.

Бу яшда ушаглара карандашы дүз тутмагы өјрәтмәк, дүз, илан-вари, даирәви хәттләр чәкмәк, гы-рыг хәттләр чәкмәји өјрәтмәк ла-зымдыр. Бу яшда ушаглар кил парчасыны овучларында јумшал-дыб һиссәләрә бөлмәји бачармалы-дырлар.

Идман мәшгәләләриндә исә је-риндә гыч һәрәкәтләрини узлаш-дырылмасы, дырманмада әл, ајаг һәрәкәтләрини нөвбәләшдирилмә-си, өз һәрәкәтләрини јолдашлары-нын һәрәкәтләринә ујғунлашды-рылмасы лазымдыр.

Ушаглардан сағлам, күмраһ вә шән бөјүмәләри үчүн һәр чүр им-кандан истифадә едәчәјик.

МӘКТӘБӘГӘДӘР ЈАШЛЫ УШАГЛАРЫН ИЧТИМАИ ТӘРБИЈӘСИ ВАЧИБ МӘСӘЛӘДИР

Мүшавирәдә Учар рајонундакы 3 нөмрәли ушаг бағчасынын мү-дир Р. Һачыјева, Азәриттифагы шәбә рәиси А. Агајев, Кәнд Тәсәр-рүфаты Назиријинин ишчиси Ә. Аббасов вә башгалары чыхыш едә-рәк мүзакирә олунап мәсәлә илә әлағәдар көрүлмүш вә көрүләси тәд-бирләрдән данышдылар.

Р. Һачыјева јолдаш деди ки, бизим бағчада үч груп вардыр. Бу группларда 70 ушаг тәрбијә алыр. Ушагларын ичтиман тәрбијәси һәми-шә диггәт мәркәзиндәдир. Мәһз бу сәһәдә газандығымыз нәилијјәт-ләрдән дејил, рајонумузда һәлә дә һәлл едилмәмиш бир нечә мәсәлә-дән данышмаг истәјирәм. Әввәлән, бағчаларын әрзагла тәмин олу-масы барәдә. Әрзагларын бағчаја дашынмасы һәлә дә мәркәзләшмә-мишдир. Күндә бир ишчини әт, сүд, чөрәк вә с. әрзаг даһынча көп-

дәрмәҗә мәчбур олуруг. Ону да гејд едим ки, нормада көстөрүк арзагларын һамысыны ала билмирик. Мејвә-тәрәвәз мә'мулатыны иш надир һалларда әлдә едирик. Һалбуки бағчанын јахынлығында мејвә-тәрәвәз совхозу вардыр. Јахшы олар ки, совхозлар мејвә вә тәрәвәз алынмасында бизә көмәклик көстөрсинлар. Бизимлә мүгавилә бағчылар.

Икынчи мәсәлә ушагларын ојунчагларла тә'мин едилмәси сифиндә гаршыја чыхан чәтинликләрлә алагәдардыр. Рајонун мәктәб-синда мүвафиг ојунчаглар јохдур. Хүсусән һәрәкәтли, сүжетли ојунлар үчүн топ, ип, һалгалар, гурашдырма материаллары, спорт ојунлар үчүн ојунчаглар ала билмирик. Физики аваданлыгдан ишә ишәнишмага дәјмәз. Рајонда елә бир идарә јохдур ки, она һәјәтјанын сифиндә үчүн физики аваданлыг дүзәлтмәји сифариш верәк. Группара мәктәб, резин, мәхмәр ојунчаглар вермәҗә мәчбур олуруг. Бу ишә ушагларын зөвгүнү охшамыр, онлары разы салмыр.

Азәриттифагын шә'ба рәиси А. Агајев јолдаша сөз верилир. О дејир: һәмишә олдуғу кими, 1977-чи илдә дә Маариф Назирлијини сифариши илә Азәриттифагын идарә һејәти бағчалары арзаг вә мәктәб-синда мүвафиг ојунчагларла тә'мин етмәк үчүн хүсуси фонд ајырыб. Бу фонддан нечә истифада едилмәси мүнтәзәм сурәтдә нәзәрдән кечирәк мәктәбгәдәр тәрбијә мүәссисәләринин еһтијачынын өдәнилмәсинә гајғы артырылыр. Бу јахынларда Зағатала, Товуз, Гусар вә диғарә рајонларын бир сыра мүәссисәләриндә тә'минат ишә јохланмышдыр. Јохлама заманы мүәјјән едилән һөгсанларын арадан галдырмаг үчүн тәдбирләр көрүлүр. Мән мүшавирә иштиракчыларыны бир сифиндә әмин едирәм ки, һөгсан вә тәклифләри чидди сурәтдә нәзәрә алыр. Мәктәбгәдәр тәрбијә мүәссисәләринин еһтијачыны өдәмәк үчүн миндән каләни әсиркәмәјәчәјик.

Республика Кәнд Тәсәррүфаты Назирлијинин нүмајәндәси Ә. Басов јолдаша сөз верилир. О дејир: мүвәффејијәтләр чохдур. Ләкин гејд етмәк лазимдыр ки, сон илләрдә мәктәбгәдәр тәрбијә мүәссисәләринин тикинтисинә хејли вәсәнт ајрылмасына бахмајараг, бир чә рајонларын кәнд тәсәррүфаты идарәләринин рәисләрини һәлә дә ишә ләнк кетмәси нараһат етмир.

Колхозларарасы тикинти идарәләри 1976-чы илдә тикинти планыны 79 фанз јеринә јетирибләр. 1975—1976-чы илләрдә колхозлар арасынын гәрары илә республиканын иттисади чәһәтчә зәиф олан колхозларында (18 рајонда) иттифаг сығорта фонду һесабына 45 мәктәбгәдәр тәрбијә мүәссисәси дә пионер дүшәркәси тикинтиси үчүн 2 миллион манат вәсәнт ајрылмышдыр. Сығорта фонду һесабына ајрылмыш вәсәнтдән һазырда 21 объектдә тикинти-гурашдырма ишә апарылыр. Лакин Имишли, Кәдәбәј, Чәбрајыл, Һадрут рајонларында ајрылмыш вәсәнтдән һәлә дә истифада едилмир. Бүтүн бу һөгсанлар арадан галдырмаг үчүн назирлик мүвафиг тәдбирләр көрүр.

Мөвсүмү ушаг бағчалары вә көрпәләр евләрини даимиси илә етмәк үчүн 1976—1980-чы илләрдә республиканын 4 мин јерлик мәктәбгәдәр ушаг мүәссисәләринин тикинтиси нәзәрдә тутулмушдур. Бу һәлә дә һөгсанлар өзүнү көстөрир. Назирлијин нүмајәндәләри сон илләрдә Жданов, Шамхор, Фүзули, Ханлар, Ағсу, Агдаш вә башга рајонларда мөвсүмү ушаг бағчаларынын ачылмасы вәзијәтини јохлаткән мә'лум олмушдур ки, белә мәс'ул ишә һәлә дә бә'зи колхоз рәисләри чидди мүнәсибәт бәсләмирләр. Одур ки, назирлик һәмин мәс'уллары да арадан галдырмаг үчүн бу күнләрдә коллекијада мәсәлә әзәзләкәзә едәчәкдир.

Назирлик мөвчуд олан чәтинликләрә бахмајараг, партија вә һәмәтин мүвафиг гәрарларындан ирәли калән вәзифәләри бундан сонра да дөимәдән һәјәтә кечирәчәкдир.

ҲАЗЫРЛЫГ СИНИФЛӘРИ ҮЧҮН ПРОГРАМ МАТЕРИАЛЛАРЫНЫН ПЛАНЛАШДЫРЫЛМАСЫ

А Н А Д И Л И

1-чи дәре — Ушаглар вә онларын нитг илә танышлыг. Мүәллимни ушаглар-
да ушагларын јолдашлары илә таныш
лмасы.

Әшја шәкилләри үзрә мусәһибә әса-
һида һәр бир ушагын һечә данышмасы,
нитг сәсләрини вә сөзләри һечә төләффүз
лмәси үзәриндә мусәһибә.

Нитг сәсләрини төләффүзү процесин-
и јол верилән һөгсәһларын һесаба
алынамасы.

Јашлылар вә јолдашларла һезәкетли
дәһримәг үзрә чалышмалар. Јашлыла-
ра вә јолдашларла мурәһиәт етмәк, он-
лары дикләмәк, ләһизм кәлдикдә кү-
һәштә кетмәк гәјдәси вә с.

2-чи дәре — Нитг һөгсәһларынның һе-
саба алынамасы. Нитг сәсләрини тө-
ләффүзү процесиндә јол верилән һөг-
сәһларын һесаба алынамасы. Онларын
тарактериндән асылы оларәг арадан
галдырылмасы үчүн тәдбирләрин мурә-
һиләшдирилмәси. Серија шәкилләр
әсәһиндә күн рәһимини мәһимәһилә-
һи үзрә мусәһибә. Бу процесдә јашлы-
ларла вә јолдашларла һезәкетли мунәси-
бәтин тәрбијә едилмәси.

3-чү дәре — Нитгин сәс мәдәһијјәти
үзәриндә иш. Сөзләрин әһвәлиндә вә
ахырында самитләрин ајрылмасы. А.
Сәһһәтин «Гарангуш балалары» ше'ри-
нин охунмасы.

Нитгдә әһизләјичи сөзләрин (әһизим,
чаным, чијәрим, гушчугаз, көрпәһијәз,
аначан, бачычыгазым, баласы вә с.) иш-
ләдилмәси илә танышлыг.

Ушагларла нитгдәки гүсурларын әјрә-
дилмәси.

4-чү дәре — Нитгин сәс мәдәһијјәти вә
китаб үзәриндә иш. Сөзләрин ортасында
һант вә һанитләрин ајрылмасы. М. Се-
һидзәдәһин ушагларла таныш ше'рләрдән
һбәрәт китабы (мәсәлә, «Улдузлар сә-
һәләһи») илә танышлыг. Кичик һарча-
ларын коллектив әзбәрләһмәһи.

Ушагларын төләффүзүндәки гүсурла-
рын дүзәлдилмәси үзрә иш.

5-чи дәре — Шакирдләрин нитгини
һикһишафы. Әһизләјичи чаларлығы олан
сөзләрдән (көрпә — көрпәһи — көрпәһи-
јәз вә с.) нитгиндә һстифадә етмәһи әј-
рәтмәк мөгсәһидә мүәллимни бәһин һар-
чалардан һүмунәләр охумасы вә ди-
дактик ојунун төһкили, «Гогал» һағы-

лығын мүәллим тәрәһиндән һағыл
едилмәһи. Һағыла һид сәһија шәкиллә-
рин һәмәһи илә мәһмунунун ушаглар
тәрәһиндән коллектив шәкилдә төһра-
ләһмасы вә сәһһәләшдирилмәһи.

6-чы дәре — Нитгин сәс мәдәһијјәти
вә төләффүз гүсурларынның дүзәлдил-
мәһи. АН һечәһиндә сәсләрин ајрылмасы
вә дүзкүн төләффүзү.

Кичик һәһили, һарағлы таһмачаларын
охунмасы, әзбәрләһмәһи вә чавәһини
таһылмасы.

Ушагларын нитгиндә ашһар едилмәһи
төләффүз гүсурларынның арадан галды-
рылмасы үзрә иш.

7-чи дәре — Нитг сәсләрини ајрыл-
масы, төләффүз гүсурларынның дүзәл-
дилмәһи; әт, ад, уи һими сөз-һечәһарда
сәсләрин сыра илә дәһилмәһи, сөз-һечә-
ларын тутушдурулмасы.

Ушагларын нитгиндәки төләффүз гү-
сурларынның әјрәһилмәһи вә онларын
арадан галдырылмасы үзрә иш.

8-чи дәре — Нитг сәсләрини ајрыл-
масы вә төләффүз гүсурларынның дүзәл-
дилмәһи; то, ту, до-ду, һү вә с. һечәһар-
да сәсләрин сыра илә дәһилмәһи; сәслә-
рини һәр бирини төләффүзү үзрә
мәһи. Онларын муһаһиғ кәртчәһаларла
(һанитләр тырмызы, һанитләр көј; 5X3
см өлчүһиндә) һфадә едилмәһи. Кәртчә-
һаларын јерини дәһиһмәһилә онларын
охунмасы вә тутушдурулмасы.

Нитгдә төләффүз гүсурларынның аш-
һар едилмәһи вә арадан галдырылмасы
үзрә иш.

9-чу дәре — Нитгин сәс мәдәһијјәти вә
рабитәли нитгин һикһишафы үзрә иш;
д—т, з—с, ш—с, р—ј, р—л вә с. һими
һарышдырылан сәсләрин ајдын төләффү-
зү вә фәргләһдирилмәһи үзрә иш. Буһ-
ларла әләғәһар ушагларын нитгиндәки
гүсурларын ашһара чыһарылмасы вә
арадан галдырылмасы үзрә иш.

Сәјмачаларла вә әләһчәһи һәғмәләр-
ла (мәсәлә, «Әһил-бәһил», «Иһа-һиһә»,
«Мән дә-мән дә», «Вәһовшә» вә с.) та-
һиһиһиһи (Т. Елһини «Һәғмәләр, һағыл-
лар, лајдалар» китабы вә с. мәһбәләр
үзрә).

10-чу дәре — Нитг сәсләрини ајрыл-
масы вә нитг мәдәһијјәти үзрә иш. Сөз-
ләрдән сәсләрин ајрылмасы, онларын
һант вә ја һанит олмасының мурәһиләш-
дирилмәһи.

арын фэрглэндирилмэси. Сантлэр вэ алларын һеча җарадычы ролу һаггында садэ (терминсиз) ма'луматын веридмэси. Л. Толстојун «Ушаг һекајалары» кита. ы үзрә иш. Китабла танышлыг. Ондан «Горхулу һејванлар» һекајасынын охунмасы. Һекаја үзрә садэ шәклин чәкилмэси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

21-чи дәрә — Әлифба тә'лими. Сантлэрин һеча (сөз) җарадычы ролу. м, о, с, антлэри илэ танышлыг. Ондарын фэрглэндирилмэси үзрә кәсмә әлифба илэ мәшг. а, у, ы, о, антлэринин чап һәрфләрлэ җазылмасы. Сантлэрин һеча вэ сөз җарадылмасында ролунун баша салынмасы.

Әтрафданы адамлар вэ җолдашларла мәдәни үнсijjәт үзрә мәшг. Нөзакәтлэ мураҗиәт етмәзин формалары (бујурун, хатһин едирәм, үзр истајирәм, изин берип, бағышлајым, зәһмәт олмаса вэ с.).

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

22-чи дәрә — Н һәрфи (сәси) нитг инкишафы. Н һәрфи (сәси) илэ танышлыг. Оун җазылмасы. Сөзләрдаки һәрфлэрин (а, у, ы, о, н) чап шрифтлэ җазылмасы үзрә мәшг.

Ғыса сөзлэрни (апа, ата, ун, он, от) сәс тәһлили вэ онларын мувафиг һәрфләрлэ ифадә олунмасы үзрә кәсмә әлифбанын нөмәји илэ мәшг.

«Паркда (бағда, бағчада) нә көрдүнүз» суалына әсасән мушаһидә олунмушларын хатырланмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

23-чү дәрә — Т һәрфи (сәси) нитг инкишафы. Т һәрфи илэ танышлыг. Оун җазылмасы. Өҗрәнилмиш һәрфләр даирәсиндә садэ сөзлэрин чап һәрфләрлэ җазылмасы үзрә мәшг.

Һәрәкәт билдирән сөзлэрин ма'на чаларлыгынын фэрглэндирилмэси (җарпаҗар саралыр, саралды, саралыб, сарала, чаг, саралар; күлүмсәјар, күлүр, гәһ-гәһ чәкир; јејир, гачыр, јортур, шүтүјүр, шыгыјыр вэ с.).

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы.

24-чү дәрә — Өҗрәнилмиш һәрфләр үзрә мәшг, китаб үзәриндә иш. а, у, ы, о, н, т һәрфлэринин (сөслэринин) фэрглэндирилмэси үзрә мәшг. Һәмни һәрфләрлән истифадә етмәклә садэ сөзлэрин чап һәрфләрлэ җазылмасы. «Турп» нағылы. Китабын мүәллим тәрәфиндән охунмасы. Ушагларын она бахмалары. Төрәвәз биткилэри һаггында тапмачаларын дејилмэси вэ чавабынын тапылмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

25-чи дәрә — Д һәрфи (сәси) лүгәт еһтијатынын зәнкинләндирилмэси. Д сәсинин теләффүзү оун т сәсиндән фэрглэндирилмэси үзрә мәшг. Д һәрфинин чап шрифтләрлэ җазылмасы, тәркибиндә һәмни һәрфин олдуғу сөзлэрин кәсмә

әлифба илэ дүзүлмэси вэ һеча чәдвалы үзрә мәшг.

Төрәвәз биткилэринин адлары, онларын рәнки, формасы, дады, һансы һиссәсинин дејилмэси, онлардан нәјин нә вахт вэ нәчә һазырланмасына даир сөзләр һесабына лүгәт еһтијатынын зәнкинләндирилмэси. (Натурал төрәвәз вэ әш-ја шәкиллэри әсасында).

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

26-чы дәрә — Р һәрфи (сәси), нитгдә фе'лин ишләдлмэси. Р һәрфи (сәси) илэ танышлыг. Р сәсинин теләффүзү, оун башга сөсләрлэ (ј, а вэ с.) гарындырылмасы һәллэри үзрә мәшг. Р һәрфинин чап шрифтлэ җазылмасы. Тәркибиндә р һәрфинин олдуғу садэ сөзлэрин кәсмә әлифба илэ дүзүлмэси вэ җазылмасы үзрә чалышмалар.

Пајызын әләмәтлэри үзрә мусаһиба. Фе'ллэрин шәхсә көрә дејишмэси үзрә пратик иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

27-чи дәрә — Әлифба тә'лими үзрә төк-рар вэ мөһкәмләндирмә. Лүгәт еһтијатынын зәнкинләндирилмэси. а, у, ы, о, антлэри илэ дүзәлән ачыг һечаларын чәдвал үзрә мүәјјән мөвгәдән охунмасы. Иниһечалы сөзлэрин һечаларла охунмасы үзрә кәсмә әлифба илэ иш. Садэ сөзлэрин чап һәрфләрлэ җазылмасы.

Лүгәт еһтијатынын зәнкинләндирилмэси үзрә әввәлләр апарылмыш ишлэрин мөһкәмләндирилмэси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

28-чи дәрә — 7 нојабр бајрамы, китаб үзрә иш. 7 нојабр бајрамы илэ әлагәдар шәкилләр вэ кәзинти әсасында мусаһибә. Бајрама анд мүәјјән марағлы мәтнин мүәллим тәрәфиндән охунмасы. Мүәлли-мин суалларына әсасән ушагларын нағыл етмәлэри. 7 нојабра һәср олунмуш ше'рин әзбәрләнмэси.

Н. Ходзанын «Октябрјатлара Ленин һаггында» китабына бахмаг, оун охунмасы, сәһнәләндирилмэси, ше'рин әзбәр охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

29-чү дәрә. Гираәт техникасы вэ раби-тали нитгян инкишафы үзрә иш. Ачыг һечаларда вэ онлардан ибарәт сөзләрдә һәрфлэрин јерини дәјикимәклә охумаг үзрә мәшг. Һәрфлэри дәјишмәклә сөз җарадычылығы үзрә мәшг. Сөзләрдә кур-гунун көзләнидмэси.

«Биз сәһәрчијә кечә һазырлашдыг» мөвзусунда (бинанын бәзәнмәси, кејим, чыхышларын һазырланмасы вэ с.) мусаһибә әсасында һевајенин гурулуб нағыл еһидмэси, ојунун кечирилмэси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

30-чү дәрә — Гираәт вэ јазы техникасы үзрә җардышларын мөһкәмләндирилмэси. Нитгдә сифәтләрдән истифадә. Кәсмә әлифба илэ өҗрәнилмиш һәрфләр

даирәсиндә сөzlәрн дүзүлмәсн вә чап һәрфләрлә җазылмасы үзрә мәшг.

Нитгдә әсиһәнн рәнкннн вә формасын билдирән сифәтләрдән истифадә едилмәсн.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

31-чн дәрә—J һәрфи (сәсн). Нитгдә сифәтдән истифадә. J һәрфи (сәсн) илә танышлыг. J. сәсннн тәләффүзү, җазылмасы, тәркибиндә онун олдугу һечә вә сөzlәрнн охунмасы вә җазылмасы үзрә мәшг.

Нитгдә сифәтин ишләnmәсн үзрә мәшг: форма, рәнк, дад, иҗ, бөлүклүк вә с. билдирән сифәтләр. Антоним сифәтләр: һундүр—алчаг, нодәк—узун, дар—кән, кечә—күндүз, исти—соҗуг вә с.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

32-чн дәрә — Л һәрфи (сәсн) нитг иш-кишафы. Л һәрфи (сәсн) илә танышлыг. Л сәсннн тәләффүзү, онун р, j сәсләрн илә җарышдырылмасы һалларына җаршы мұбаризә. Л һәрфиннн җазылмасы. Тәркибиндә л һәрфиннн олдугу сөzlәрнн охунмасы вә җазылмасы үзрә мәшг.

Вәтәнимн һаггында ше'рләр вә һекә-җөләрнн олдугу нитаблара бахмаг. Бир һечә бәднн парчаннн мұаллим тәрәфиндән охунмасы. Илүстрасиҗалар үзрә чүмләрннн гурулмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

33-чү дәрә — Өҗрәнилмиш һәрфләрнн (сәсләрнн) тоқрары. Китаб үзрә иш. Өҗрәнилмиш һәрфләрнн җазылмасы, ачыг вә гапалы бир-икн һечалардан ибарәт сөzlәрнн һәмә алифба илә дүзүлмәсн үзрә мәшг.

А. Гаҗдарын «Һәрби сирр һаггында һагыл» нитабы илә танышлыг. Мұаллимнн охулуғу парчаннн һагыл едилмәсн.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

34-чү дәрә—Ш һәрфи (сәсн). Лүгәт үзрә иш. Ш һәрфи (сәсн) илә танышлыг. Ш сәсннн с сәснндән фәргләндирилмәсн. Һәрфинн җазылмасы, тәркибиндә һәмнн һәрфинн олдугу сәдә сөzlәрнн дүзүлмәсн һәрфләрнн җенидән дәҗишмәсн илә җени мә'наым алынмасы, сөzlәрнн охунмасы үзрә мәшг.

Ура. Тут кимн сөз—нидаларын охунмасы вә нитгдә ишләnmәсн үзрә мәшг.

Иһсанларын әхлагн кәҗфиҗәтләрннн характер хусусиҗәтләрннн җиҗмәтләнди- рән сөzlәрнн нитгдә дахил едилмәсн. Бу сөzlәрнн мә'на чаларлыгы (җочаг-җорхаг, төһбәл—чалышган, аһначыг—хәсис, көзүтох—ачкөз, әдәләтли—әдәләтсиз, сәбирли—һәмсаләсиз вә с.).

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

35-чн дәрә — Ш һәрфи (сәсннн) мөһ-кәмләндирилмәсн. Нитгдә фе'лләрдән истифадә. Сөzlәрнн сәс-һәрф төһлили. Сөzlәрнн чап һәрфләрлә җазылмасы, кәсмә алифба илә дүзүлмәсн вә охунмасы үзрә мәшг.

Мұаллимнн охулуғу бәднн парчаннн әсәснндә ушагларын иһсанларын һәр- кәтләрннн җиҗмәтләндирилмәсн. Лүгәт—лүгәт, атыр—атылыр, чалыр—чалы- ныр, җазыр—җазылар, чәкир—чәкир- кимн фе'лләрдән истифадә етмәклә чәд- дөләрнн тәркиби.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

36-чы дәрә—С һәрфи (сәсн). Бәднн үзәрнндә иш. С һәрфи илә танышлыг. С сәсннн тәләффүзү, онун ш сәсн илә гу- тушдырулмасы. Бу сәсләрнн җарышды- рылдыгы һалларын арадан галдырылмасы, кәсмә алифба илә сөzlәрнн дүзүл- мәсн, онларын охунмасы үзрә мәшг.

«Икн ачкөз аҗы баласы» һагыл. Һа- таба бахмаг, онун охунмасы, илүстра- сиҗалар үзрә һагылданы персонажларнн танышмасы вә онларнн нитгннн җенидән чалландырылмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

37-чн дәрә — Әлифба тө'лими. Раб- тәли нитгнн иш-кишафы. Өҗрәнилмиш һәрфләрнн ишләндиҗи сөzlәрнн кәсмә алифба илә дүзүлмәсн, бир һәрфнн дә- јишмәсн илә җени сөзүн җарадылмасы, охунмасы вә чап һәрфләрлә җазылмасы үзрә мәшг.

Һагыл едәркән ушагларын ифадә ет- биләчәкләри диалоглу бәднн әсәрләрдән дилләнилмәсн (мұаллимнн охусу вә грам- мафон валларындан истифадә етмәклә).

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

38-чн дәрә—Х һәрфи (сәсн). Раб- тәли нитгнн иш-кишафы. Х һәрфи илә таныш- лыг. Тәркибиндә х сәсннн олдугу һечә вә сөzlәрнн сәс-һәрф тәркибиннн төһ- лили, онларын кәсмә алифба илә дүзүл- мәсн, охунмасы, сәдә сөzlәрнн җазыл- масы үзрә мәшг.

Мұаллимнн рәйбәрлиҗи алтында итә- јән мөвзу үзрә диалогун төртиби. Дәдә мәзмунлу диалогун алынмасы үзрә мәшг.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

39-чү дәрә—Әлифба тө'лими. Раб- тәли нитгнн иш-кишафы. Х һәрфиннн (сәсннн) мөһкәмләндирилмәсн. Өҗрәнил- миш һәрфләр даирәсиндә фонетик төһли- гиразәт вә җазы техникәснннн иш-кишафы етдирилмәсн үзрә мәшг.

Сөzlәрдә бургулуз кәзләнилмәсн. «Бизим аһләмиз» мөвзусунда һагыл ет- мән (Аһлә үзвләри, онларын һәр бириннн мәшгулиҗәти, аһләдә вәзифә бәлкүс, өҗләнчә истирахәт вә с.) Мөвзу илә аһ- гәдар Т. Елчиннн «Чан нөнәм», Һ. Зә- җаннн «Мөһним бабам», И. Сәфәрлиинн «Аһа» вә с. әсәрләрдән истифадә етмәклә, сүҗетли-родлу оҗулар кәтирмәк.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

40-чы дәрә — М һәрфи (сәсн). Китаб үзәрнндә иш. М һәрфи (сәсн) илә та- нышлыг. Онун тәләффүзү, җазылышы, һә-

ча ва сөз дахилинда ишләнмәсн, онларын охунмасы ва җазылмасы.

Сада шәкилләра уҗуш кәдән кичик чүмләларын охунмасы.

Ушагларын кәтирдиләри ва мӯәллимн әлдә етдиҗи табигәтә анд итаблара бахылмасы, онларын мӯәллим тәрәфиндән охунмасы, кичик парчаларын әзбәр-дәнмәси, танмачалар үзрә мәшг.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

41-чи дәрә — Әлифба тә'лими. Нитг икишәфә. М һәрфинин (сәсинин) мөһкәмләндирилмәси, өҗрәнилмиш һәрфләр (сәсләр) дәирәсиндә гираәт ва җазы техникасынын икишәф етдирилмәси. «Мәним дәрә шәҗәрәм», «Бизим мәктаб» мәвзусунда һекајәнин тартиби. Нитгдә кургулу сөзларын ишләдилмәси (Алма, тикмә, сүзмә, әкин, җарма ва с. кими сөзләрдә кургунун җеринин дәјишмәсинә ушагларын диггәтинин чөлб едилмәси).

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

42-чи дәрә — Гираәт ва җазы техникасынын көһкәмләндирилмәси. Китаб үзрә иш. өҗрәнилмиш һәрфләр (сәсләр) дәирәсиндә гираәт ва җазы техникасы үзрә мәшг. Самитләрин јанашы кәлмәдиҗи мүхтәлиф һека таркибли сөзларын охунмасы.

Ш. Перронун «Гырмызы папаг» нагылынын мәтнн үзрә иш. Диалогларын тәшкили. Ифадә ва сөзларын мәнасынын ачылмасы, сәһнәләшдирмә ва с. Нитгдә һәмчинс үзәлу чүмләләрдән истифадә.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

43-чү дәрә — И һәрфи (сәси). Нитгин ифадаләлиҗи үзрә иш. И һәрфи илә танышлыг. Таркибиндә онун олдугу һека ва сөзларын сәс-һәрф таркиби, онларын кәсмә әлифба илә дүзүлмәси, охунмасы ва җазылмасы үзрә мәшг. Нитгин ифадаләлиҗи үзәриндә иш. һәмчинс үзәләри садалаҗаркән дүзкүн интонасијанын көзләнилмәси, мүхтәлиф нөз чүмләләрин сонунда сәсин ашагы салынмасы ва галдырылмасы. Әдәби нитг нүмунәләринин динләнилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

44-чү дәрә — И һәрфинин (сәсинин) мөһкәмләндирилмәси. Таркибиндә и һәрфинин (сәсинин) олдугу һека ва сөзларын сәс-һәрф таркибинин тәһлили. И сәсинин төләффүзү ва ону ифадә едән һәрфин җазылмасынын тәкмилләшдирилмәси. Инсанын һәрәкәтинә ва нитгинә анд сөзләр һесабына лүгәт еһтијатынын әәкинләндирилмәси. Ини самитян јанашы кәлдиҗи сөзларын җазылмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

45-чи дәрә — Ә һәрфи (сәси). Китаб үзрә иш. Ә һәрфи (сәси) илә танышлыг. Ә-нин төләффүзү ва җазылышы, таркибиндә онун олдугу сөзларын кәсмә әлифба илә дүзүлмәси, охунмасы ва җазылмасы үзрә мәшг.

Нитгдә һәмчинс үзәлу чүмләларын ишләдилмәси. Белә чүмләләрдә фасилә ва интонасијанын көзләнилмәси үзрә иш. Тәрәвәз ва мејваләр һаггында китабча, јанылтмачалар үзрә иш (Т. Елчинин «Шәкерим, дузум» китабы, башга китаблар, «Көҗәрчин» журналы).

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

46-чы дәрә — Ә һәрфинин (сәсинин) мөһкәмләндирилмәси. Рабитәли нитгин икишәфә. Ә һәрфинин сөзүн өвәлиндә, ортасында, ахырында ишләндиҗи ва кечилмиш һәрфләр дәирәсиндә сөзларын җазылмасы ва охунмасы үзрә мәшг. Јахшы дөшәнмиш отаг шәкли асасында һекаја гуруб нагыл етмәк. Ев әһјаларынын адларынын сөјләnmәси ва онларын һәр бири илә керүләчәк ишин тәсири үзрә иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

47-чи дәрә — В һәрфи (сәси). Рабитәли нитгин икишәфә. В һәрфи (сәси) илә танышлыг. В-нин җазылышы ва төләффүзү үзрә иш. Онун Ф сәсиндән фәргләндирилмәси. Таркибиндә в сәсинин олдугу сөзларын сәс-һәрф тәһлили. Сада сөзларын охунмасы ва җазылмасы үзрә мәшг. Ән сәсини ојунчаг һаггында һекајәнин тартиби. Ојунчаглар һаггында шәрһләрин әзбәрләnmәси. Мӯәллим тәрәфиндән мараглы һекајәләрин охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

48-чи дәрә — Әлифба тә'лими. Лүгәт үзрә иш. В һәрфинин (сәсинин) мөһкәмләндирилмәси үзрә иш. Мүхтәлиф һека таркибли, о чүмләдән әввалиндә ва ахырында ики самитин ишләндиҗи сөзларын охунмасы үзрә мәшг. Ушагларын һазырлыг имканларыны өҗрәнмәк мәгсадилә сәрбәст рәсметмә.

Сөзларын чохмәналыгынын ән сада һаллары (рәнк ва форма үзрә). Белә сөзләрдә чүмләларын тартиби. Бәдин парчаларла чохмәналы сөзларын үзәриндә мұшаһидә.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

49-чү дәрә — З һәрфи (сәси). Нитг икишәфә. З сәсинин төләффүзү, онун с сәсиндән фәргләндирилмәси, з һәрфинин җазылмасы. Таркибиндә з һәрфинин олдугу сөзларын җазылмасы ва охунмасы үзрә мәшг. Ахырында З сәсинин ишләндиҗи сөзларын төләффүзү үзрә хусуси иш. Самитләрин јанашы ишләндиҗи сөзларын сәс тәһлили. Сөзларын чохмәналыгы үзрә иш.

Нитгдә һәмчинс үзәлу чүмләләрдән истифадә етмәјин өҗрәдилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

50-чи дәрә — Әлифба тә'лими. Нитг мәдәнијәти үзрә иш. З сәсинин (һәрфинин) мөһкәмләндирилмәси үзрә мәшг. Таркибиндә З сәсинин олдугу сөзларын

табылмасы və кəсмə алифба ilə дүзүлмəsi, һәрфләрini јерини дəјишдирмəклə, һәрфи кəтүрмəк və əлавə етмəндə јени сөзлəрин алынмасы үрə мəшг. Үч һечадан ибərəт сөзлəрин (тамаша, шамама, мəсала, сарым, Халидə və с.) сəс тəһлили.

Јазыја һазырлыг. Рəсмəтмə, штрих-лəмə.

Нитгдə нəзакəтчилиг билдирən сөзлəрин ишлəдилмəsi, Мүəллимин нəзакəтчилијə дəир бəдин парчалар охумасы.

Нитг нөгсанларыннын арадан галдырылмасы үрə иш.

51-чи дәрс — Г һәрфи (сəси). Рəбитəли нитгин иницишaфы. Г һәрфи (сəси) илə танышлыг. Г һәрфинин јазылмасы. Тəркибиндə г һәрфинин олдугу сөзлəрин јазылмасы və охунмасы үрə мəшг. Дəрд һечали сөзлəрин (сəлиғəли, нанəсилə və с.) сəс тəһлили. Һечə чəдвəли үрə иш.

Јазыја һазырлыг. Мүхтəлиф нəв штрихлəмөлəр.

Əввəли верилмини мəвзу үрə нагыл-əтмə.

Нитг нөгсанларыннын арадан галдырылмасы үрə иш.

52-чи дәрс — Əлифба тə'лими. Китаб үрə иш. Г. һәрфинин (сəсинин) мəһкəмлəндирилмəsi. Ичəрисиндə Г сəмитинин олдугу сөзлəрин сəс-һəрф тəркибинин тəһлили. Г сəмитинин тəлəффүзү və јазылышы үрə мəшг.

Х. Əлибəјянин «Ногул» китабы илə танышлыг. Ондан мүəјјəн парчаларын охунуб əзбəрлənмəsi.

Нитг нөгсанларыннын арадан галдырылмасы үрə иш.

53-чү дәрс — Ғ һәрфи (сəси). Лүгəт үрə иш. Ғ һәрфи (сəси) илə танышлыг. Оун јазылмасы və тəлəффүзү үрə иш. Ичəрисиндə ғ сəмитинин олдугу сөзлəрин сəс-һəрф тəркибинин тəһлили.

Јазыја һазырлыг; алма və армуд шəкиллəринин чəкилиб штрихлənмəsi.

Əксəм'налы сөзлəр. Бу сəһədə практик аналəјиш. Нитгдə əксəм'налы сөзлəрдəн истифадə.

Нитг нөгсанларыннын арадан галдырылмасы үрə иш.

54-чү дәрс — Əлифба тə'лими. Нитг иницишaфы. Ғ сəмитинин тəлəффүзү və јазылышынын мəһкəмлəндирилмəsi үрə иш.

Јазыја һазырлыг; агач və јарпаг шəкиллəринин чəкилиб штрихлənмəsi.

«Виз гушлары нəчə дилəјирик» мəвзусиндə һечəјə гуруб нагыл етмəк үрə мəшг. Гышлəјан гушлар һатгындə шəрлəрин мүəллим тəрəфиндəн охунмасы və əзбəрлəдилмəsi.

Нитг нөгсанларыннын арадан галдырылмасы үрə иш.

55-чи дәрс — Əлифба тə'лими. Нитг иницишaфы. Əјрəнилмини һəрфлəрин (сəслəрин) мəһкəмлəндирилмəsi үрə иш. Һəрфлəрин (сəслəрин) фəрглəндирилмəsi. Ондарын јазылмасы və тəлəффүзү. Кəсмə əлифба илə һəмин һəрфлəрдəн һеч

чаларын, сөзлəрин дүзүлмəsi və сүрмасы. Һечə чəдвəли үрə иш.

Шəкирдлəрин сүнəтлən шəкиллəр кəсиндə тəртиб етдиклəри һечəјəлəрини дүзүм дəвһəсиндə дүзүлмəsi və охунмасы.

Сөзлəрин мə'чəзи мə'на дашылмасынын əн сəдə һалларыннын баша салынмасы (гызыл гашыг — гызыл пəјыз, гымыл гызыл гəлбə və с.).

Нитг нөгсанларыннын арадан галдырылмасы үрə иш.

56-чы дәрс — Əлифба тə'лими. Китаб үрə иш. Əјрəнилмини һəрфлəрин (сəслəрин) мəһкəмлəндирилмəsi. Сəслəрин тəлəффүзү, фəрглəндирилмəsi, һəрфлəрин јазылышы, сөзлəрин кəсмə əлифба илə дүзүлмəsi və охунмасы сөзлəрин və сəдə чүмлəлəрин мүəллим диктəсинə əсəсəн јазылмасы үрə мəшг.

Бəдин парчаларын охунмасы və шəкирдлəрин һəмин парчалардан мə'чəзи мə'надə ишлənən сөзлəри тапмалары.

Тапмача китаблары илə танышлыг (Азəрнəшр, 1964, «Елм» нəшријəти, 1971). Тапмачаларын мүəллим тəрəфиндəн охунмасы, онларын чəвəбыннын табылмасы və əзбəрлənмəsi.

Нитг нөгсанларыннын арадан галдырылмасы үрə иш.

57-чи дәрс. Е һәрфи (сəси). Нитг иницишaфы. Е һәрфи (сəси) илə танышлыг. Е сəмитинин јазылышы və тəлəффүзү, онун ə сəминдəн фəрглəндирилмəsi тəркибиндə һəмин һəрфлəрин олдугу сөзлəрин кəсмə əлифба илə дүзүлмəsi, ə вə е һəрфлəринин бир-бирини əвəз етмəsi илə мə'нанын дəјишмəsi (əт — ет, əл — эл, əлə — елə, бəлə — бөлə və с.).

Тəркибиндə һəмин һəрфлəрин олдугу сөзлəрин, рəбитəли мəтнин охунмасы үрə мəшг.

Ушəглəрə таныш китаблардан гымыл тəбиғəт дəир тапмача və шə'рлəрини əзбəр əјрəнчлмəsi.

Нитг нөгсанларыннын арадан галдырылмасы үрə иш.

58-чи дәрс. Əлифба тə'лими. Нитг иницишaфы.

Е сəмитинин тəлəффүзү və јазылышынын мəһкəмлəндирилмəsi үрə чалымалар və дидактик оунылар. Сəдə чүмлəлəрини və кичик мəтнин охунмасы. Мүхтəлиф формалы јарпаг шəкиллəринин чəкилмəsi və рəнилənмəsi.

Ғаршылыг билдирən амма, анчəг, бөлүшдүрмə билдирən јə, јə дə бəғлəјишчəларыннын чүмлə ичəрисиндə ишлəдилмəsi. Нумунə əсəсиндə вə мүстəгил чүмлə тəртиб етмəк.

Нитг нөгсанларыннын арадан галдырылмасы үрə иш.

59-чу дәрс. Əлифба тə'лими. Лүгəт үрə иш. Əјрəнилмини һəрфлəрин мəһкəмлəндирилмəsi. Сəслəрин фəрглəндирилмəsi, мүхтəлиф сөзлəрдə, сөзүн мүхтəлиф јерлəриндə ишлəдилмəsi, кəсмə əлифба илə дүзүлмəsi, охунмасы və јазылмасы үрə мəшг.

Үч бечалы сөздөри, ичтик мәтнин охунмасы. Мүхтәлиф Јарнаг шәкилләринин чәчилиб штрихләnmәси.

Ғыша даир сөзләр (гар, гартопу, гар-адамы, гарлы, жагыр, учур, ҫырла-иыр, соврулур, парылдаыр, сүрүшүр, әријир, хырпылдаыр; ағ јумшаг, пар-лаг, күмүшү, јувиүл, сојут, улдузабән-зәр вә с.) һесабына шәкирдләрнә лүгәт еңтијатынын әәкишләндирилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-рылмасы үзрә иш.

60-чы дәрә. Әлифба тә'лими. Рабитә-ли нитгин иңишафы. Китаб үзрә иш.

Кечән дәрәдән ичтик мәшг. Дәр-дә-чалы, һәмчинин ичтик самитин јанашы мәддији сөзләрин охунмасы. Ғыша даир лүгәтдән истифада етмәклә «Кәлиптидә нә көрдүн» мәвзусунда һенајәнин тәр-тиби.

Б. Зәјвалованын «Хорузун нәчә рәи-ни бар» һекајәсинин («Диләрә баға кә-дир» китабындан) охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-рылмасы үзрә иш.

61-чи дәрә. Б һәрфи (сәси). Рабитә-ли нитгин иңишафы.

Б һәрфи (сәси) илә танышлыг. Онун теләффүзү. Б сәсинин һ сәсиндән фәр-гләндирилмәси әввалиндә б сәсинин иш-ләндији сөзләрин (бычаг, балта, бүтөн, бүтүн, будаг) сәс тәһлилин, һәрфин, тәр-кибиндә онун олдуғу садә сөзләрин јазылмасы вә охунмасы үзрә мәшг. Сә-тир хәттиндә кичик вә бәјүк дүз хәтләр-ин јазылмасы.

«Нә үчүн ғышда гушлары једәдир-мәк ләзимдир?» мәвзусунда мүсәһибә.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-рылмасы үзрә иш.

62-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Лүгәт үзрә иш.

Б һәрфинин (сәсинин) мөһкәмләнди-рилмәси үзрә иш. Б һәрфинин мүхтә-лиф сөзләрдә сөзүн мүхтәлиф јериндә, мүхтәлиф әсәрләрлә јанашы ишләдил-мәси, һәмчүн сөзләрин кәсмә әлифба илә дүзүлмәси, охунмасы вә јазылма-сы үзрә мәшг.

Сәтир хәттиндә овалларын јазылма-сы.

Сөзләрин мәчәзи мә'насынын баша дүшмәк вә нитгдә ишләтмәк (мәшә ју-хулаыр, күләк сапылары дә'ур, шахта ушагларын јанашынын јалаыр вә с.) Ушаглара јанашы китаблардан тәбиәт тәсвирикин олдуғу, сөзләрин мәчәзи мә'нада ишләндији шә'рин охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-рылмасы үзрә иш.

63-чү дәрә. Әлифба тә'лими. Рабитә-ли нитгин иңишафы. Әјранилмиш һәрфләрнә (сәсләрин) мөһкәмләндирилмәси үзрә мәшг.

Әввалда верилмиш «Ғышда мөшәдә Әкбәрин башына нә кәлди» мәвзусунда һенајәнин давам етдирилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-рылмасы.

64-чү дәрә. Әлифба тә'лими. Китаб үзрә иш.

Әјранилмиш һәрфләрнә (сәсләрин) мөһкәмләндирилмәси үзрә мәшг. Мүәл-лимин диктәси үзрә ичтик мәтнин јазылмасы.

«Хоруз вә ит» (вә ја башга) Азәр-бајҗан халг нағылы.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-рылмасы үзрә иш.

65-чи дәрә. П һәрфи (сәси). Рабитә-ли нитгин иңишафы.

П һәрфи (сәси) илә танышлыг, һ сә-синин б сәсиндән фәргләндирилмәси, онун мүхтәлиф шәрәйтдә ишләдилмәси үзрә мәшг.

Овалларын јазылмасы.

«Биз Јени или гаршыламаға нәчә һазырлашырыг» мәвзусунда һекајәнин тәртиби.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-рылмасы үзрә иш.

66-чы дәрә. Әлифба тә'лими. Рабитә-ли нитгин иңишафы.

П һәрфинин (сәсинин) мөһкәмләнди-рилмәси үзрә мәшг.

Рабитәли мәтнин охунмасы вә нағыл едилмәси.

Јарымовалларын јазылмасы үзрә мәшг.

«Бизим јолка» мәвзусунда нағылт-мә, Ушагларын таныш китаблардан јолка, Јени ил бајрамнә наггында шә'р-ларын мүәллим тәрәфиндән охунмасы вә өзбәрләдилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-рылмасы үзрә иш.

67-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Нитг иңишафы.

Әјранилмиш һәрфләрнә (сәсләрин) мөһкәмләндирилмәси үзрә мәшг.

Нә нахт? Нә үчүн? суалларына ујрун оларат нитгдә заман, мөкан, сәбәб вә мәгсәд конструијаларынын ишләnmә-си үзрә мәшг.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-рылмасы үзрә иш.

68-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Китаб үзрә иш. Әјранилмиш һәрфләрнә (сәс-ләрин) мөһкәмләндирилмәси үзрә мәшг. Кичик һәмчүн садә мәтнләрнә јазылма-сы вә охунмасы.

С. Маршакын «Уста тинәр, уста сә-кәр» вә дикәр әсәрләрнә илә танышлыг.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-рылмасы.

69-чү дәрә — К һәрфи (сәси). Нитг иңишафы.

К һәрфи (сәси) илә танышлыг. К сә-синин теләффүзү. Онун ичтик фуиксија-сы илә (колхоз, кәләм) ушагларын та-ныш едилмәси. К һәрфинин јазылмасы, тәркибиндә онун ишләндији сөзләрин кәсмә әлифба илә дүзүлмәси вә охун-масы үзрә мәшг.

Тәркибиндә һ һәрфинин олдуғу сөз-ләрин вә садә чүмләрнә јазылмасы.

Нитгдә заман, мағсад һа сәбәб кон-
струксияларындан истифада едилмәси
үзрә мәшг.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзрә иш.

70-чи дәрс. Әлифба тә'лими. Рабита-
ли нитгн иңкишафы.

К һәрфинин (сәсинин) мөһкәмләнди-
рилмәси үзрә мәшг.

Нәгли, суал вә инда интонасиясыны
көзләмәклә садә, ғыса мәтиләрни охун-
масы.

«Хоруз» нағылынын динләшилмәси
вә өрәнилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзрә иш.

71-чи дәрс. Әлифба тә'лими. Лүгәт
үзрә иш. Өрәнилмиш һәрфләрин (сәс-
ләрин) мөһкәмләндирилмәси үзрә иш.

Мәтиләрни ифадеи охумаға һазыр-
лыг. Мәтиин мәзмунунун нағыл едил-
мәси. Сечмә гираәт, Тәркибиндә б, п, к
сәсләри олан сәсләрни сәс төһлили.
Ушагларын дүзкүн төләффүз едә бил-
мәдиләри сәсләрин (тапылты, куп-
пулту, шапылты, мутәккә, сәккиз,
трактор, манарон, колхоз вә с.) сәс
төһлили.

Бә'зи садә сәсләрни јазылмасы.
Емоционал ги'мәтләндиричи лексия-
дан истифада едилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзрә иш.

72-чи дәрс. Әлифба тә'лими. Китаб
үзрә иш.

Өрәнилмиш һәрфләрни (сәсләрни)
мөһкәмләндирилмәси үзрә иш.

Бир-бири илә битишдирилмиш овал-
ларын вә гөвсвари чизкиләрни сәтир
хәттиндә дүзкүн јазылмасы үзрә мәшг.

Володја Улашовун ушаглыг илләри
һаггында китаблардан бири илә таныш-
лыг. Мараглы һекајәләрдән бир-икси-
нин охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзрә иш.

73-чү дәрс. Әлифба тә'лими. Лүгәт
үзрә иш.

К һәрфинин (сәсинин) мөһкәмләнди-
рилмәси үзрә иш. К сәсинин иш функ-
сиясынын мәнимсәнилмәсини тә'мин ет-
мәк мағсәдилә әввалки күнләрдә олду-
гу кими мәшг. Шакирдларын мүстәгил
мисал тапмалары (картоф-кар, колхоз-
кол вә с.).

Гираәт вә јазы техникасынын төк-
миләндирилмәси. Овалларын јазыл-
масы, ајры-ајры вә зәңчирвари үзрә
мәшг.

Нитгдә «нә етди?», «нә олду?» суал-
ларына җаваб олан фе'лләр үзәриндә
мүшаһидә. Белә фе'лләрин чүмлә ичә-
риндә дүзкүн ишләдилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзрә иш.

74-чү дәрс. Әлифба тә'лими. Рабита-
ли нитгн иңкишафы.

К һәрфинин (сәсинин) мөһкәмләнди-
рилмәси үзрә иш. Тәркибиндә онун ол-
дугу сәсләрин нәсмә әлифба илә дүзүл-
мәси, охунмасы вә јазылмасы. Оваллар

вә далгалы хәтләрин җәкилмәси үзрә
мәшг. «Биз һејванлар паркына (сирә,
җаплы кушәјә) нәчә кетдик» мәвзусы-
да һекајә гуруб данышмаг. Бир нөгсан
һејванын хариҗи көрүнүшүнүн тәсви-
ри. Бунунла алағәдар кинофильмә ба-
хыш вә ошун әтрафында мүсаһиба.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзрә иш.

75-чи дәрс. Әлифба тә'лими. Лүгәт
үзрә иш.

Өрәнилмиш һәрфләрин, хусуси
е вә к һәрфләринин (сәсләринин) мө-
һкәмләндирилмәси үзрә иш. Тәркибиндә
е вә к һәрфләринин ишләнди'н сәслә-
рин дүзүлмәси, охунмасы вә јазылмасы
үзрә мәшг.

Өрәнилмиш һәрфләр даирәсиндә ки-
чик һәчмли имланын јаздырылмасы.

Лүгәт еһти'атынын образлылыг
алағәдар фе'лләр һесабына зәңкилә-
ндирилмәси үзрә иш: мәсәлән, «Җај
нәнди басды», «Җај саһили јуду», «Җај
диррији сүпүрдү», «Җај гајалары јал-
ды», «Җај гәзәбләнди», «Җајы чилә-
ладылар» вә с.

Тәбиәт һаггында мүвафиг шә'риә
охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзрә иш.

76-чы дәрс. Әлифба тә'лими. Китаб
үзрә иш.

Өрәнилмиш һәрфләрин (сәсләрин)
мөһкәмләндирилмәси. Рабитади мәтиин
охунмасы вә нағыл едилмәси. Сечмә
гираәт.

Оваллар вә далгалы хәтләрин нәбә-
ләндирилмәси јолу илә изхышын тәр-
тиби.

А. Сәһһәт, Р. Әфәнди'ев, А. Шәһ-
М. Сејидзаде, М. Дилбәзи вә башка
шаирләрин тәбиәтә даир кичик шә'рләр-
инин охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзрә иш.

77-чи дәрс. Ч һәрфи (сәси) илә та-
нышлыг. Лүгәт үзрә иш.

Ч һәрфи (сәси) илә танышлыг. Ч сә-
синин төләффүзү, онун Ч сәсиндән
фәргләндирилмәси, тәркибиндә онун ол-
дугу сәсләрин тапылмасы, нәсмә әлиф-
ба илә дүзүлмәси, охунмасы, јазылма-
сы үзрә иш.

Ашагиданмы даирәләнен кичик дүз
хәтләрин јазылмасы үзрә иш.

«Нә етди?», «Нә олду?» суалларына
җаваб олан фе'лләр үзәриндә мүшаһи-
дә вә нитгдә онлардан истифада едил-
мәси үзрә мәшг. Нитг нөгсанларынын
арадан галдырылмасы үзрә иш.

78-чи дәрс. Әлифба тә'лими. Раба-
тали нитгн иңкишафы.

Ч һәрфинин (сәсинин) мөһкәмләнди-
рилмәси үзрә мәшг. Ч һәрфинин сөзүн
мүхтәлиф јериндә, мүхтәлиф сәсләrlә
јанашы ишләдилмәси. Сәсләрин нәсмә
әлифба илә дүзүлмәси вә охунмасы. Ју-
харыдан даирәләнен кичик дүз хәтләр-
ин јазылмасы үзрә мәшг.

«Гардан адамы нече дүзэлтдин» мөвзусунда (Гыш айландылары баггында башга мөвзуда) некаже гуруб нагыл етмәйин тәшкили.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

79-чу дәрә. Әлифба тә'лими. Нитг инкишафы.

Өрәнилмиш һәрфләрнн мөһкәмләндирилмәси үзрә мәшг. Кичик һәмчли рабитәли мәтнин охунмасы вә язылмасы. Јухарыдан, ашагыдан даирәләнен дүз хәтләр вә овалларын битишдирилмәси үзрә мәшг.

Мүәллимнн охулуғу некаже вә ја нагылларын мәзмунунун сөйләнмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

80-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Китаб үзрә иш. Сантләрн јалпыз Ә-дән ибарәт сөзләрнн (аләк, әмәк, көпәнәк, ләләк, ләпә, дәлә, шәлә вә с.) нәсмә әлифба илә төртиби вә охунмасы. Е сәсинн сөзүн әвәлиндә, ортасында вә ахырында ишләдмәси үзрә мәшг. Тәркибиндә ә, е сәнтләрннн ишләндия сөзләрнн (мешә, ведрә, мејрә вә с.) тәләффүзү, дүзүлмәси вә охунмасы үзрә мәшг.

В. Осејеванын «Сейрли сөз» некајесн. Аналар вә ушаглар баггында китабчалар үзәрнндә иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

81-чи дәрә. Y һәрфи (сәси). Лүгәт үзрә иш. Y һәрфи (сәси) илә танышлыг. Y сәсиннн тәләффүзү, и, е хусусилә о сәнтиндән фәргләндирилмәси үзрә мәшг. Тәркибиндә ү-нүн олдуғу сөзләрнн тапылмасы нәсмә әлифба илә дүзүлмәси, охунмасы вә язылмасы.

Һәрф элементләрнндән нахышларын чәкилмәси.

Фе'лин шәкилләрнндән (Јазды-Јазылды, гурду-гурулду, салды-салынды, билди-билинди вә с.) нитгдә истифада едилмәси үзрә мәшг.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

82-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Лүгәт үзрә иш. Y һәрфиннн (сәсиннн) мөһкәмләндирилмәси. Һәмнн сәсин сөзүн мүхтәлиф јериндә мүхтәлиф сәсләрлә јанашы ишләдилмәси.

ә, е, и, ү сәсләрнннн мугајисәли тәләффүзү, тәркибиндә онларын олдуғу сөзләрнн сәс тәһлили үзрә мәшг.

Фе'ләрдә заман вә хәбар шәкилчләрннн тарышдырылмасы, һәмчннн башга шәкилчләрнн дүзкүн ишләдилмәси һалларыннн (алмышдыр-алмышды, кәлмишди-кәлмиши, алачағам-алачағам вә с.) арадан галдырылмасы үзрә мәшг.

83-чу дәрә. Әлифба тә'лими. Нитг мәдәнијәти үзрә иш. Өрәнилмиш һәрфләрнн мөһкәмләндирилмәси, гираәт вә Јазы техникәсиннн тәкмилләндирилмәси үзрә иш. Өрәнилмиш һәрфләр даирәсиндә рабитәли мәтнин охунмасы вә мәзмунунун нагыл едилмәси.

Мәсква, колхоз, мүәллим, мүәличә, анлә, пионер, театр, сәндәл, јалдаш, дәстлуг, күзәшт вә с. кими сөзләрнн орфоепин чәһәтдән дүзкүн (Мәсква, колхоз, командир, мәллим, мәличә, а'илә, пијанер, тејәтир, сәнәп, јанлан, дәслуг, күзәшт вә с.) кими тәләффүз едилмәси үзәрнндә иш.

84-чу дәрә. Әлифба тә'лими. Китаб үзрә иш. Өрәнилмиш һәрфләрнн (сәсләрнн) мөһкәмләндирилмәси үзрә иш. Рабитәли кичик һәмчли мәтнин охунмасы вә мүәллимнн диятәси илә язылмасы.

Мүхтәлиф элементләрнн новбәләшдирмәклә нахышын төртиби.

Вәтәндаш муһарибәси гәһрәманларын даир китабын охунмасы. Кичик ше'р вә нәгмәнин өзбәрләнмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

85-чи дәрә. Ч һәрфи (сәси). Нитг инкишафы. Ч һәрфи (сәси) илә танышлыг. Ч сәсиннн тәләффүзүнүн Ч-дан фәргләндирилмәси үзрә иш. Ч сәсиннн сөзүн мүхтәлиф јериндә мүхтәлиф сәсләрлә јанашы ишләдилмәси, тәркибиндә һәмнн һәрфинн олдуғу сөзләрнн нәсмә әлифба илә дүзүлмәси, охунмасы вә язылмасы үзрә мәшг.

Фе'лин шәкилләрнндән нитгдә дүзкүн истифада едилмәсиннн прантик јолла өјрәдилмәси (дарады-даранды, јуду-ју-Јулду, оху-ду-охунду, оху-ду-охутду-охут-дурду, јазды-јаздырды вә с.).

86-чы дәрә. Әлифба тә'лими. Лүгәт үзрә иш. Ч һәрфиннн (сәсиннн) мөһкәмләндирилмәси үзрә мәшг. Тәркибиндә онун олдуғу мәтнин охунмасы.

Јазы техникәсиннн тәкмилләшдирилмәси. Һәндәси фигурларын чәкилмәси үзрә мәшг.

Инсанын хасијәтинә анд сөзләр һесабына лүгәт еһтијатынын зәһиниләшдирилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

87-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Рабитәли нитгнн инкишафы. Өрәнилмиш һәрфләрнн (сәсләрнн) мөһкәмләндирилмәси, гираәт вә Јазы техникәсиннн тәкмилләшдирилмәси үзрә иш. Һәндәси фигурларын комбинәсијаларыннн ибарәт нахышларын төртиби.

Ушагларын һәр бириннн башына көлән марағлы әһвалат, һәјәтларыннн баш верән һадисә баггында некаже гуруб нагыл етмәк. Бу ишнн мүәјјән некаже охулудан сонра она әсасән (она бәвзәр шәкилдә) апармаг олар.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

88-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Китаб үзрә иш. Тәркибиндә өрәнилмиш һәрфләрнн (сәсләрнн) хусусилә и, ч, ү, ч-нын олдуғу сөзләрнн сәс тәһлили, охунмасы вә язылмасы үзрә мәшг.

Сәрбәст мөвзуда нагыләтмә вәрдинләрннн инкишафы үзрә иш. «Чыртдан»

нагылынын охунмасы, нагыл едилмәси. Дикер нагыллар үзрә иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

89-чу дәрә. Әлифба тә'лими. Нитг иккишафы. Тәркибиндә ч олан сөзләрн сөс төһлили. Ушагларын дүзкүн төләффүз едә билмәдикләри чораб, чәкә, ямач, тылынч, тунч вә с. кими сөзләрн төләффүзү, кәсмә әлифба илә дүзүлмәси үзрә мәшг.

Тәркибиндә һәмни сөзләрн чох ишләндији яһылтмачлар вә шә'рләр өзбәрләнмәси.

Натгдә җахшы-пис, тез-тез, җаваш-җаваш, аглаја-аглаја, күлә-күлә вә с. зәрфләрден истифаде. Инсанларын җахшы вә пис һәрәкәтләри һаггында сөһбәтләр. «Җахшы нәдир, пис нәдир?» мөвзусунда шә'рләрн охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

90-чы дәрә. Әлифба тә'лими. Нитгн иккишафы. Ёрәнилмиш һәрфләрн (сөсләрн) мөһкәмләндирилмәси. Гирает вә җазы техникасынын тәкмилләндирилмәси. Инсанларын һәрәкәтләринн гиҗмәтләндириләре имкан верән сөзләр һасабына шакирдләри дүгәт еһтиҗатларынын зәһкинләндирилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

91-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Работли нитгн иккишафы. Ёрәнилмиш һәрфләрн (сөсләрн) мөһкәмләндирилмәси. Гирает вә җазы техникасынын тәкмилләндирилмәси. Тәркибиндә ч, ч һәрфләрн ишләндији сөзләрн олдуғу кичи мәтнн җазылмасы.

Мүхтәлиф һөндәси формалары повбәләшдирмәклә нахышын төртиби.

Ана һаггында һекаҗанын төртиби. Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

92-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Книга үзәрншдә иш. Ёрәнилмиш һәрфләрн (сөсләрн) мөһкәмләндирилмәси.

Анаја аид һекаҗә вә шә'рләрден ибарет нитабчаларын охунмасы. Кичин шә'рләрн өзбәрләнмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

93-чү дәрә. Ә һәрфи (сәси). Нитг иккишафы. Ә һәрфи (сәси) илә танышлыг. Ә сәсинн төләффүзү. Онун ү сәсиндән фәргләндирилмәси, сөзүн мүхтәлиф йердәрнндә онун ишләдилмәси үзрә мәшг.

Ә һәрфинн җазылмасы, тәркибиндә онун олдуғу сөзләрн кәсмә әлифба илә дүзүлмәси, охунмасы вә җазылмасы.

Овалларын бир-бири илә зәңчирвари битишдириләрән җазылмасы.

Исә, вә баглаҗычыларынын ишләндији мурәккәб чүмләнн төртиби. Исә баглаҗычысы илә әмәлә кәлмиш чүмләрн охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

94-чү дәрә. Әлифба тә'лими. Работли нитгн иккишафы. Ә һәрфинн мөһкәмләндирилмәси. Тәркибиндә онун олдуғу сөзләрн чап һәрфләрлә дүзүлмәси, охунмасы вә җазылмасы.

Нитгдә исә, вә баглаҗычыларынын ишләнмәси үзрә мәшг. а шәәлиндә фигурларынын битишдирилмәси үзрә мәшг.

95-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Нитг иккишафы. Тәркибиндә ө һәрфинн олдуғу сөзләрн, чүмләрн вә мәтнләрн охунмасы. Мүшаһидә әсасында «Нә баһар күнүндә нә көрдүк» мөвзусунда һекаҗанын гурулуб нагыл едилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

96-чы дәрә. Әлифба тә'лими. Книга үзрә иш. Чөдвалләр вә ахырында ө һәрфинн олдуғу сөзләрн төһлили. Зәңчирвари битишдирилмиш овалларын җазылмасы. Овалларын а шәәлиндә битишдирилмәси үзрә мәшг. Л. Толстојун «Чанавар өз балаларыны нечә тә'лим едир» һекаҗасынн һеҗванлар һаггында нитабчаларын охунмасы.

97-чи дәрә. К һәрфи (сәси). Нитг иккишафы. К һәрфи (сәси) илә танышлыг. Тәркибиндә к-г һәрфинн ишләндији сөз вә чүмләрн сөс төһлили вә чап һәрфләрлә җазылмасы.

Әвалчә груп шәәлиндә сонра сәтир боју алин фәсиләси һәрәтәти илә сәтир хәтләрн чәкилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

98-чи дәрә. Әлифба тә'лими. Нитг иккишафы. К һәрфинн (сәсинн) мөһкәмләндирилмәси үзрә иш. Тәркибиндә ичелимиш һәрфләрн чүмләнн к һәрфинн олдуғу сөз вә мәтнләрн охунмасы. Әвәлчә груп шәәлиндә сонра сәтир боју алин фәсиләсиз һәрәкәти илә сәтир хәтләрн чәкилмәси.

Алла, анчаг, ләкин баглаҗычылары илә әмәлә кәлән мурәккәб чүмләр. Белә чүмләрн төртиби вә охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

99-чү дәрә. Әлифба тә'лими. Лүгәт үзрә иш. Тәркибиндә ёрәнилмиш һәрфләрн олдуғу, о чүмләнн к һәрфинн олдуғу сөз вә мәтнләрн дүзүлмәси вә охунмасы.

Һәрфләр вә һөндәси фигурлардан ибарет нахышларын төртиби.

«Җаз» лүгәтинн фәаллашдырылмасы ағачларын тумурчугларынын, җарпагларын, гушларын тәсвиринн төртиби.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

100-чү дәрә. Әлифба тә'лими. Лүгәт вә книга үзрә иш. Ёрәнилмиш һәрфләр даяресиндә мәшг. Ёрәнидмиш һәрфләрн мөһкәмләндирилмәси, онлардан ибарет сөзләрн дүзүлмәси, охунмасы үзрә иш.

Гирает вә җазы техникасынын мөһкәмләндирилмәси үзрә иш.

Сөзлөрдө чохмәналыгы һаггында төсөнүрләрнн инкишафы.

К Чуковскийннн китаблары үзрә иш. Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

101-чи дәрс. Әлифба тө'лими. Нитг инкишафы. Тәркибиндә к һәрфиннн олдугу сөздәрнн ишләндији мәтнин охунмасы. К к сәсиннн ј сәси илә гарышдырылмасы сөјүд, дүјмә, ијнә, әјри, дәјарман әвәзинә сөкүд, дүкмә, икәз, әкри, дөкирман ишләнмәси) һалларынын арадан галдырылмасы үзрә иш. Тәркибиндә к һәрфиннн олдугу сөзләрнн јазылмасы үзрә мәшг.

Әлиһ фәсиләсиз һәрәкәтләрнн илә спиралвари хәтләрнн чәкилмәси.

Табелилик әдәгәси олан мурәккәб чүмләр үзәрнндә мүшәһидә, елә чүмләрнн гурулмасы вә нитгдә ишләнлмәси үзрә иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

102-чи дәрс. Әлифба тө'лими. Раби-талн нитгнн инкишафы. К һәрфиннн (сәсиннн) мөһкәмләндирилмәси үзрә иш. Гираәт вә јазы техникасынын тәкмилләндирилмәси үзрә иш. Овалларын битишдириләрнн јазылмасы.

«Еви начә тикирләр» мөваусунда һекајенин тәртиби. Јаз һаггында ше'рин әзбәрләнмәси. Јаз һаггында тапмачаларын охунмасы, чавабынын тапылмасы үзрә иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

103-чү дәрс. Әлифба тө'лими. Лүгәт үзрә иш. Тәркибиндә К һәрфиннн ишләндији сөзләрнн олдугу кичик һәчмли мәтнин јазылмасы.

К һәрфиннн (сәсиннн) мөһкәмләндирилмәси үзрә мәшг. Әлиһ фәсиләсиз һәрәкәти илә спирал шәкилли һахышларла овалларын һөвбәләшмәси.

«Јаз» мөваусу илә әләгәдар лүгәт еһтијатларынын зәһкилләшдирилмәси вә фәалландырылмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

104-чү дәрс. Әлифба тө'лими. Китаб үзрә иш. Гираәт вә јазы техникасынын тәкмилләндирилмәси үзрә мәшг.

Х. Әлибәјлинин ше'рләрннн охунмасы үзрә иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

105-чи дәрс. Һ һәрфи (сәси). Нитг инкишафы. Һ һәрфи (сәси) илә танышлыг. Һ сәсиннн сөзүн мүхтәдәф јериндә, мүхтәлиф һәрфләрлә јанашы ишләнмәси үзрә мәшг. Тәркибиндә һ һәрфиннн ишләндији сөзләрнн кәсмә әлифба илә дүзүлмәси, охунмасы вә јазылмасы, гираәт вә јазы техникасынын тәкмилләшдирилмәси үзрә мәшг.

Спирал хәтләрнн јазылмасы үзрә мәшг.

Нитгдә мурәккәб чүмләрдән истифадә едилмәси. Мүәллим вә шакирдләр

рин чүмлә тәртиб етмәләри. Бәлә чүмләрнн охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

106-чы дәрс. Әлифба тө'лими. Нитг инкишафы. Һ һәрфиннн (сәсиннн) мөһкәмләндирилмәси үзрә иш. Сәсин төләффүзү, һәрфинн јазылмасы, сөз дахилиндә мүхтәлиф шәраитдә ишләнмәси, һәминн сөзләрнн јазылмасы үзрә мәшг.

Мәтидә иллюстрацияларын чәкилмәси вә өз шәкилләри үзрә һағыл едилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

107-чи дәрс. Әлифба тө'лими. Нитг инкишафы. Һ һәрфиннн (сәсиннн) мөһкәмләндирилмәси үзрә иш. Тәркибиндә Һ һәрфиннн ишләндији кичик һәчмили мәтнин мүәллимин диктәси илә јазылмасы.

Спирал вә овалдардан ибарәт һахышын чәкилмәси.

Јаз һаггында ше'рләрнн охунмасы вә әзбәрләнмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

108-чи дәрс. Әлифба тө'лими. Китаб үзрә иш. Әјрәнилминн һәрфләр даирәсиндә гираәт вә јазы техникасынын тәкмилләшдирилмәси үзрә мәшг. Т. Мүтәллибовун кичик јашлы ушаклар үчүн китабы үзрә иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

109-чү дәрс. Ф сәси (һәрфи). Нитг инкишафы. Ф һәрфи (сәси) илә танышлыг, охун төләффүзү, кәсмә әлифба илә дүзүлмәси, охунмасы вә јазылмасы үзрә мәшг.

Нитгдә мурәккәб чүмләннн ишләнмәси. Мурәккәб чүмләннн охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

110-чү дәрс. Әлифба тө'лими. Нитг инкишафы. Ф сәсиннн төләффүзү, охун вә сәсиндән фәргләндирилмәси, јазылмасы, сөз дахилиндә ишләдилмәси үзрә мәшг.

Илмәкли дүз хәтләрнн, овалларын јазылмасы. В. И. Ленин һаггында һекајәләр вә ше'рләрнн охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә иш.

111-чи дәрс. Әлифба тө'лими. Нитг инкишафы. Ф һәрфи (сәси) илә әдәгәдар гираәт вә јазы техникасынын тәкмилләшдирилмәси үзрә мәшг. Кичик һәчмили мәтнин мүәллиминн диктәси алтында јазылмасы. Әлиһ фәсиләсиз һәрәкәти илә илкәкли дүз хәтләрнн вә овалларын битиштик јазылмасы. Вәтән һаггында ше'рләрнн охунмасы вә әзбәрләнмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галдырылмасы үзрә мәшг.

112-чи дәрс. Әлифба тө'лими. Китаб үзрә иш. Әјрәнилминн һәрфләр даирәсиндә гираәт вә јазы техникасынын тәкмилләшдирилмәси үзрә мәшг.

С. Михалковун «В. И. Ленин музе-
јинда» әсәри, Ленин һағында башга ки-
таплар үзәриндә иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзә иш.

113-чү дәрс. Ж һәрфи (сәси). Нитг
инкишафы. Ж һәрфи (сәси) илә таныш-
лыг. Онуң 3 сәсиндән фәргләндирилмә-
си. Ж һәрфинин (сәсинин) сөзүн мұхтә-
лиф јериндә, мұхтәлиф мөвгедә ишлән-
мәси, тәркибиндә онуң олдуғу сөзлерин
хәсмә әлифба илә дүзүлмәси јазылма-
сы үзә мәшг.

Һәр һансы таныш һағылын сәһна-
ләшдирилмәси.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзә иш.

**114-чү дәрс. Әлифба тә'лими. Ра-
битәли нитгин инкишафы.** Ж һәрфинин
(сәсинин) мөһкәмләндирилмәси үзә иш.

Фигурлары нөвбәләшдирмәкдә һағы-
лын чәкилмәси.

Шәкил, диафильм үзә һекајенин тәр-
тиби. Ушагларын һағылын долгунду-
ғу вә ардычыллыгы үзәриндә иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзә иш.

**115-чи дәрс. Әлифба тә'лими. Нитг
инкишафы.** Өрәнилмәш һәрфләр (сәс-
ләр) даирәсиндә гираәт вә јазы техни-
касынын тәкмилләндирилмәси үзә
мәшг.

Дүз хәти илкәклә, онлары ашағыдан
даирәләнен дүз хәтлә әвәз етмәклә һа-
ғылын чәкилмәси.

Мөһсу үзә мурәккәб чүмләләрин
тәртиби. Мурәккәб чүмләләрин охунма-
сы.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзә иш.

**116-чы дәрс. Әлифба тә'лими. Китаб
үзә иш.** Өрәнилмәш һәрфләр (сәсләр)
даирәсиндә гираәт вә јазы техникасы-
нын тәкмилләндирилмәси үзә мәшг.

С. Баруәдинин «Күчә илә әскәр ке-

дир» китабы. Совет Ордусу һағында
дикәр әсәрләр, о чүмләдән, С. Дави-
дан «Мән мұһарибә истәмирәм» кита-
бына јәнәјәсини охунмасы.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзә иш.

**117-чи дәрс. Әлифба тә'лими. Нитг
инкишафы.** Кичик һәмчли һағыда һәрф
вә шә'рләрин охунмасы.

Өрәнилмәш тапмача сајмаға вә
һылтмачаларын тәкряры.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзә иш.

118-чи дәрс. Нитг инкишафы.
Өрәнилмәш һағыларын тәкрярла-
нысы. Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзә иш.

**119-чу дәрс. Нитг инкишафы. Китаб
үзә иш.** Өрәнилмәш шә'рләрин тә-
крярланмасы.

Т. Едјинин «Шәкерим, дузум» кита-
бы үзә иш.

Нитг нөгсанларынын арадан галды-
рылмасы үзә иш.

120-чи дәрс. Нитг инкишафы.
Ашағыдағы план үзә сәһәрчијин тә-
крярланмасы.

а) Нә охумушсунуз?

б) Нәләри әзбәр билирсиниз?

в) Һансы һағылары билирсиниз?

г) Гираәт, һағылетмә, сәһналәшдир-
мә.

д) Тапмачалар вә һағылтмачаларын
охунмасы.

Һазырлығын јекунлашдырылмасы вә
кәдәчәјин мәктәблиләринә марағлы тә-
сијәләр.

Гејд: Планлашдырмада дәрс или әр-
зиндә 34 әвәзинә 30 һәфтәлик мате-
риал верилир. Галаң һақты мүнәллим
шәкирдләрин чәтилик чәкикләри мате-
риалларын мөһкәмләндирилмәсинә сәрг
етмәлидир.

А. РӘИМОВ, С. МӘММӘДОВ,

**Азәрбајҗан ЕТҖЕИ-нин елми
ишчиләри.**

Р И Ј А З И Ј А Т

1 РУБ (27 саат)

1-чи дәрс. Сај үзә балик вә бача-
рыларын һесаба алынмасы (һазырлы-
ғын илк јохланмасы).

Бурада әсас мөҗсәд, һәр бир ушагын
ријазинјат үзә һансы һазырлығы ма-
лик олдуғуну ашкар етмәкдир. Верилән
суаллар әшјаларын сајылмасына вә он-
ларын хассәләринин мұәјәннәшдир-
мәсинә аид олмалыдыр. Мәсәлән, «Сәй
саја билирсини?», «Сај керәк нечәјә
гәдәр сајырсаң?», «Ким дејәр бурада
нечә улдуз вар?», «Бу улдузаларын
рәнкләринә керә хассәләринин дејни?»
вә с.

Алдымлары, әл һәрәкәтләринин, сәс-
ләри, рәнкләри вә с. сајмағ үзә ишә

дә хусуси әһәмијјәт вермәк ләзими.

2—3—4-чү дәрсләр. Әшјаларын хәс-
сәләринә (рәнкләринә) керә фәргләнд-
рилмәси.

Шәкирдләрдә әшјалары сајмағ бача-
рығыны ашкар атмәклә јанашы, әшја,
фигур, рәнкләрин адларыны (һырмазы,
сары, јашыл, һарычы, кәј, маһи, бе-
нәһшәји) онларын зәһниә чатдырмағ
вә бу рәнкләри танымағы вә фәрглә-
ндирмәји әјрәтмәк.

Әшјанын һиссәси, моруг рәкли, түңә
јашыл, һарлағ ғырмазы рәнкләр һа-
ғында да ушагларә мә'лумат верилмә-
лидир.

Ојунчаглар, ренгли вә ади карандашлар, әшја шәкилләри, ренкломәк үчүн карточкалар вә с. әјани васитәләрән истифадә едилмәлидир.

Ишнн тәшвили формасы вә методларына да (мүсаһибә, ојун, дидактик материал үзрә мүстағил иш, кағыз вәрәлини ренкломәклә верилән практик иш вә с.) хусуси диггәт јетирилмәлидир.

5-чи дәрә. Әшјааларын хассәләринә (өлчүләринә) кәрә фәргләндирилмәси. Әшјааларын нәмәји илә «бәјүк» вә «кичик» мүнәсибәтләрини баша салмаг. Мәсәлән, бәјүк даирә, кичик даирә, бәјүк кукла, кичик кукла, бәјүк куб, кичик куб вә с. әшјааларын мугајисәси үзрә ушагларын бачарығыны инкишаф етдирмәк.

6-чы дәрә. Әшјааларын хассәләринә (өлчүләринә) кәрә фәргләндирилмәси.

Ушаглара мугајисә олунан ики әшјаалар группундан һансынын чох, аз вә ја бәрәбәр олмасыны практик олараг баша салмаг.

Бир нәмә мисаллар сәјләмәклә «чохдур», «аздыр», «бәрәбәрдыр» нәми мүнәсибәтләрини мәнәсыны даһа да ајдынашдырмаг лазымдыр. Ренгли кағыз вә чопләрә диггәт јетирмәклә гырмызы—гырмызы олмајан, кәј—кәј олмајанларын сечмәји бачармаг.

7-чи дәрә. Әшјааларын хассәләринә (өлчүләринә) кәрә фәргләндирилмәси.

Әшјаалары мугајисә етмәклә «һүндүр», «алчаг» аңлајышларыны ушагларын шүүрундә чаңландырмаг. Мәсәлән, стол стуладан һүндүрдүр, стол шүәфдан алчагдыр, таван мәнән һүндүрдүр, дөшәмә икә алчагдыр вә с.

Мүәллимин кәстәришиһә әсасән дәфтердә дамаһар чыкмәклә «һүндүр», «алчаг» аңлајышларынын мугајисәси үзрә дө иһә диггәт јетирмәк лазымдыр.

8-чи дәрә. Әшјааларын хассәләринә (фәзада вәзијәтинә) кәрә фәргләндирилмәси.

Ушаглар бурада бу вә ја дикәр әшјаанын өсләринә нисбәтән вә башгаларына нисбәтән тутдугу јери мүәјјәнләшдирмәји бачармалыдырлар. Мәсәлән, мәнән солда шкаф, сағда икә јазы тахтасы дуруб вә с.

Ушаглар өз јерләрини әтрафдакы әшјаалар арасында (мәсәлән, мән Сөнүбәрин јанында, Пәрванәннн гаршысында, Руһијадән икә сонра дајанмышам вә с.) мүәјјәнләшдирмәји әјрәнмәлидирләр.

9-чу дәрә. Әшјааларын хассәләринә (фәзада вәзијәтинә) кәрә фәргләндирилмәси.

Әвәлләр әјредилән аңлајышлар мәнәмләндримәклә бәрәбәр, даирә вә чохбучагынын фәргләндирилмәси онларын өсләринә вә башгаларына кәрә тутдугу јери мүәјјәнләшдирмәјә аид иһләр корүлмәлидир. Әшјаалардан группалар дүзәлтмәклә «чох»у, «бир»и, «һа-

мысы»ны фәргләндирмәји дә әјрәтмән лазымдыр. Мәсәлән, синиф отагында олән әшјааларын һансынын чох, һансынын икә бир дәнә олдуғуна аид чалышмалар јеринә јетирилмәлидир.

10-чу дәрә. Әшјааларын хассәләринә (фәзада вәзијәтинә) кәрә фәргләндирилмәси.

Әвәлли дәрсләрдә нечиһиниш материаллар үзрә билги вә бачарыглар мәнәмләндримәклә јанашы, «узун», «гыса», «лап узун» аңлајышларынын әјрәнлмәсинә дә хусуси әһәмијјәт вермән лазымдыр.

Мүхтәлиф узунлутда олән карандашлары, чубуглары вә с. әшјаалары мугајисә етмәклә узун, гыса, лап узун, лап гыса вә с. аңлајышларыны мәнәсыны дәрк етмәк лазымдыр.

11-чи дәрә. Әшјаалар группунда бир әшјаанын вә бүтүн әшјаалар чохлугу кәстәрмәи.

Әшјаалары сајмагла, мугајисә едилән группалардан һансында чох әшја, һансында аз әшја олдуғуны ајдынашдырдыгдан сонра, һәр бир группда нәмә әшја олдуғуны дә дөһишләшдирмәк лазымдыр. Даһа сонра икә һәр бир группда бир әшјааны вә бүтүн әшјаалар чохлугу кәстәрмәји бачармаг.

12-чи дәрә. Әшјааларын хассәләринә кәрә фәргләндирилмәси.

Әшјааларын ренкләринә, өлчүләринә вә фәзадағы вәзијәтинә кәрә фәргләндирилмәси илә әләгәдәр нечиһиниш материалы бир даһа ушагларын шүүрундә чаңландырмаг.

Әшјаалар группуну мугајисә етмәклә «јухарыда» «ашағыда» аңлајышлары ушаглара шүүрлү баша салынамалыдыр.

13-чу дәрә. Кечилмиш материалын мәнәмләндримәси.

Әвәлли дәрсләрдә нечилән материал мәнәмләндримәклә бәрәбәр, ренгли чопләр вә дамаһы кағызлаа практик ишнн апарылмасына диггәт јетирмән лазымдыр.

14-чу дәрә. Әшјаалар группунда бүтүн әшјаалары вә бир әшјааны кәстәрмәји бачармаг.

Ушаглара әшјаалар группунда бүтүн әшјаалары вә һәр бир әшјааны кәстәрмәји баша салмаг. Бу иш чохлу сајда мүхтәлиф нөвдә практик чалышмалар апармагла јеринә јетирилмәлидир. Мәсәлән дүзүм кассасында јухары чәркәдә әшјаалар чохлуту даирәләрдән, ашағы чәркәдә икә әшјаалар чохлуту үчбучаглардан ибарәтдир. Јухарыдакы әшјаалар чохлуту кәј ренкдәдир, ашағыдакы әшјаалар чохлуту икә кәј ренкдә дејилдир. Бөләликлә, әшјаалар группунда һәр бир әшјааны, сләчәдә бүтүн әшјаалары кәстәрмәклә «јухарыда», «ашағыда», «алтынды», «үстүндә», «спралидо» вә с. мүнәсибәтләри, һәм дә ренкләри «гырмызы—гырмызы олмајан» «кәј — кәј олмајан» вә с. фәргләндирмәклә онла-

рын мәнәсін да аңдылашдырмаг лазымдыр.

15—16-чы дәрсләр. Әшјалар групп-да бүтүн әшјалары вә һәр бир әшјаны көстөрмәји бачармаг.

Ушаглар әшјалар групп-да бүтүн әшјалары вә аңрылыг-да һәр бир әшјаны көстөрмәји бачармаг-ла бәрәбәр, әшјаларын фәзада гаршылыглы вәзијәти илә әләғәдәр чалышмалара да хусуси әһәмийјәт верилмәлидир. Мәсәлән, мән-дән јухарыда таван, ашагыда исә дөш-мә дуруп; башымын үстүндән гуш-лар учур, аңагымын алтында исә тор-лар учур; мән-дән ирәлидә отур, үст-дән тәјјарә учур вә с. Беләликлә «аша-гыда», «јухарыда», «үстүндә», «алтыш-да», «ирәлидә» ними аңлајышлар ушаг-лара шүүрлу баша салынамалыдыр.

Рәңкли чөпләрин көмәјилә верилән нумунајә әсасән һәндәси фигурларын дүзәлдилмәсинә, дамалы кағыз вәрәги илә ишә, еләчдә һәндәси фигурлардан мозаика дүзәлтмәјә дә хусуси әһәмий-јәт верилмәлидир.

17-чи дәрә. Әшјаларын фәзада гар-шылыглы вәзијәти.

Әшјанын өсләринә вә башгаларына нисбәтән тутдуғу јери мүәјјәнләш-дирмәклә бәрәбәр, заман аңлајышларына да диггәти артырмаг лазымдыр. Мәсә-лән, мән-дән солда гырмызы даирә, сағ-да исә көј даирә дуруп вә с.

18—19-чу дәрсләр. Әшјаларын фәза-да гаршылыглы вәзијәти.

Әвәлки дәрсләрдә нечилмиш мате-риал мөһкәмләндирилмәклә бәрәбәр, «сол», «сағ», «солдан», «сағдан» вә с. аңлајышларын мәнәсін даһа да аң-дылашдырмаға диггәт јетирмәк лазым-дыр. Мәсәлән, мән-дән јухарыда солда шнаф, ашагыда сағда исә радио дуруп вә с. Беләликлә, мән-дән вә заман аңла-јышлары ушаглар шүүрлу баша са-лынамалыдыр.

20—21—22-чи дәрсләр. «Әвәлдә» «ирәлидә», «керида», «ахырда» «арха-да» мүнәсибәтләри.

Әвәл нечилмиш аңлајышлары мөһ-кәмләндирмәклә ушаглар конкрет ола-раг әшјаны материал үзәриндә сыра мүнәсибәтләри вә сыра сајлары илә табып-отман. Мәсәлән, «Биринчи чәркәдә әв-вәлдә даирә, ахырда исә үчбучаг дуруп. «Москвич» машинындан солда ирәлидә автобус, сағда архада исә трактор даја-ныб вә с.» Беләликлә, практик мәзмун-лу чалышмаларын сајыны артырмаг-ла јухарыда көстөрилән аңлајышлар даһа да система салынамалыдыр.

Трафаретләрлә практик ишә дә ху-суси јер верилмәлидир.

23-чү дәрә. Чохлугдан онун һиссәс-ин ајырмаг.

Ушаглар әшјалар чохлугдан онун һиссәсини ајырмағи өјрәтмәк. Белә-ликлә, «һиссә» аңлајышыны ушаглар шүүрлу баша саламаг лазымдыр.

24—25-чи дәрсләр. Әшјаларын фә-зада гаршылыглы вәзијәти («архасында» «јанында»).

Ушагларын әшјаларын фәзада гар-шылыглы вәзијәтинә даир тағават олдурлар билик вә бачарыглары мөһкәмләндирмәклә, «архасында», «јанында» аңлајышларыны изаһ едән ушаглар да диггәти артырмаг лазымдыр. Мәсәлән, Пәрдәнин архасында мән, јанында исә Сөнүбәр дуруп. Биринчи сырада үчбучаглар шүүрлу баша салынамалыдыр. Бу аңлајышларын өјрәдилмәсиндә һәндәси фигурлардан аид (Трафаретләр, даирә, үчбучаглы вә с. олан) тапшырыг картчаларындан истифадәјә дә әһәмийјәт мөһкәм лазымдыр.

26—27-чи дәрсләр. Кечилмиш мате-риалын мөһкәмләндирилмәси үзәриндә.

II рүб (21 саат)

1-чи дәрә. Чохлугдан онун һиссәс-ин ајырмаг. Әшјаларын фәзада гаршы-лыглы вәзијәти үзәриндә ушагларын били-гини мөһкәмләндирилмәси.

2—3-чү дәрсләр. «Дахилдә», «харич-дә», «бөјүндүр», «кичиндир» мүнәсибәт-ләри.

Көмәјилә мугајисәсиндә «бөјүндүр», «кичиндир», «харич-дә», «харичдә» сөзләрини мәнәсін аңла-шдырмаг. Мәсәлән, гырмызы чубуг, көј чубуг бөјүндүр, көј чубуг исә гырмызы кичиндир. Даирәнин дахилиндә квадрат, харичиндә исә үчбучаг вардыр вә с.

Үмумийјәтлә, мөхтәлиф характер чалышмаларын көмәјилә јухарыда әш-јалар чөкилән аңлајышлар үзәриндә диггәт јетирилмәлидир.

4-чү дәрә. «Һүндүрдүр», «алчагдыр» мүнәсибәтләри.

Әвәл өјрәдилән аңлајышларла аһа-дар верилән чалышмаларын көмәјилә «Һүндүрдүр», «алчагдыр» аңлајышлар-да ушаглар чатдырилмалыдыр. Мәсә-лән, чинар ағачы алма ағачындан Һү-ндүрдүр, алма ағачы исә чинар ағачы-дан алчагдыр; чохмөртәбәли биначар бирмөртәбәли биначардан алчагдыр вә с. Беләликлә, «Һүндүр», «алчаг», «Һү-ндүрдүр», «алчагдыр» аңлајышлар ушаглар даһа шүүрлу баша салы-намалыдыр.

5—8-чы дәрсләр. 1-дән 9-а гәдир әдәлләрин әдләри.

Әшјаларын көмәјилә 1-дән 9-а гәдир әдәлләрин нөмрәләnmәсини өјрәт-мәк нәтижәсиндә шәкирдләр бир сәт-билик, бачарыг вә вәрдиниләрә ијәти-мәлидирләр. Бурун үчүн рәңкли дәр-сләр, квадратлар, үчбучаглар, чубуглар вә с. әшјалардан дидактик мате-риалдан истифадә едилмәлидир.

1-дөн 9-а гэдөр өдөдлөрин чап шөкли илэ дэ ушаглар таныш олмалыдырлар. Элөдө бу өдөдлөрин дүзүмүн нэ төрснэ сафылмасына дэ дигтөт жетирмөк да-зымдыр.

7—8—9-чу дәреләр. Чохлутларын бирлешдирilmәси. «Узундур», «гысадыр» мунасибәтләрн.

Ики групп өшјаларын мугајисэсине ичэ да онларын бирлэшдирілмесине ичэ практика чалышмалара диггэти даһа да артырмаг лазымдыр. Ајры-ајры групп өшјаларыны, һәм де һамин группларын өшјаларыны бирлэшдирмәкдә сајылма-сыны ушаглара баша салмаг.

Мүхтәлиф узундугда олан нарандаш-
лары, чолдери өз с. эшжалары мугајисә
етмәктә «узундур». «гысдыр» мунаси-
бәтлерини дәрк етмән. Мәсалән, наран-
дашда чолун, лентә-инин өз с. узун-
дугуна өз гысдыгына керә мугајисә
едилмәсино дигәт јетирмән.

Ойунчаглар, фигурлар ва с. дидактик материалыни қоматинда ёмонин ақлаишларини мейишсөнүмәснә фикир эәрмәк ләзимдир.

10-чу дәрә. Чохлутлары бирләшдрилмәс.

Ушаклары ичкә дә даһа чок әңгәләр
чаклуғунчә элементләрини бирләшдир-
кәнтә сајылмасына вә мугајисә едилме-
синә алындырмағ лазымдыр.

11—12-чи дәрәҗә. Истанбул сырада
Истанбул эдәллән башлаһураг саһар.

Тохлу сәјдә практик чалышмалар асасында ушаглар нэн әијалар групу- нун «чох», «аз» әија олмасыны ајдын- лашдырмагга, һәмин группн әијалары- нын нотәһмән әијадан башлајарат са- јылмасына дитет јетирилмәлидир.

Ушаглар өшлеларла сажмагы бачар-
дыдан сонра, өшласыз да сажма ишини
диавам етдирмек лазымдыр. Мәселән,
муәллим дүзүм кассасында бир-бириниң
архасынча 9 дәире дүзүр, сонра исә
онларын сажылмасыны талыб едир.
Ушаглар аналччо муәллимин номәжилә
дорла сажырлар, сонра исә һәр бир ша-
һирд сажма ишине чөлб едилдр.

Нумажин элани васантлардан истифадə стəмкəлə коллектив олараг верилəн чалышмалары јеринə јетирмеккə ушаглар баша дүшмөлдүрдөр ки, эшјалары истинилəн тəјдə илə сажмаг олар, анчак бир эшјаны бурахмаг бə тɵврир сажмаг олмаз.

Өлчөм үзрө практик ишө дө диггөти ыртырмат лавымдыр. Мөсөлөн, мүөйөн мүчүдө алачла, көндирлө дө с. верилөн мөсөфөи өлчөмөлө онлара утун өдөд-төрүн дүөлүн дөйлишини дө фикир бермөк лавымдыр.

13-чу дэрс. Чохлуугун Инсээсини аяар-

Чоҳлутул Ҳисоҳини айрмага анд
идлиймаларын Јерина Јетирилмәсинә
јууси фәһир верилмәләдир.

14—15-чи дорсдор. «Ензидир», «дар-

дыр», «назыкдыр», «галындыр» мүнәси-
бетләрн.

Әшјаларын еніне, назиклијине өз ғалылыгына көре мұғажисә етмәклә ушағларын ријази тәфәккүрүнү кенишләндирмәк лазымдыр.

Мисалларын көмөүдө энли, дар, га-
лыы, назик, жогуу аңаагышлары му-
гајисәли шәкилдә ајдылашдырылма-
лыдыр. Мәсәлән, «Ики элагдан һансы
енли, һансы дардыр?». «Ики чубутдан
һансы галыы, һансы назикдыр?» әә с.
чалышмалар ушагларә этрафәы изаһ
әдилмәлидир.

16-чы дәрә. Әдәдләрнн сыра сафы.

Ушаглары әдәдләрнн сыра сафы итә таныш етмәк, ошјаанын сыра нәмрасыннн ошјааларын сафылдыгы гадәдәт асылы олдуғуну кәстөрмән. Тутак ки, ушагларә төклиф едиләр ки, онлар бә) сырасына көрә дүзүлсүндәр. Бурида суаллар вериләр. Бу сырада ким биринчи дүрүр (мүәллим кәстәр), онун дә- лынча ким кедир? үчүнчү. дәрлүнчү ким кедир? вә с. Тәрәнә илә Нуридәшин арасында ким дајаанмышдыр? Ахырын- чы кимдир? Кәр дәфә кимин биринчи, икинчи, үчүнчү вә с. олдугу адымлаш- дырылмалыдыр. Беләдиклә, сыра сафы- ны ушагларын шүүрунда чапландырмаг ләзымдыр.

17-чи дәрс. Чохлаугун һиссәсини аҗыр-
маг үзрә билдикләрни мөһкәмләндирил-
мәси.

18-чи дэрс. Парчанын рөнгли нагыз-
ла, сийн узундуга чубуга олчулмасын.

Берилen ошлаларын узунлугуну ве галынлыгыны олчмаю ааа чалышмалар хусуси дигет јетирилмелидир. Меселен, олчма натијосинде ајдымлашдырылмалыдыр ки, китаб дөфтерден галындыр, дөфтер исе китабдан назикдир; биринчи нагыз золагы икинчи нагыз золагындан екилидир, икинчи нагыз золагы исе биринчидан екикидир ве с. Узунлукјетле, бу чур чалышмаларын салыны артырмагла олчма ишине дигет јетирмон лазимдыр.

19-чу дәрс. Чанларин көмәји илэ һәндәси фигурлар дүзәлтмәк в әкагыз вәдәтинин гәтләмәгәлә практик: иш.

20—21-чи дәрәҗәләр. Кечилмәш мате-
риалың мөһкәмләндерилмәси.

III рӯб (30 сзат)

1—3-чү дәрелер. Эңгелер арасында тарышылыгы биртүзөтүн үзүлүт.

Әшәһадәт арасында гаршылыгым бир-тигизмәтләр угушулар баша сал-маг үчүн ики гүлүн әшәһадәтләрмә гаршы-гаршыға гоҗмагга оңларын мугәһисә әдилмәсән мәсәлиһинә бахыг ләзәмдир. Мәсәлән, дуаум кәссасында бир сыра-да гырмазы даирәләри, ниничи сырада кәҗ даирәләри сәл дүзмәк ләзәм-дир икән, бир гырмазы даирәһини алтын-да бир кәҗ даирә олсун вә с. (бу даирә-ләри гаршы-гаршыға да гоҗмаг олар). Heһаҗот, ја һеч бир гырмазы даирә,

жа да неч бир көј дәирә галмыр. Демәли дәирәләрн сајы бәрабәрдир. Бәләликлә, ики группун өшјалары арасында җаршылыгылы бирҗимәтли ујғунлуг дүзәлмишдир. Ики группун өшјалары арасында җаршылыгылы бирҗимәтли ујғунлуга анд мүхтәлиф характерли мисаллар кәтирмәлә җаршылыгылы бирҗимәтли ујғунлугун мәнәсыны даһа јакшы дәрк етмәк ләзимдыр.

3-чү дәрә. «Дәриндир», «дајаздыр» мүнәсибәтләри.

Ушагларын әввәлки дәрәләрдә алмыш олдуғлары биллик вә бачарығларыны мөһкәмләндирмәклә јанашы, дәрндир, дајаздыр алајышларыны мәнәсыны изаһ етмәк ләзимдыр. Мәселән, таблара су төкмәклә онларын дәринлијини вә дајазлығын елчмәк олар. Еләчә дә туғуларын дәринлијини вә дајазлығын прәктин оларат шакирдләрә баша салынамалыдыр вә с.

Дәринлији вә дајазлығи изаһ етмәк үчүн мүхтәлиф нөвдә дидактик материалдан (дашлар, фигурлар дәсти, чубуглар, көндир вә с.) истифадә етмәк олар.

4—5-чи дәрәләр. Әшјаләр арасында җаршылыгылы бирҗимәтли ујғунлуг

Әшјалар арасында җаршылыгылы бирҗимәтли ујғунлуга анд ушагларын әввәлки төғүләрдә алдығы биллик вә бачарығларыны мөһкәмләндирмәклә, мүхтәлиф нөвдә чалышмалар һәлл етмәклә җаршылыгылы бирҗимәтли ујғунлугун мәнәсыны даһа јакшы изаһ етмәк ләзимдыр. Мәселән, тырмызы вә јашыл квадратлары, бөјүн вә кичик кублары вә с. бир-бир мутабиһ гојма методу илә ики чохлугун өшјаларынын сајча бәрабәр олмасы кәстәрилмәлидир. Башга сөзлә дегәк, ики чохлугун элементләри арасында җаршылыгылы бирҗимәтли ујғунлуг шуурлу баша дүшүлмәлидир.

6-чы дәрә. «Јакындыр», «узағдыр» мүнәсибәтләри.

Әшјаларын нәмәјилә јакындыр вә узағдыр алајышларыны баша салмағ. Мәселән («Бизим енимиз мәктәбә јакындыр», «Халамжил узағда јашајыр» вә с.) Ушагларда мутајисә етмәк бачарығын инкишаф етдирмәк.

7—8-чи дәрәләр. Ғаршылыгылы бирҗимәтли ујғунлуг

Ики группун өшјаларынын мутајисә етмәклә «чохдур», «аздыр» «бәрабәрдир» мүнәсибәтләринин мәнәсыны даһа шуурлу ајдынлашдырмағла, җаршылыгылы бирҗимәтли ујғунлуга анд мүхтәлиф характерли мисалларын изаһына да чох јер вермәк ләзимдыр. Ушагларын мутајисә оларат верилән чалышмаларын јеринә јетирмәләринә чалышмағ ләзимдыр.

9-чу дәрә. «Ағырдыр», «јүңкүлдүр» мүнәсибәтләри

Әшјалары мутајисә етмәклә ағырдыр вә јүңкүлдүр мүнәсибәтләринин мәнә-

сыны ајдынлашдырмағ вә ушагларын өшјаларын күтләләринә көрә мутајисәлә анд картонкалардан истифадәлә рәтмәли.

11—12—13-чү дәрәләр. Чохлугларын элементләрини сајмағла мутајисә («бөјүк» вә «кичик»).

Әшјаларын мутајисәси нәтиҗәлә «бөјүк» вә «кичик» сөзләринин мәнәсыны шакирдләрини шуурунда чаңландырмағ. Мәселән, бөјүк дәирә, кичик дәирә; бөјүк чубуг, кичик чубуг; бөјүк өдәд, кичик өдәд вә с. Ушаглар арасында һәр һансы өдәдин нөмәри оларат нечә алынмасыны, умумијәтлә истәнилән өдәдән әввәл кәдән өдәд вә чүр алынмасыны еләчә дә сырада јерләринә көрә верилән өдәдләрә һансынын бөјүк, һансынын исә кичик олдуғуну мөһимсәмәлидирләр.

Өдәдләрин мутајисә едилмәси кәдәләгәдәр ашарылан ишләрә дә хүсрә әһәмијәт вермәк ләзимдыр. Мәселән, тутак ки, 1 вә 2 өдәдләринин мутајисә теләб олунур. Мүәллимин тапшырма илә ушаг дүзүм кассасынын үст чәрәсинә бир тырмызы дәирә, онун алты даны чәркәјә исә о гәдәр (јәһи бир дәнә) көј үчбучағ гојур. Сән нечә үчбучағ гојдун? не үчүн 1? Бу үчбучағын үстүнә 1 үчбучағ да көлиш. Чәми нечә үчбучағ олду? Нәләр чохдур: тырмызы дәирәләр, јохса көј үчбучағлар? Нәләр аздыр? Нәһајәт, бәлә суал гојулат: «Һансы өдәд бөјүкдур: 2, јохса 1? Бу өдәдләрдән һансы кичикдир: 1, јохса 2?». Нәтиҗәдә бәлә дәмәк олар ки, 2 бөјүкдур 1-дән, 1 кичикдир 2-дән.

14—15-чи дәрәләр. Чохлугларын элементләрини сајмағла мутајисәси, һәм тәсәвүрләри (она гәдәр, сонра, әввәлчә).

Чохлугларын элементләрини сајмағла «о гәдәрдир», «на гәдәрдир», «сонра», «әввәлчә», «она гәдәр» сөзләринин мәнәсыны ајдынлашдырмағ, әшјалары сајмағ бачарығын мәшғини давам етдирмәк. Буууида бәрабәр 10 дәирәсинә өдәдләр сырасында 3-дән әввәл кәдән 2 өдәдинин, 4-дән сонра 5 өдәдинин кәдәјини, еләчә дә 7-ја гәдәр сајманын мәнәсыны ајдынлашдырмағ вә с. Демәк, әшјалары вә 10 дәирәсиндә өдәдләри сајмағла «о гәдәр», «на гәдәр», «сонра», «әввәл», «әввәлчә», «сонрадан», «бәли» вә с. алајышлары ушагларын шуурунда чаңландырмағ.

16—17—18-чи дәрәләр. Чохлугларын элементләрини сајмағла мутајисәси. Һәм тәсәвүрләри (даһа тез, даһа көч).

Әшјалары сајмағ үзрә чалышмалары даһа дә диггәти артырмағ ләзимдыр. Бу вахт сајаркән өшјаларын бирини өтүрмәк вә бирини ики дөфә сајмағ кәдәз. Еләчә дә өшјаларын сыра илә дүзүн сајылығасы вәзипдир. Бурада өшјаларын сајылмасы һәм солдан сағ, һәм дә сағдан солга ашарынамалыдыр. Сај заманы 1-дән 10-а гәдәр өдәдләри

адларыны дүзкүн демекле «тез сај», «кеч сај», «даһа сонра сај», «даһа тез сај», «даһа кеч сај» вә с. кичи сөзләрн мәнасыны да ајдылашдырмаг лазымдыр.

Ушагларын 20 дәирәсиндә әдәдләрн адлары илә до таныш етмәк. 10 дәирәсиндә әдәдләрн адларыны демекле онларын чап шәкли үзәриндә до ишә диггәтләрнн артырмаг лазымдыр.

19—20-чи дәрәләр. Әдәдләрн сајылмагы. «Јејин» вә «Јаваш» мүнәсибәтләрн.

Ушагларә натурал сыранын илк 10 әдәдин сајдыраркән ашагыдан мәсәләләрә диггәти артырмаг лазымдыр. Әдәдин ады нәдир вә онун чап шәкли нәдир? Бу әдәди нечә алмаг олар? Бу әдәд натурал сырада нечәнчи Јердәдир? Әдәдләр сырасында онунла гошну олан әдәдләр арасында һансы миғдар нисбәтләрн вардыр? вә с. һәр бир әдәдә таныш оларкән ушаглар истанилан әдәдән башлајараг дүз вә төрс истигамәттә Јејин вә Јаваш олмагла сәрбәст билмәк вә танымаг.

Умумијәтлә, демәлијик ки, ушаглар бу вә Ја башга әдәдә таныш едәркән Јухарыда садаладыгымыз мәсәләләрн һәр биринә хусуси фикир вермәк лазымдыр.

21-чи дәрә. Чохбучагынын (үчбучаг, дәрбучагы вә бешбучагы) адыны билмәк вә танымаг.

Үчбучагы, дәрбучагынын вә с. фигурларын элементләрнән сај материалы кичи истифада едилмәлидир. Бурада ушагларын диггәти адын өз мәнасына Јөнәлдилмәлидир. «Үчбучаг» сөзүнү «дәрбучагы» сөзү илә мугајисә едәрәк вә һәмнн фигурларын көстөрәк мугәллим ушагларын диггәтинн һәр бир үчбучагы 3, һәр бир дәрбучагынын икә 4 бучагы олдуғуна вә буна көрә до белә адланмасына чәлб едир. Чохбучагынын ады илә олдуғу кичи онун элементләрн илә до танышлыг хәлис практик шәкилдә апарылмәлидир. Мугәллим бу элементләрн көстөрәр вә адларыны дејир (бучаг, тәпә вә тәрәф), ушаглар икә үчбучагы дәрбучагынын элементләрнн көстөрмә до бир бир сајыр. Нәһајәт, ушаглар үчбучаг вә дәрбучагынын нәсмәјн вә чәтмәјн до әјрәтирләр.

22—23-чү дәрәләр. Сајма. Әдәдләрн мугајисәси. «Јахындыр» вә «узагдыр» мүнәсибәтләрн.

Ушагларын ајры-ајры әшјалары, сәсләри (мәсәлән, әл чалмагла), һәрәкәти (мәсәлән, аддымлары, әл һәрәкәтләрнн) вә с. Сајмаг бачарыгыны мөшг етдирмәк лазымдыр. Сонра икә әдәдләрн мугајисәси үзрә бир сыра анлајышларын: «чохдур», «аздыр», «о гәдәрдир», «бәјүкдур», «кичикдир», «бәрабәрдир» вә с. формалашмасына диггәт јетирилмәлидир.

Мугајисә заманы Јахындыр вә узаг-

дыр мүнәсибәтләрннн мәнасыны да даһа Јахын баша салмаг лазымдыр.

Һәндәси фигурлар дөстәсинә диггәт јетирмәклә орада олан фигурларын бәјүклүҹү вә кичијији һаггында до сәһбәт апарылмәлидир.

24-чү дәрә. Мәсафәнин өлчүлмәси.

Ушаглар верилмиш мәсафәнин шәрти өлчүләрлә (ағачла, иплә, чубугла вә с.) өлчмәји вә онун нәтичәсинн әдәдләрлә демәји бачармәлидирлар. Мәсафәнин аддымла өлчүлмәсинә анд практик ишә до фикир вермәк лазымдыр.

25-чи дәрә. Кечилмиш материалын мейкәмләндирилмәси.

26—27—28-чи дәрәләр. Парчанын рәңкли чубугла, ејин узунлуғда кағыз золагла өлчүлмәси.

Ушаглар бурада мугәталиф ивәдә әјри вә дүз хәтләр, дүз хәтт парчасы илә таныш олмәлидирлар. Бу хәтләр илә танышлыг сырф практик харәктер дашымәлидир.

Ушаглар парчалар илә таныш етдикән сонра, бунларын кағыз йөрәги үзәриндә мугәталиф вәзијәттә чәшилмәси мөшг етдирилмәлидир. Ушагларын диггәтинн бир до, онларә таныш олан чохбучагыларын тәрәфләрннн дүз хәтт парчасы олмәси фактына чәлб етмәк лазымдыр.

Парчаларла танышлығдан сонра онларын мугајисәсинә анд чәлишмәлар верилмәлидир. Парчаларын мугајисәси һаггы әшјаларын (карандашларын, ипләрнн, кағыз золағларыннн вә с.) узунлуғунун мугајисәсиндән сонра верилмәлидир.

Әшјаларын мугајисәси, чисмәләрн биләвәсинә үст-үстә гојмагла апарылмәлидир. Бу чүр практик ишдән сонра ушагларә дамәли кағызда мугајисә етмәји тәклиф етмәк олар. Бурада ән башлычасы, парчаларын һансынын узун, һансынын икә гыса олмәсинн дәрһал мугәјһә етмәк үчүн онларын нечә Јердәндирилмәсинн ушагларә көстәрмәдир. Сонрәлар икә парчалар рәңкли кағыз золағы илә, сапла, бундан сонра икә хәтәшлә өлчүлмәлидир.

29—30-чү дәрәләр. Кечилмиш материалын мейкәмләндирилмәси.

IV рүб (24 саат)

1-чи дәрә. Кечилмиш материалын мейкәмләндирилмәси.

2-чи дәрә. Хәткәшлә парчаны чәкмәк.

Ушагларын парча, парчаларын мугајисәси вә өлчүлмәсинә анд газанмиш олдуғлары биләк вә бачарығларыннн системә салмаг лазымдыр. Бундан сонра хәткәшнн көмәјилә парчанын чәкилмәси методикасы ушагларә әјрәдилмәлидир.

3—4-чү дәрәләр. Чохбучагынын тәрәфләрннн вә бучағларыннн сајмаг.

Әдәдләрнн әјрәдилмәсиндә дидактик материаллардан истифада етмәклә, һәмнн әдәдләр арасында миғдары мүнәси-

бәтләри изаһ етмәк үчүн үчбучагы, дәрбучагының элементләренән бир сај материалы нини истифадә едилмәлидир. Мәсәлән, үчбучагы 3 бучагы, 3 төрәфи, 3 төпәси бар вә с. Сонра исә ушагларын дитетиян фигурун нәдән һазырланмасына (шүшәдән, тахтадан, кыҗыдан вә с.) йәналтмәк ләзымдыр.

5—8-чү дәрсләр. Парчанын узунлу-гуну тапмаг.

Парчаларын чәкилмәси, әшјаларын көмәҗлә узунлуларының мугәјсәси үзрә ушагларын билимләриниң системә салмагда рәңгли чәпләрин, золагларын (бәрәбәр вә мүхтәлиф узунлуҗда) көмәҗлә парчаларын узунлугуну тапмаг иш-нә диггәт җәтирмәк ләзымдыр. Парча-нын узунлугуну тапмагдан әтрү рәгәм-ләри җазылмамын, аңчаг бәлкүләри олан хәтмәшдән истифадәҗә дә фикир верилмәлидир. Бурада «парча», «узун-луҗ» аңлаҗышларынның мәҗнасы шакирд-ләрә дүзүкүн чәтдирмәлидир.

7-чи дәрс. Кечилмиш материалын мөһкәмләндирилмәси.

8—9—10-чү дәрсләр. Чохлуғларын бирләндирилмәсинә анд мәсәләләр һәл-ли (әшјалары сајмагла).

Чохлуғларын бирләнимәсинә анд мә-сәләләрнә һәлл етмәздән әввәл, ики групп чохлуғунун әшјаларынның нә чүр бирләндирилмәсини ушагларә баша салмаг ләзымдыр.

Тутаг ки, I сифидә һәфтәниң би-ринчи вә икинчи күнләри үчүн дәр-сәдәвал верилмишидир. Биринчи күн тәдрис олунан фәһләр чохлуғуну (ана дили, ријазиијат, әмәк тә’лими вә бәдән тәрбијәси), икинчи күндә тәдрис олунан фәһләр чохлуғуну исә (ана дили, рәсм, ријазиијат, рус дили) олсун. Бу ики күндә тәдрис олунан фәһләрнә си-јаһысыны төртиб едәк: ана дили, рәсм, ријазиијат, әмәк тә’лими, бәдән тәрби-јәси, рус дили. Бу фәһләр чохлуғуна биринчи вә икинчи күндә тәдрис олунан фәһләр чохлуғларынның бирләшмәси дајилир. Башга бир мисал көстәрәк: тутак ки, мугәллим ушагларә биринчи күн 1-дән 5-ә гәдәр әдәдләри (1, 2, 3, 4, 5) сајмагы, икинчи күн исә 4-дән 10-а гәдәр әдәдләри (4, 5, 6, 7, 8, 9, 10) сајмагы тапшырмашдыр. Бу ики күндә һансы әдәдләр чохлуғунун сајылмасыны төртиб едәк: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Бу әдәдләр биринчи вә икинчи күндә сајылмасы тәләб олунан әдәдләр чохлуғунун бирләшмәсиндир.

Ријазиијат дәрсликлериндә чохлуғла-рын бирләшмәсинә белә тәриф вери-лир: «Ики чохлуғун бирләшмәси бу чохлуғларын һеч олмәдәсә биринә да-хил олан элементләрдән тәшкил олун-мун чохлуғларә дејилир».

Беләликлә, чохлуғларын бирләшмәси ушагларә баша салындыгдан сонра, онун элементләрини сајмагла онларә анд мәсәләләр һәлл етдирмәк ләзымдыр. Бурада «мәсәлә», «бирләшдирмә».

«бирләшмә», «һамысы» вә с. сәләри мәҗнасы ушагларә даһа шүүрлу чәт-дирмәлидир.

11—12—13-чү дәрсләр. Чохлуғларын һиссәни ајырмага анд мәсәләләр һәлл (әшјалары сајмагла).

Чохлуғдан онун һиссәсини ајырмага бачармагы ушагларә шүүрлу чәт-дирмәлидир. Белә ки, чохлуғларын һиссәсини ајырмаг мәсәләси җаһшә ба-ша дүшүлмәдән она анд мәсәлә һәлл етдирмәк олмәд.

Ики чохлуғдан онун һиссәсини ајы-рмага анд мисаллар көстөрән вә һәлл едәк. Тутак ки, һазырлыг сифидә 25 шакирд бар. Булардан 3 нәфәри тә-ләндији үчүн бу күн дәрсдә 22 ша-кирд иштирак едир. Демәли дәр-с сифин шакирдләри чохлуғунун һиссә-си (22 нәфәр) иштирак едирли. Ријазии-јатда «чохлуғун һиссәси» сәләри та-зинә «алт чохлуғ» дә ишләдилир. Де-мәли дәрсдә иштирак едән ушаглар чохлуғу, сифин бүтүн шакирдләри чохлуғунун һиссәсиндир (алт чохлуғ-дур). Башга мисал да көстәрәк. Тутак ки, мәктәбдә 10 сифид бар. Булардан бири исә һазырлыг сифидир. Бу чо-луғларын нәзәрдән кечирдикдә ајырма-олур ки, һазырлыг сифи бүтүн сифи-дәр чохлуғуна дахилдир. Башга сәлә-десәк һазырлыг сифи мәктәбин бүтүн сифиләри чохлуғунун һиссәсиндир вә с. Беләликлә, мүхтәлиф характерли ми-саллар сәләмәклә чохлуғдан онун һис-сәсини ајырмагы ушагларын шүүрлу чә-нәндирмәг олар. Сонра исә чохлу-гун әшјаларынның сајмагла мәсәләни һәлли шакирдләрә шифаһи баша сал-мәлидир.

14-чү дәрс. Кечилмиш материалын мөһкәмләндирилмәси.

15—16—17-чи дәрсләр. Мәсәлә һәл-ли.

Шакирдләрә мәсәләниң әсас элемент-ләрини (шәрти, суалы, һәлли, чәләһә) баша салырмагла, еләчә дә әшјалары сајмагла онларын формасына, рәң-кина, әлчүсүнә, фәзадакы вәзијәтинә нәрә вә с. группларә ајырмагла мәсә-лә һәллигә хүсуси јер верилмәлидир. Мә-сәләни, а) «Столун үстүндә 2 гырмак шар бар. Шафлан 1 кәј шар да көтүрүп столун үстүгә гојат. Столун үстүндә нәчә шар олду?», б) «Оғлан 3 гырмак көбәлән тапды (карточкалар көстө-рир вә дүәүм кассасына гојулур). Со-нра 1 кг көбәлән дә тапды (көстө-рир). Оғланын чәми нәчә көбәләји ол-ду?» вә с.

18—19—20-чи дәрсләр. Мәсәләләр һәлли.

21—22-чи дәрсләр. Кечилмиш мате-риалын мөһкәмләндирилмәси.

23—24-чү дәрсләр. Тәһрир.

3. ОСМАНОВ.

Азәрбајҗан ЕТНЕМ-нин баш елми ки-чиси, педогогик елмләр һәмнәдди.

МУСИГИ, НӘҒМӘ, РИТМИКА

I рүб—27 саат

1. У. Һачыбајовун «Бајрам күнү» маһнысынын динләнилмәси. Г. Һусејилинин «Чүчәләрим» маһнысынын өрәдилмәсине һазырлыг.

2. «Чүчәләрим» маһнысы илә танышлыг. маһнынын мөзгуну һаггында сөһбәт.

Мүвафиг мусиги нүмунәләриндән биринин мушајнәти илә дәирә боју ритмик көзүш.

3. «Чүчәләрим» маһнысынын өрәдилмәси.

Ушаглардан бир группуну граммөфон балына һазылан рәгс мелодиясынын мушајнәти илә рәгс етмәси.

4. А. Александровун «Јер үзүндә биз чохут» маһнысынын динләнилмәси.

«Чүчәләрим» маһнысынын өрәдилмәси үзүриндә ишин давам.

5. Маришларын мушајнәти илә тәнтәһәт—бајрамсајагы вә сәнгит адымламаг. Һәрәкәт просесиндә мухтәлиф характерләрн вермәк. Ајагы Јерә курмаг-ла (пургу илә) адымламаг үзрә рәгс һәрәкәтинин мәһимәдилмәси.

6. «Садко» диафильминин мусиги мушајнәти илә көстәрилмәси.

7. А. Зејнадлынын «Ојун» вә Јахүд Ә. Аббасовун «Рәгс» пјесинин динләнилмәси.

«Чүчәләрим» маһнысынын авазлән ахыра өрәдилмәси.

8. О. Зүлфугаровун «Ачыб күлләр» маһнысынын мушајнәти илә рәгс һәрәкәтләринин (элементләринин) ичра едилмәси.

«Чүчәләрим» маһнысынын мөһкәмләндирилмәси.

9. Валс (3x4 өлчүдә) вә марш (4x4 өлчүдә) мусигисинин гуввади ханә һиссәсинин ол чалмагла көстәрилмәси.

Ушагларын ән чох сәндикләри халг ојун һаваларындан биринин мушајнәти илә рәгс етмәси.

10. В. Агафонниковун «Әмәксиз јашаја билмәзсән» (Без труда не получишь) маһнысынын динләнилмәси.

О. Зүлфугаровун «Китаблар» маһнысынын өрәдилмәси.

11. Ритмик мусиги мушајнәти илә чәркә илә һәрәкәт (беш, алты ушагдан ибарәт группларла). Мелодиянын һиссәләрине ујгун олараг һәрәкәтин истигамәтинин дејнишмәк.

«Китаблар» маһнысынын өрәдилмәси үзүриндә ишин давам.

12. «Әмәксиз јашаја билмәзсән» маһнысынын тәкрат динләнилмәси.

«Садко» диафильмә тәкрат бахыш. Ушагларын өз тәәсүратынын сөйләмәләри.

13. Марш характерли «Әмәксиз јашаја билмәзсән» маһнысы илә Ә. Аббасовун «Рәгс» пјесинин тәкрат динләнилмәси вә мушајсә едилмәси.

«Китаблар» маһнысынын мүнәммәл өрәдилмәси. Маһнынын мелодиясындакы энл вә бәм сәсләрн ешитмә вәсигәсилә фәргләндирилмәсине анд мәһгәлә.

14. Мухтәлиф характерли мусиги нүмунәләринин мушајнәти илә чәркә илә Јериш. Јахүд гарышыг һалда гачыш. «Бәһәһә» ојунунун мусиги илә алаһаләндирилмәси.

«Вәтән нәгмәси» (мус. Ч. Чаһанкировун, сөз. А. Шаһиндир) илә танышлыг.

15. Металлофон мусиги алати вә онун мулајим, чинвалтиди сәсләймә тембри илә танышлыг. Аләтдәни энл вә бәм сәсләрн (дилләрн) Јерини муәјјәнләшдирмәк.

Металлофонда чалмаг гајдасынын өрәдилмәси.

16. С. Рүстәмөвун «Гызыл пајыз» маһнысынын динләнилмәси. Пајыз фәслинин хүсусәјәтләринин маһныда нечә верилмәсини ушагларын нәзәрине чатдырмаг.

«Вәтән нәгмәси»нин өрәдилмәси. Маһнынын I бәндиини мүнәммәл мәһимәдилмәси үчүн тәмринләрн апарылмасы.

17. Мусиги мушајнәти илә әлләрн мухтәлиф истигамәтдә мулајим һәрәкәт етдирилмәси. «Бар гушум вәр» (Гәләндәр, ај гәләндәр) маһнылы ојунунун өрәдилмәси.

«Вәтән нәгмәси»нин өрәдилмәси ишин давам.

18. Таныш маһнылардан биринин мелодиясында садә һиссәни металлофонда чалмаг.

«Азәрбајчан» халг рәгс мелодиясынын динләнилмәси вә бунун мушајнәти илә ушаглардан бир группуну рәгс етмәси.

19. «Мусиги нәдән данышыр» мөзгусунда верилән мәдуматын јада салынмасы. Мусигинин шәһ һәјаты, достлугу, әмәји, тәбиәти тәрәннүм етмәсине анд нүмунәләр көстәрмәк вә онларын динләнилмәсини тәһкил етмәк.

«Бәјүк Октјабр» (мус. А. Бабајевин, сөз. М. Сејидзадәһиндир) маһнысы илә танышлыг. Маһныда бајрам тәнтәһәсини нечә верилмәсини ушагларла чатдырмаг.

20. Бајрам тәнтәһәсиндә нүмајишвари дүзүлүш вә Јеришин өрәдилмәси. Әввәлки мәһгәләләрдә өрәдилмиш ритмик һәрәкәтләрн тәкраты.

«Бәјүк Октјабр» маһнысынын I бәндиини өрәдилмәси үчүн тәмринләрн апарылмасы.

21. Ушагларын ән чох хошуна кәлән маһны вә рәгсләрн ифа олунамасы. Октјабр бајрамына һәср олуначаг сәһәрчик үчүн концерт нөмрәләрини һазырланмасы.

22. «Мусиги нечә данышыр?» мөзгусунда сөһбәт. Шакирдләрә таныш олмајан мусиги әсәрләриндән бир нечәсини

динләнилмәси. Һәмни әсәрләр барсында мусәһибәләрни апарылмасы. У. Һачы-бәјовун «Ахшам ояду» маһнысынын динләнилмәси. Тәбиғәт һадисәсини мелодијада нечә верилмәсини изаһ етмәк «Бәјүк Октјабр» маһнысынын әјредилмәси ишини давам.

23 У. Һачыбәјовун «Маршвари» пјесини мушајиәти илә даирә истиғамәтин дә јан-јана һәрәкәт. Бу һәрәкәтлә даирә дүзәлтмәк. «Бәјүк Октјабр» маһнысынын әјредилмәси ишини давам.

24 «Бәјүк Октјабр» маһнысынын мелодијасындан бир һиссәни металлофонда чалмагы әјрәтмәк.

«Бәјүк Октјабр» маһнысынын мүкәмәл ифасы.

Мусиги мушајиәти илә «Кнут-музыкант» диафильминә бахып.

25—26—27. Бәјүк Октјабр бајрамына һәср олуна сәһәрчијя тәшкәли вә кечирилмәси.

II руб—21 сәат

28. Характерниә көрә мухтәлиф олан ики әсәрни мугәјисә едилмәси. М. И. Глинканын «Ушәк полкасы» пјеси вә А. Бабәјевни «Лајла» (сөзләри Б. Ваһабзадәниндир) маһнысы. Әвәлки дәрәләрдә кечилән маһнылардан бирини тәкряры (ушагларын арзусуна көрә).

29. «Јолдан сәни ким апарды?» оју-нунун мусиги мушајиәти илә кечирилмәси.

О. Зүлфугаровун «Ачыб күлләр» маһнысы илә танышлыг. Мелодијанын садә бир һиссәсини металлофонда чалмагы әјрәтмәк.

30. Кичик мелодија һиссәләрини металлофонда чалмаг (ушагларын арзусуна көрә).

«Ачыб күлләр» маһнысынын мелодијасыны металлофонда чалмагы әјрәтмәк ишини давам.

31. Мухтәлиф жанрлы мусиги әсәрләри илә танышлыг. Полка, вәлс вә рәгс нүмунәсиндә.

I рубдә кечилмиш «Вәтән нәгмәси»ни тәкряры.

32. Мусиги мушајиәти рәгс һәрәкәтләри илә «Бајрагы көтүр» ојунунун әјредилмәси.

«Китаблар» маһнысынын тәкряры. А. Рзајеванын «Достлуг гатары» маһнысы илә танышлыг.

33. Азәрбајҗан халг мусигиси—«Сәләми» рәкинни бир һиссәсини металлофонда чалмагы әјрәтмәк.

Ушагларын арзусуна көрә онлара таныш маһны вә рәгсләрдән бир-икәсини вәл, јохуд дент јазмыны динләмәк, онларын мушајиәти илә рәгс етмәк.

34. П. И. Чајковскинин «Кукланын хәстәлији» («Волези куклы») фортепиано пјесини динләнилмәси. Ушагларын дигтәтин әсәрни характерниә чалб едилмәси.

А. Рзајевни «Достлуг гатары» (сөзләри Ч. Мәммәдовундур) маһнысынын әјредилмәси ишини давам.

Мелодија гурулушуну изаһ етмәк, вә бәл сәсләри кәстәрмәк.

35. «Полка» рәгс элементләрини әјредилмәси. Гармон (гармошка) мусиги алағи илә танышлыг. Алотдәки анд вә бәл сәсләрин (дилләрин) кәстәрилмәси.

36. С. Рустамовун «Шахта баба» маһнысынын мелодијасы илә даирә бәл рәгсвари һәрәкәтини ичра едилмәси.

Ушагларын арзусу илә металлофон вә гармошкада чалмагы әјрәтмәк даирә мәнғәлә.

37. «Ушәк ојунары вә әјләнчә» маһнысынын мусигидә нечә верилмәсини изаһы. В. Адыкәзәловун «Ат-ат ојуру» пјесини динләнилмәси. Мусигини мухтәлиф һәјәт һадисәләрини, әјрәтмәк образлары тәрәннүм етмәсини кәстәрмәк.

«Достлуг гатары» маһнысынын әјредилмәси ишини давам.

38. «Полка» рәгс элементләрини тәкряры. «Шахта баба» маһнысынын мушајиәти илә даирә бәл рәгсвари һәрәкәт.

39. «Сәләми» рәкинни металлофонда чалмагы әјрәтмәк ишини давам. «Кнут-музыкант» диафильмин мусиги мушајиәти илә тәкряр кәстәрилмәси.

40. Г. Гарајевни «Шәһ һадисә» пјесини динләнилмәси. Мусигини күмрәһ характерни ушагларын нәзәр вә чатдырмаг.

А. Рзајеванын «Гыш» (сөз. Т. Мүхәлибовундур) маһнысы илә танышлыг.

41. Мухтәлиф темпли, мухтәлиф ритмлы мусиги нүмунәләрини мушајиәти илә ушагларын тәғтәһәли, маршвари вә рәгсвари һәрәкәтләри ичра етмәләрини анд мәнғәлә.

«Гыш маһнысынын I бәдинни вә кәгаратынын мүкәмәл әјредилмәси үчүн дазыми тәмринләрин апарылмасы.

42. «Күнәш» рус халг маһнысынын металлофонда чалмагы әјрәтмәк (бир һиссә). Ушагларын арзусу илә онлара таныш олан маһны вә рәгсләрдән бир-икәсини ифасы.

43. Асәф Зәјналлынын «Ушәк сүмәси»ндан «Рәгс» пјесини динләнилмәси. Ушагларын дигтәтин садә мусиги ифадә вәситәләринә јәпәдилмәси.

«Гыш» маһнысынын әјредилмәси ишини давам.

44. «Күнәш» рус халг маһнысынын металлофонда чалмагы әјрәтмәк ишини давам. «Гыш» маһнысынын әјредилмәси ишини давам.

45. Ушагларын арзусу илә мухтәлиф мусиги нүмунәләрини вәл јазыларын гулаг асмаг. Таныш маһнылардан бир-икә хорла ифа етмәк.

46—47—48. Јени илә һәср олуна сәһәрчијя һазырлыг вә онун кечирилмәси.

49. А. Островскинин «Гој һәжишә кунәш олсун» маһнысынын диаләнилмәси. Маһнынын кумраһ, тәнтәһәли, чағырыш характериндә олдуғуну ушагларын нәзәринә чагдырмаг.

О. Зүлфугаровун «Метро» (сөз. Б. Зифаһиндыр) маһнысы илә танышлыг. Маһнынын I бөднини өрәдилмәси үчүн лазыми тәмринләрин апарылмасы.

50. «Полка» рәгс элементләринин мөһкәмләндирилмәси (Г. Салаһовун «Лири рәгси»нин (Гавал илә рәгс) мушајәти илә пәһчә үстә рәгсәри кәһиш).

«Метро» маһнысынын өрәдилмәси.

51. Ф. Әмировун «Баһар кәһир» маһнысынын мелодијасыны металлофонда чалмагы өрәймәк. «Көлкә» театрынын тамашасына бахмаг.

52. Мөһвү чәһәтдән ејни вә јакын олан пјесләрини диаләнилмәси. Д. Кабәлевскинин «Гвардијачылар» вә В. Витливанын «Сөрһадчиләр» әсәри.

«Метро» маһнысынын мүкәммәл өрәдилмәси.

53. Азәрбајҗан халг рәгсләри үчүн характерик олан пәһчә үстә кәһиш һәрәкәт элементинин мөһкәмләдилмәси ишини давам.

«Баһар кәһир» маһнысынын мелодијасыны металлофонда чалмагы өрәймәк вә дәһр мөһгәлә.

54. Әвәһли дәрсләрдә кәһилән маһнылардан бирини соло, груп һалында вә синиф коллектив илә бирликдә охунмасы. Ушагларын металлофонда истәдиләри һиваны чалмаларына аңд сәрбәст мөһгәлә.

55. Д. Кабәлевскинин «Јүрүш маршы». Ушагларын дигтәтини мелодијаја онун кумһар, чағырыш аһәһкинә чәһб едилмәси. А. Бабајевин «Ана» (сөз. И. Сәфәрлининдыр) маһнысы илә танышлыг. I бөднин өрәдилмәси үчүн мувафиг тәмринләрин апарылмасы.

56. З. Бағыровун «Тәнтәһәли јүрүш» пјесини мушајәти илә чәркәләрлә адылмамаг. Бу процесдә ритмик чизкиләри кәһләмәк. «Шәһ газлар» Украина халг маһнысыны металлофонда чалмагы өрәймәк.

57. «Ана» маһнысынын өрәдилмәси. Ушагларын ән чох кошунка кәһән маһны вә рәгсләрдән бирини ифа олунмасы.

58. А. Рәзәванын «Сүһ орду» (сөз. Ч. Мөһмәдовундыр) маһнысы илә танышлыг. Ушагларын дигтәтини мөһгәлә, мелодија арасындагы үҗүһилүгә, доғма ордумуза олан мөһәббәт һиссинә чәһб етмәк.

«Ана» маһнысынын өрәдилмәси ишини давам.

59. «Јаллы» рәгс элементинин мөһкәмләдилмәсинә аңд мөһгәлә. Јан-јана чәркәләрлә һәрәкәт.

«Шәһ газлар» маһнысыны металлофонда чалмагы өрәймәк ишини давам. Маһнынын ритмләрини доғдә кәһтәрмәк.

60. «Тәбиәт мусигидә» мөһвусунда кичи концерт. Бу мөһвудә вокал вә инструментал әсәрләрдән бир пәһәсини диаләнилмәси. Концертни ви́кторина шәһлиндә апарылмасы.

61. «Биәһм орду» мөһвусу мусигидә. Д. Кабәлевскинин «Гвардијачылар» пјесини тәкәрар диаләнилмәси.

«Ана» маһнысынын бәһһи аһәһкәһ ифа чәһәтдән мөһкәмләндирилмәси. О. Зүлфугаровун «Чәһ һәһ» маһнысы илә танышлыг.

62. «Јаллы» рәгс элементинин мөһкәмләдилмәсинә аңд мөһгәлә. Бәр һансы јаллылардан бирини мушајәти илә дәһрәһ һәрәкәт етмәк. «Сүһлико» күрчү халг маһнысы илә танышлыг. Маһнынын мелодијасыны металлофонда чалмагы өрәймәк.

63. Әвәһли дәрсләрдә өрәнилмиш маһнылардан бирини тәкәрар. Ушагларын арзуһна көрә бәр һансы мусиги алетиндә чалмаг (металлофон, гармон, дөф).

64. С. Рүстәмовун «Шәһли Орду» (сөз. З. Чәһбәһәһлининдыр) маһнысынын диаләнилмәси.

С. Рүстәмовун «Јаз күһләри» (сөз. М. Ә. Сәһиринди) маһнысы илә танышлыг. Маһнынын I бөднини өрәдилмәси үчүн лазыми тәмринләрин апарылмасы.

65. «Дигтәһли ол» ојунунун марш мусиги һүмәһсини мушајәти илә кәһирилмәси. Ушагларын өрәдилләри мелодијалардан бирини металлофонда чалыһмасы (арзуја көрә).

66. Совет Ордусунун Јаранмасы күһнә һәһр олунан сәһәрчијин кәһирилмәси.

67. О. Зүлфугаровун «Чәһ һәһ» маһнысынын диаләнилмәси. Ушагларын дигтәтини аһалара, һәһләрә мөһәббәт һиссини маһныда кәһә әһрилмәсинә јәһәлтмәк.

А. Бабајевин «Ана» маһнысынын тәкәрары.

68. Г. Күсәјлинин «Гатар» маһнысынын мушајәти илә татарын һәрәкәт ритмләрини һәрәкәтдә кәһтәрмәк. «Сүһлико» маһнысыны металлофонда чалмагы мүкәммәл өрәймәк.

69. 8 Март гадыһлар бајрамына һәһр олунан сәһәрчијин кәһирилмәси.

70. «Јаз» молдав халг маһнысынын диаләнилмәси. Ушагларын дигтәтини мелодијаја, онун ифадә вәһитәләринә јәһәлтмәк. С. Рүстәмовун «Јаз күһләри» маһнысынын өрәдилмәси ишини давам.

71. Марш темпли вә ојлаг мусиги һүмәһләрини мушајәти илә чәркә илә јан-јана һәрәкәт.

«Јаз күһләри» маһнысынын мөһкәмләндирилмәси.

72. Маршлардан биринин ритмлерини барабанда və жахуд дафда vurub көстөрмөк. Ушагларын ән чох севдиклери мусиги нумуналаринден бир-икисинин лент, жахуд вал жалысыны динләмөк.

73. «Јаз» молдав халг маһнысынын тәкрар динләнилмәси.

«Јаз күнлери» маһнысынын тәкрары.

74. «Јаллы ритмлеринде чәркә илә Јан-Јана və даирәви һәрәкәт.

Азәрбајҗан халг рәгс мелодијасы — «Күлкәз». Мелодијанын бир һиссәсини металлофонда чалмагы өјрәнмөк.

75. Ушагларын хошуна калон маһнылардан биринин сәһнәләшдирилмәси (А. Рзајеванын «Мән нимәм», О. Зүлфугаровун «Диларә», «Маһныным сүрүрәм» və с. маһнылардан бари).

76. Рүб әрзинде ичинән маһны və ритмика мәһгәләләринден бир нәчәсини тәкрары.

77—78. «Баһар хон кәлиб» мөвзусунда сәһәрчијин һазырланмасы və кечирилмәси.

IV рүб—24 саат

79. Баһара һәср олунмуш мусиги нумуналаринден биринин динләнилмәси.

«Ленин баба» маһнысы (мус. А. Рзајеванын, сөз. Ч. Мәммәдовундур) илә танышлыг. Маһнынын биринчи бәдини өјрәтмөк үчүн ләзыми тәмринлери апарылмасы.

80. «Күлкәз» рәгс мелодијасынын мушајәти илә Азәрбајҗан рәгс елементларинин тәкрары (пәнчә үстә кәөнш, бир јердә дајанараг саг və сол ајаглары дөјишмәклә рәгс етмә, јериндә фырланыб дәнмә).

«Күлкәз» рәгс мелодијасыны металлофонда чалмагы өјрәнмөк. Барабан жахуд дафда рәгсин ритмлерини пурмаг.

81. «Шәнкүлүм, шүнкүлүм, мәнкүлүм» нәгмәлинин сәһнәләшдириләрәк мусиги мушајәти илә ифа олунмасы.

82. «Ленин нумәјишдәдир» (мус. А. Фәттаһидыр) və С. Рүстәмөвун «Бәјүн Ленин» (сөз. М. Сејидзәдәниндир) маһныларынын динләнилмәси. Бәр нин әсәрдә рәһбәрә олан үмумхалг мәһәббәтинин ушагларә чатдырылмасы.

«Ленин баба» маһнысынын өјрәдилмәси ичинин давамы.

83. М. Магомајевин «Марш» və Л. Шульгинин «Октјабрјатлар маршы» әсәринин мушајәти илә чәркәләрлә јериндә və ирәли һәрәкәт.

М. Нәсирбәјөвун «Ојун» пјесини металлофонда чалмагы өјрәнмөк.

84. «Ленин баба» маһнысынын бәди шәкилдә мүнәммәл өјрәдилмәси.

Ушагларын билдиклери мусиги нумуналарини истәдиклери мусиги әдәтләриндә чалмалары.

85. «Ленин нумәјишдә» (мус. А. Фәттаһидыр) маһнысынын тәкрар динләнилмәси «Ленин баба» маһнысынын ифа-сы. Мидһад Әһмәдовун «Мај нәгмәси» (сөз. М. Сејидзәдәниндир) илә танышлыг.

86. Бајрагчылары јухары тутуб ләмәклә марш темпиндә мәһгәләнә кечирилдәдир јер боју бир чәркә илә адымламаг. Сонра чәркәләр дүзәлдәб чәркәләрлә адымламаг. Әвәлки дәрсләр өјрәнилминин маһнылардан биринин тәкрары.

87. В. И. Ленинни анадан олмасы әр-нүнә һәср олунан сәһәрчијә кечирмә.

88. Ү. Һачыбәјөвун «Бајрам күнә» маһнысынын тәкрар динләнилмәси. С. Рүстәмөвун «Бајрагчымыз» маһнысынын танышлыг. Ушагларын диггәтинин бәр нин әсәрдәки ишиглы, күмраһ, тәнтәнал иһвал-руһијјәнин нәчә ирәд-мәсинә чәлб етмөк.

М. Әһмәдовун «Мај нәгмәси»нин өј-рәдилмәси, биринчи бәдин бәди чәл-дән мүнәммәл мәнимсәнилмәси үчүн музафиг тәмринләр апармаг.

89. М. Нәсирбәјөвун «Ојун» пјесини чалмагы өјрәнмөк ичинин давамы. Бај-рагчыларла мухтәлиф темпләрдә и-ритмләрдә адымламаг.

90. Һ. Нәмәфованын «Мај» (сөз. Мәр-вәрид Дилбәзиндир) нәгмәсинин дин-ләнилмәси. Ушагларын диггәтинин бај-рамы ләвһәләринин маһныда нәчә и-рилмәсинә јөнәлтмәк.

М. Әһмәдовун «Мај нәгмәси»нин бә-дин чәһәтдән мүнәммәл өјрәдилмәси үчүн музафиг тәмринләр апарылмасы.

91. Азәрбајҗанда Совет һатимијјәти гурулмасынын илденүмүнә və 1 Мај бај-рамына һәср олунан сәһәрчијин кеч-рилмәси.

92. В. Мураделдин «Сүлһ һамыја лә-зымдыр» («Мир нуҗең әсем») әсәринин динләнилмәси. Ушагларын диггәтинин Совет халгынын сүлһ уғрунда мүбәрри-синин әсәрдә нәчә верилмәсинә јөнәлт-мәк.

«Мај нәгмәси»нин тәкрары.

93. «Чолдә гәјын ағачы дурмушду» рус халг маһнысы илә танышлыг. Мело-дијанын бир һиссәсини металлофонда чалмагы өјрәнмөк.

О. Зүлфугаровун «Мәктәбә јаздыр-на» (сөз. Р. Зәкәнидир) маһнысы илә танышлыг. Маһнынын мелодија гурулу-шуну, характерини изәһ етмәк. Мело-дијадикы зил və бәм сәсләри ушагларә нәзәринә чатдырмаг.

94. «Марш—Раст» рәнкинин мушај-әти илә бајрагчыларла, һәбелә оллари јухары və Јана һәрәкәт етдирмәклә чәр-кәләрлә һәрәкәт. «Чолдә гәјын ағачы дурмушду» маһнысынын мелодијасыны металлофонда чалмагы өјрәнмөк ичи-нин давамы.

95. А. Долуханјанын «Мән охумаг истәјирәм» («Ја хочу учить») маһны-сынын өјрәдилмәси ичинин давамы.

96. Ушагларын ән чох севдијә һәр-кәтләрдән бир нәчәсини мусиги мушај-әти илә ифа етмәк. Әвәлки дәрсләрә өјрәдилән маһныларә даир ви́кторина-ларын кечирилмәси.

97. А. Островскинин «Гөј һәмшә кү-
нәш олсун» һәмшәһини мелодијасын-
дан бир һиссәни металлофонда чалмаг.

Һәмшә охума, рәгс етмә үзрә ушаг-
ларын өз тәбиғијәтләрини кәстәрмәләри.

98. Ушагларын өн чох дошуна кәлә
мусиги әсәрләриндән бирини динлән-
мәси. Әсәр барәсиндә апарылаи мүсәһ-
бәһини тәкрар едилмәси.

«Мәктәбә јаздырсана» һәмшәһини
өјрәдилмәси иһини давам.

99. Ушагларын билдикләри мусиги ме-
лодијалардан бирини мусиги аләтиндә
чалмаларына аид мөһтәлә.

Келкә театрынын тамашасы.

100—101—102. Мусиги динләмә,
нәғмә, ритмика, мусиги аләтиндә чалма
вә с. мөһтәләләр үзрә ил әраиндә иһи-
ләи материаллардан бир һиссәһини тәк-
рары.

В. ХӘЛИЛОВ.

Азәрбајҗан ЕТНЕМ-һин баш е-
ли иһиһси.

Јени китаблар

ФАЈДАЛЫ ВӘСАИТ

Бу јахынларда «Маариф» нәшријјаты ибтидан синифләрдә Азәр-
бајҗан дили (грамматика, јазы гәјдалары, нитг инкишафы) үзрә «Ди-
дактик материаллар» чап етмишдир (мүәллифләри М. Мусажев, М. Сә-
фәров, А. Абдуллајев, А. Гулијевдир).

Синиф мүәллимләри шакирдләрин мүстәгил ишләрини тәшкилин-
дә бөјүк әһәмијјәт кәсб едән белә бир вәсәһтин чапдан чыхмасыны
чохдан көзләјирдиләр. Бурада верилән чалышмалардан ајдын олур ки,
мүәллифләр дил дәрсләриндә шакирдләрин тәфәккүрүнүн инкишафы-
ны өн плана чәкмиш вә бунунла әлағәдар олараг јарадычы, мүстәгил
чалышмалара даһа чох јер вермишләр.

Дидактик материаллар серијалар үзрә тәртиб едилмиш, онда про-
граммын системи, характери, шакирдләрин мүстәгил ишләмә имканлары,
һазырлыг сәвијјәләри вә с. нәзәрә алынмышдыр. Дидактик материал-
лар бир нөв дәрсликләрә әлава олуб, онлардакы чалышмалар систе-
мини бу вә ја дикәр чәһәтдән тамамлајыр. Дил дәрсләрини мәсәд
вә мәзмунундан асылы олараг дидактик материаллар үч истигамәтдә
тәртиб едилмишдир: 1) һазырлыг характерли чалышмалар; 2) мәһг
характерли чалышмалар; 3) јохлама вә тәкрар характерли чалышма-
лар.

Һазырлыг мәсәдилә верилән чалышмалар, ејни материалын
өјрәнилмәси процесиндә тәтбиғ олунур, шакирдләри дүшүндүрүр вә
онларын ахтарычылыг тәбиғијәтини инкишаф етдирир. Мәһг харак-
терли чалышмалар иһә дәрә илиһин әввәлиндә ашағы синифләрдә ке-
чиләнләрин тәкрары, һәмчинин чари вә јекун тәкрары заманы гәза-
һылмыш билдикләрин мәһимсәһилмәсини јохламаг мәсәдилә тәтбиғ
олунур.

Ибтидан синифләр үчүн тәртиб едилмиш дидактик материаллар
вәсәһдан чәтинә, мәһлумдан мәһһула, јахындан узаға, садәдән мүрәккә-
бә принципи үзрә елә тәртиб олунмушдур ки, шакирдләр әввәл дил
фактларынын үмуми чәһәтләрини, сонра иһә башга дил фактларындан
фәргли әләмәтләрини, мүмләдә мүвафиг сөзләрин јерини практик шә-
килдә дүзјүн тәјјин едә билсинләр. Мәсәлә, «Нечәдир?» суалына чаваб
олан сөзләр (I синиф) мөваусу илә әлағәдар верилмиш чалышмаларда

(С-І) əvvəlcə mətndən «necə?» sualına cavab verən sözləri tapmaq tələb olunduğu halda, sonrakı tapшырыqlарын tələbləri tədricən çətinləşir; «necə» mövzusu üzrə (II sinif) əvvəlcə asanlığla hissələrə bölünən sözlər, sonra qapalı heca, üç və dörd hərfdən ibarət təkcələri sözlər verilir. Məaterialların belə seçilməsi hərflərin buraxılməsi, artırılməsi, jərdəjinişməsi, həmçinin sözlərin hecalara bölünməsi sahəsində buraxılan səhvlərin qarşısını almağa imkan verir.

Müəllimlər ayrı-ayrı mövzular üzrə lüğət və orfoqrafik çalıшmalarда, əsasən, çətin sözlərə geniş yer vermişlər. Bu, шакирдлərin lüğət ehtijatını zənginləşdirmək, söz ehtijatını artırmaq, sözlərin jазылыш və tələffüz qaydalarının öjрənmək, sözləri mütəasə etmək, qruplaşdırmaq məqsədilə edilmişdir.

Vəsəntdə verilmiş çalıшmalar proqramda «сəс», «hərf», «сəз», «чүмлә», «рабитли нитг» üzrə nəzərdə tutulmuş bəliklərin kompleks öjрənilməsinə və bununla əlaqədar müəllimin jарадычылыг фəəлиjəti көстərməsinə imkan jарадыр.

Əsərin təbijiəvi cəhəti də təqdиралаяыгдир. Методик vəсəntdəki çalıшmalar, шəkil üzrə мүсəhibəлəр, шə'r və hecajəлəр, аталар сөzləri və с. təbijiəvi xarakterdə олуб, шакирдлərin дүня көрүшлəрини, бəликлəрини artırmaq бахымындан əһəмиjjetlidir. Шакирдлəр бу парчаларда həmçinin əmək адамларынын фəдакарлыглары, оларын коммунизм гуручулуғундакы фəалиjjetи, һəбелə республикамызын тəби сəвəтлəри һағгында мə'lуматлар ала билəрлəр.

Лакин vəсəntdə бир сыра нөгсанлара јол verilmişdir: мәсəлən, I sinif бөлмəsində I нөмрəли чalıшmada деjилир: «Jазын, чүмләлəрин сонунда нөгтə гојун». Лакин чүмләлəрин икисинин сонунда арты нөгтəлəр гојулмушдур.

143-чү сəһифədəki 224 нөмрəли чalıшmada Н. Кəнчəвинин бир парча шə'ри verilmiş və шə'рдə нөгтəлəрин jəринə мəсдəр шəкилчилəрини əlavə edilмəsi tələb олунур. Verilmiş парчанын əvvəlki нөмбəндə шаирин бир əсəриндən, sonrakı бəндлəр исə дикəр əсəрлəриндəндир. Одур ки, парча ayrı-айрылыгда verilмəли иди. Нөгтəлəр əз сөzləрин сонунда гојулмушдур ки, һəмин сөzləрə мəсдəр шəкилчилəрə əlavə етдикдə һеч бир мə'на алынмыр: мәсəлən: билəсən..., олар... və с.

200-чү сəһифədə 158 нөмрəли чalıшmada деjилир: «Шəклə бахыб. «Диррикдə» адлы балача hecajə jазын». Чalıшmada verilən шəкил исə мəзмуна və мөвзүjə ујғун деjилдир.

I sinif мəaterialларында hecalардан сөzləр дүзəлтмək бəһсинə аз yer verilmişлəр. Burada verilən мəaterialлар I sinifdəki чalıшmaları бир нөв тамамламыр.

II sinif мəaterialларында сүжетли шəкиллəр əздыр. Vəsəntdə бир сыра нəшриjjet хəталарына да јол verilmişdir. Нəһajət, belə һəсəб едирик ки, республикамызда иjirmi беш миңə гəдəр sinif мүəллими ишлəдији һалда, vəсəнт 10.000 тиражла buraxылмышдыр. Бу, чəх əздыр. һəм дə дидактик мəaterialların sinifлəр üzrə, бир үзлү чалə edilмəsi даһа фəјдалы оларды.

Р. НҮСЕЙНЗАДƏ,
Азəрбајчан ММТИ-нин методисти.

**«ИБТИДАН МЭКТЭБ ВЭ МЭКТЭБЭГЭДЭР ТЭРБИЈЭ» МЭЧМУЭСИННИ
1977-чи ИЛ НӨМРЭЛЭРИНДЭ ДЭРЧ ОЛУНМУШ МАТЕРИАЛЛАРЫН
КӨСТӨРИЧИСИ**

Баш мөгалэлэр

	№	сөһ.
Агајев М.—Октјабр идеяларынын төнтөөсү	2	3
Әлизаде Н.—В. И. Ленин Октјабр ингилабынын рәһбери вә тәшкилатчысыдыр	4	3
Ән гуманист Гауун	5	8
Кәримов Ј.—Ушаг багчысы вә аиләдә ушагларын мәктәбә һазырланмасы	1	3
Кәримов Ј.—Алтыјашлыларын мәктәбә һазырланмасы муһүм педагогик проблемдир	6	13
Пышкало А.—Инкишаф етмиш социалист чамияјетинин ибтидан мәктәби	6	3
Һөшимов Ә.—Октјабр вә мәдәни ингилаб	3	3
Шаһлы 60 ил	5	3

Фәиләрин тәдриси

Абдуллајев Ә.—II сенифдә Бәјүк Октјабра вә В. И. Ленинни һәјәтына даир материалларын әјредилмәси	3	10
Асланов Н.—Рәбитәли нитгин инкишаф етдирилмәси тәчрүбәсиндән	1	19
Агајев Р.—Тә'лимдә башлыча дәвр	4	9
Бағыров И.—Ибтидан сенифләрдә јүкүл атлетика элементләри	1	29
Богаткина К.—Рус дили вә ријазияјат дәрсләриндә әкс-әлағанын тәшкили	1	22
Гаралев Ш.—Јерли диалект шәраитиндә орфография тә'лиминин бә'зи мәсәләләри	3	15
Газыјев Ј.—Мәктәб китабханасынын шакирдләрдә апардыгы ишләрин мөзмуна даир	3	37
Гулијева Р.—I сенифдә әдәд вә һәндәси аилајышларын биркә тә'лими һаггында	2	39
Әлијева З.—Нағыләтмә процесиндә тәкратын јери	1	12
Әлијев И., Мөһдијев Б.—III сенифдә ријазияјатдан үмүмиләшдиричи мәһгәләләрин тәшкили	3	24
Әһмәдов С.—Бир даһа јохлама ишшәлар һаггында	5	18
Исмәханов М.—Шакирдләрин коллективчилик тәрбијәсиндә ичтимай вәлағә формалары	5	30
Јармолонич М.—Екскурсия процесиндә I сениф шакирдләриндә мушәһидәчилијин инкишафы	3	19
Карапетјан Е.—Һесаб әмәлләринин тәкраты процесиндә функционал пропедевтика	3	32
Кәримова Н.—Ишшә јазыларын апарылмасы тәчрүбәсиндән	3	13
Кәримова Б.—Әлифба тә'лиминдә шакирдләрин фааллашдырылмасы тәчрүбәсиндән	1	9
Клешинина З.—Тәбиәтишүнәслығын тәдрисини даһа да јакшылышдырмалы	1	34
Мајылов И.—Ибтидан сенифләрдә кәнд тәсәрруфаты үзрә тәчрүбәчилик ишләри	2	32
Мајылов И.—Кәнд тәсәрруфаты әмәји үзрә програм материалынын тәхминин планлашдырылмасы вә мәһгәләләрин тәшкилине даир	5	26
Мәммәдов С.—III сенифдә кумлә үзәләринин муғажисәли тәдриси	1	15
Мәммәдов М.—Гираәт дәрсләриндә әјанилик	5	14
Мирзәјев Б.—Шакирдләрин нитгиндә фонетик диалектизмләр һаггында	2	28
Нурушов А., Әлишов К.—Ријазияјатдан тәдрис материалынын хүсусияјәтләринә даир	1	24

Пирнјева О.—Ч. Мамедгулузадеһин «Буз» һенајәсинин тәдриси	1	19
Рәһимов А.—I сифда чумла үзәриндә иш	2	24
Садыгов Н., Ибраһимов Ф.—«Јуалук» мавзусунун тәдриси процесиндә һәндәси элементләрни әјредилмәси методинасына даир	5	26
Сәфәрәлијева Г.—Әлифба вә ана дили тәһминдә әјани вәсантдән истифадә	4	14
Фарсијан Ж.—I—III сифларда функционал асылылығын әјредилмәси	1	27
Һасанов Р.—Күчү узадылмыш группларда физики тәрбијәнин тәшкили	3	34
Һачыјева С.—Бөјүк Октябр ингилабы идејаларыны ашылајан мавзуларын тәдрисинә даир	5	11

Мәктәбәгәдәр тәрбијә

Агајев Ә., Шафғат Р.—«Космос вә мән» маһнылар силсиләси	5	61
Ахундова С.—Ушағ бағчасында халғ ојуналары	5	39
Вәлијева З.—Ушағын тәрбијәсиндә һәнд тәләбләр	3	30
Гулијева З.—Мәктәбәгәдәр јашлы ушағларын Ленин нүмунәсиндә тәрбијәси тәчрүбәсиндән	2	32
Гулијева Р.—Ушағ бағчаларында тәһмин-тәрбијә ишләринин савијәси	6	40
Гулијев С.—Ушағ бағчасында маһныларын әјредилмәси вә сәһнәләшдирилмәси	1	66
Әһмәдова А., Мехун Ј.—Нитг инкишафы вә әтраф әләмлә танышлығ үзрә програм материалларынын бөлкүсү	4	49
«-----»	5	44
Иманов Ч.—Мүвәфғәғијәтләрн даһа да артырағ	6	45
Исмиханова Е.—А. Шангин әдәби ирси вә мәктәбәгәдәр тәрбијә	4	46
Клименко В.—Мәктәбәгәдәр јашлы ушағларә һәрәкәт гәјдаларынын әјредәк	1	48
Мурсагулова Р.—Ушағларн көрпәлиндән дүзкүн тәрбијә едәк	3	53
Мустафајева З.—Сағлам, күмрап вә шән ушағлар јетиндирәк	6	47
Мәктәбәгәдәр јашлы ушағларын ичтиман тәрбијәсинин вәзијәти вә ону јажшыландырмағ тәдбирләринә һәср олунмуш республика мүшавирәси	6	30
Мәктәбәгәдәр јашлы ушағларын ичтиман тәрбијәси вачиб мәсәләдир	6	51
Оручов А.—Гәдим ушағ ојунағлары	5	61
Рүстәмова Н.—Ј. А. Коменски вә онун мәктәбәгәдәр тәрбијә һағғында фикирләрн	5	53
Сәлиһханова Х.—Ушағларын әхлағ тәрбијәсиндә шифаһи халғ әдәбијәти нүмунәләриндән истифадә едәк	3	56
«Ушағ бағчасында тәрбијә програмына даир методик көстәришләр	1	57
«-----»	2	44
«-----»	3	43
«-----»	5	36
Һасанов Р.—Ојуналар вәситәсилә ушағларын тәрбијәси	1	65
Һүсејнова Р.—Ушағларын мәктәбәгәдәр тәрбијәсинин нунун тәләбләрн савијәсинә гәлдырмәзлы	6	31
Чәфәрли Н.—Бурада тәбәссүм дә вар, гәјәи да	4	62

Тәрбијә мәсәләләрн

Аббасов О.—Шакирдләрнн коллективчилик тәрбијәсиндә ичтиман-фајдалы әмәјин ролу	5	34
Ахундов С.—Ушағларда доғручулуғ вә дүзлүн тәрбијәси	2	41
Мәмәдов Э.—Ушағларда ичтиман мүлкијәти коммунист мүнәсибәти тәрбијәсинә даир	1	40
Сәфијев Н.—Вәһаләмиләдчиләр јетиндирәк	1	42

Мәсләһәт

Гулијев А.—Кичи јашлы мәктәбәиләрлә апарылмағ тәрбијә ишләринин алыншандырылмасы	1	71
Сәфәрлов М.—Көнд мәктәбләриндә методбирләшмәләрн ишнинн тәһмин	4	68

Назырлыг синафлери учун програм материалларынын планлашдырылмасы	2	55
	3	53

Програм ва дәрсликләр музакирэ едилир

Гулијева С.—Фајдалы музакирэ	2	73
Нәсәнәва Е.—Дәрслик ва мәктәб тәчрүбәси	2	71
Нәсәнәва Е.—Фајдалы мулаһизәләр	3	68

Муәллимин шәхси тәһсил

Сәмәдов А.—Ибтидан синафләрде лирик шәрләрин тәдриси тарихиндән	3	59
Славгородскаја Т.—Алты јашдан тәлиме башлајан синафләрин тәдрис режими ва планы һагғында	3	63
Фәталијев Х.—А. Гајдарын әсәрләринде һәрби-вәтәнпәрвәрлик тәрбијәси	4	64

Мәктәб кикијенасы

Фәјзуллајева Т.—Јолухуҷу ушаг хәстәликләри ва онлара ғаршы профилактик тәдбирләр	3	40
--	---	----

Мәктәбшүнәслик

Бүсәјнов Р.—Дәрсин дияләнилмәси ва ачыг дәрсләрин тәһвили һагғында	1	78
--	---	----

Ғабағчыл муәллимләримиз

Бөјүмөкдә олан нәслик тәрбијәси кешијиндә	3	78
Тағыјева Р.—Јарадычылыгга иниләјиндә	4	76

Ғијмәтләндирмә

Абрамова Е.—Картон ва катгала көрүдән ишләрин ғијмәтләндирилмәси	4	36
Гулијев Б.—Бөдән тәрбијәсиндә шәкирдләрин билик, бачарыг ва вәрдишләринин ғијмәтләндирилмәси	4	44
Әләвбәров Б.—Тәсвири нүсәсәвәт үзрә шәкирдләрин билијинин һесаба алынмасы ва ғијмәтләндирилмәси	4	38
Әлијев К.—Рус дилиндән билик, бачарыг ва вәрдишләрин ғијмәтләндирилмәси	4	24
Кәримов Ј.—Азәрбајҗан дилиндән шәкирдләрин билик, бачарыг ва вәрдишләринин һесаба алынмасы ва ғијмәтләндирилмәси	4	17
Османов З.—Ријазилјатдан шәкирдләрин билик, бачарыг ва вәрдишләринин һесаба алынмасы ва ғијмәтләндирилмәси	4	28
Халилов В.—Мусигидән шәкирдләрин билик, бачарыг ва вәрдишләринин һесаба алынмасы ва ғијмәтләндирилмәси	4	41
Чаббарова М.—Тәбиғәтшүнәслик үзрә шәкирдләрин билијинин ғијмәтләндирилмәси	4	34
Шүкүров Ә.—Әмәк тәлими үзрә шәкирдләрин билик, бачарыг ва вәрдишләринин һесаба алынмасы ва ғијмәтләндирилмәси	4	31

ЕПК-77

Асланов Н.—Шәкирдләрин мүстәғил билик ғазанмаларына дидактик материаллары тәсир	6	19
Асланов Н.—Ана дили дәрсләриндә В. И. Ленинни нәқәрә ирсинин әјрәдилмәси	2	13
Әлијев Р.—Ријазилјат дәрсләриндә шәкирдләрин мүстәғил фәалијјәтинин нәчә тәһвил едирәм	8	25
Кәримов Ј.—Ибтидан синафләрде В. И. Ленинни һәјәт ва фәалијјәтинин әјрәдилмәси үзрә ишлә тәһвил	2	7
Мәммәдов С.—I—II синафләрде В. И. Ленинни һәјәт ва фәалијјәтинин дәр гирағт материалларынын әјрәдилмәси	2	18
Садыгов И.—Дидактик материаллардан истифадә	6	21

Яени китаблар

Әһмәдов М.—Азәрбајҗан халг нагыллары вә ушагларын нитг ин-кишафы	4	11110
Тағыјева Ш.—Ибтидаи синифләрде әмәк тәлиминин методикасы	4	11110
Бүсејизиде Р.—Файдалы вәсант	6	11110
Бүсејнов Б.—Ибтидаи синифләрде декоратив рәсмин методикасы	4	11110

Ушаглар үчүн јазылмышдыр

«Ағачларын сөббәти»	5	11110
«Гушлар, гушлар...»	3	11110
«Иңләкәр кечин»	2	11110
Чавадлы Ч.—Яени ше'рләр	2	11110
«Чүчүләр»	3	11110

Хәбәрләр вә мә'луматлар

Азәрбајҗан ССР Маариф Назирлијинде	5	11110
Охучуларын үрәк сөзләри	3	11110
Салам, театр!	3	11110
Суралара чаваб	5	11110
Шәфәг Р.—Мусиги һефтәси	3	11110
Шүкүров Ә.—Охучулар нәдән јазырлар?	3	11110
«Ибтидаи мәктәб вә мәктәбөгәдәр тәрбијә» мәҷмуәсинин 1977-чи ил нәмрәләринде дәрч олунмуш материалларын кәстәрчиси	6	11110

Редаксия һеј'әти:

Ј. Керимов (редактор), М. Һәмзајев, Ә. Гәднимбајова, М. Сафаров, Ә. Шүкүров, З. Османов, М. Чаббарова.

Техники редактор вә корректор Валех Садыгов.

Чана имзаланмыш 29/ХИ-1977-чи ил. Кағыз форматы 70×108 $\frac{1}{16}$ —2,5 кағыз вараги, 5,0 чан вараги, 7,0 шәрти чан вараги, 6,5 мүәллиф вараги.

ФГ 19921.

Сифарши 6886.

Тираж 22.385

Редаксияның үиваны: 370000, Баны, Низами күчәси, 53, телефон: 93-55-82.
Баны шәһәри, «Коммунист» нәшријатының мәтбәәси.

Мусигиси Рəшид Шəфəғиндир.
Сəзлəri Əждər Ағажиндир.

ШАХТА БАБА

Үзүн нурду, саггалын ағ, Ач һејбәни, пәјла гогал,
Баһында вар јекә папаг, Бир аз отур, дигчини ад,
Сән нағыл де, биз ојнајаг, Төзө или бизимлә гал,
Шахта баба, шахта баба! Шахта баба, шахта баба!

НАЧАЛЬНАЯ ШКОЛА И ДОШКОЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ

(Сборник методических статей)

ВЫПУСК 6

Приложение к журналу

«Азербайджан мектеби»

Баку — 1977